

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Edebiyat Fakültesi
İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

176414

16.11.1983

72

**WORDSWORTH'UN ŞİİRLERİNDE
ANNELİK ve BABALIK DUYGULARI KONUSU**

DOKTORA TEZİ

Amına Nasır

İSTANBUL - 1983

Amına Nasır

T.C.
İSTANBUL ONİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTUSU
EDEBİYAT FAKOLTESİ
İNGİLİZ DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

WORDSWORTH'ON ŞİİRLERİNDE
ANNEK VE BABALIK DUYGULARI KONUSU

DOKTORA TEZİ

AMINA NASIR

İSTANBUL - 1983

RAPORTÖRLER VE İMTİHAN JÜRİSİ:

- 1) Prof.Dr. Akşit Göktürk
- 2) Prof.Dr. Sencer Tonguç
- 3) Prof.Dr. Şara Sayın
- 4) Prof.Dr. Tahsin Yücel
- 5) Prof.Dr. Nesteren Dirvana

İMTİHAN TARİHİ

26.9.1983

TEŞEKKÜR

Çalışmamda bana yol gösteren ve destek olan hocam Sayın Prof. Vahit Turhan'a, Prof. Dr. Aksit Göktürk'e ve yardımcı yöneten Prof. Dr. Sencer Tonguç'a teşekkürü bir borç bilirim.

Wordsworth'ün elyazmalarını incelememe izin verdikleri için Dove Cottage müteveli heyetine şükranlarımı iletirim. Grasmere'deki Wordsworth kütüphanesinde Dr. Peter Laver'a da şükran borcum bulunmaktadır.

British Library ve Londra Üniversitesi kitaplığı El yazmaları Odası ve Okuma Odası çalışanlarına teşekkürlerimi ifade etmekteyim.

Son olarak da, sürekli moral ve mali destekleri sayesinde çalışmalarımı bitirebildiğim saygıdeğer babam ve kocama minnetlerimi sunarım.

SUNUŞ

Bu araştırma projesi, Wordsworth'ün şiirlerine ilişkin çok yararlı ve ilginç bazı noktaları aydınlığa çıkarmaya yöneliktir. Bu nedenle: bu çalışmanın ana hedeflerine, inceleme alanının önemine, çözümlenen gereçlerin özelliklerine, sorunu çözebilmek için bu çalışmada kullanılan değişik yöntemlere ve inceleme sırasında karşılaşılan sorunlara ilişkin olarak okuyucuya kısa bir bilgi vermek gerekli görülmektedir. Bu noktalar aynı zamanda Wordsworth'ün eleştirel yönden çözümlenmesinin önemini de ortaya koymaktadır.

Bu çalışmanın ana hedefleri şunlardır:

a) Wordsworth'ün, annesini, babasını ve çocuklarını yitirişini ilk şiirlerine nasıl yarattığını incelemek.

b) Ölüm, yoksunluk ve yitiriş olaylarının bir insan ve bir şair olarak Wordsworth'ün akıl ve ruh sağlığına yaptığı olumsuz etkileri araştırmak.

c) Wordsworth'ün bunalımlı döneminde Dorothy'nin ona analık edişini ve şairi şaire kazandırmasını değerlendirmek.

d) Sonunda Wordsworth'ün, anne, baba ve çocuklarını yitirmesiyle ortaya çıkan duygusal çalkantılarını hangi yol ve araçlarla durulttuğunu, böylece bütün çatışma ve yığınlıklarından nasıl sıyrıldığını ele almak.

Araştırma alanı, Wordsworth'ün 1794-1814 yılları arasında yazdığı en önemli şiirlerle sınırlanmıştır; The Prelude; özellikle Yalnız Adam merkez alınarak The Excursion, ve The Lyrical Ballads'ın bazı bölümleri ile kısa birkaç şiiri kapsamına almaktadır. Ele alınan konular şunlardır:

a) Wordsworth annesinin, babasının ve çocuklarının ölümleriyle ortaya çıkan sarsıcı durumu nasıl karşılamıştır?

b) Bu yitirişin kendi düşünce dünyasında ve benliğinde yer etmesini şiirinde, özellikle de efsanemsi The Excursion'da nasıl ifade eder?

c) Evlâtlararak duygularını kimlere yöneltilir? Dorothy, bir anne figürü olarak nasıl bir rol oynar?

d) Wordsworth içindeki uyumsuzluğu nasıl ortadan kaldırır? Bunun sonunda yoksunluk ve yitirmişlik sorununu sanat diliyle nasıl çözer?

Yöntem açısından olay, çok yönlü bakış açılarıyla ele alınmış ve bu amaçla, ileri sürülen savlar, aşağıdaki kaynaklardan elde edilen kanıtlara dayandırılmıştır:

- a) The Letters
- b) The Memoirs
- c) The Journals
- d) The Excursion, The Lyrical Ballads ve The Prelude
- e) Elyazmaları
- f) Ruhbilimsel gözlemler

Bu araştırma projesinde ele alınan sorun'un önemi şöylece özetlenebilir:

a) Wordsworth'ün yaşam öyküsündeki, bugüne kadar bütünüyle gözardı edilmiş ya da gözden kaçmış çok önemli ayrıntıların çağdas ruhbilimsel gözlemlerin ışığında yakından incelenmesi:

b) Annesini, babasını ve çocuklarını yitirdiği zamandaki duygularının ilk ifade edildiği elyazmalarında Wordsworth, bazı yerleri karalamış, çıkarmış ya da köklü biçimde değiştirmiştir. Bu bölümler tezde inceden inceye elden geçirilmiş ve belli başlı taslakların bazı bölümlerin transkripsiyonu teze alınmıştır. Bugüne kadar bu ek elyazmalarını ne inceleyen ne de yayımlayan biri çıkmıştır. Bu nedenle bu çalışma, Wordsworth'ün şiirleri için yeni bir değerlendirme yaklaşımı getirmektedir.

KISALTMALAR LISTESI

C. W. Christopher Wordsworth

D.W. Dorothy Wordsworth

J.W. John Wordsworth

M.W. Mary Wordsworth

S.T.C. Samuel Taylor Coleridge

W.W. William Wordsworth

Biography William Wordsworth: A Biography.

Ed. Mary Moorman. 2 vols. 1965; rpt.

London: Oxford Univ. Press, 1968.

Exn. The Excursion. Eds. Ernest de Selincourt
and Helen Darbishire. Oxford: Clarendon, 1972.

DJ Journals of Dorothy Wordsworth.

Ed. Mary Moorman. London: Oxford Univ.

Press, 1971.

Letters The Letters of William and Dorothy.

Wordsworth. Ed. Ernest de Selincourt.

2nd ed. 5 vols. Oxford: Clarendon, 1967.

Pre. The Prelude. Ed. Ernest de Selincourt.

2nd ed. Oxford: Clarendon, 1959.

PW The Poetical Works of William Wordsworth.

Ed. Ernest de Selincourt. 5 vols. 1949,

rpt. London: Clarendon, 1968-72.

Memoirs Memoirs of William Wordsworth.

Ed. Christopher Wordsworth. 2 vols.

London: Edward Moxon, 1851.

TRANSKRİPSİYON ANAHTARI

DC. MS.	Dove Cottage Elyazması.
161 ^{sl} , 161 ^{sg}	161 sol. and 161 sağ .
* 5 *	Metinde bulunmayan, fakat el yazmasında bulunan 5 dize .
@ 5 @	El yazmasında bulunmayıp da metinde bulunan 5 dize .
(115)	Bu dize metinde değiştirilmiştir.
(?)	Okunmayan bir sözcük ,
(? - ? -?)	Okunmayan üç sözcük .
(222) e } = those }	Dstü çizildiği için okunmayan üç sözcük . "Those," "These" yapılmıştır.
(? beyond)	ahminen böyle okunuyor.
{stood}	Silinti bulunan bir yere ya da başka bir sözcüğün üzerine yazılmış.
*	Mürekkep lekesi
THE WORDS YOU HAVE UTTERED	Elden geçirilmiş bir dize. Elden geçmiş tüm dizeler büyük harfle yazılmıştır.
{discERN}	ERN eklenerek sözcük değiştirilmiştir.
Line numbering	Tüm transkripsiyonlarda metne paralel olarak taslaklarda ya dizeler numaralanmamış ya da yapılan numaralama dzensizdir.
MS. Nos.	Dove Cottage kütüphanesinin elden geçirdiği sayılar kullanılmıştır.
Crosses	Taslaklarda bulunan karalama ve kesme yoluyla yapılan bütün çıkarmaları geçirmeye çalışılmıştır.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
Teşekkür	ii
Sunuş	iv
Kısaltmalar Listesi	v
Transkripsiyon Anahtarı	vi
I BÖLÜM	
GERÇEKLERDEN DOSE GEÇİS	1
I Bölüme ilişkin notlar	43
II BÖLÜM	
"KALBİMDEN DOĞAN BİR ÜYKÜ"	46
II Bölüme ilişkin notlar	128
III BÖLÜM	132
THE JOURNALS VE SAİRİN YARATICILIK SÖRECİ	
III. Bölüme ilişkin Notlar.	172
SONUÇ	166
KAYNAKLAR	175
EK	184
İNGİZİZCE ÖZET	186

BÖLÜM I

GERÇEKLERDEN DÜŞE GEÇİŞ

Wordsworth'ün ilk şiirlerini ana-babalık duyguları üzerinde odaklaştırmış olması onun önemli bir yönüdür. Çünkü, o, anasından, babasından, kardeşinden, çocuğundan oluştu. Bu nedenle, kişisel duygularını niçin şiirlerine yansıttığını açıklayabilmek için, şairin yaşam öyküsünün bugüne dek gözden kaçmış olan bu yönünün çağdaş ruhbilim kurumlarının ışığı altında bir çözümlenmesini yapmak zorunlu olmaktadır. Elestirmen ve öğrenciler çoğunlukla Wordsworth'e bir dindarlık modeli ya da başarılı bir devlet memuru gözüyle bakmışlardır. Fakat hiç bir zaman onu öksüz bir çocuk, çocuğundan yoksun bir baba ya da kardeşinden yoksun bir kişi olarak görmemişlerdir. Ruhbilimin bir bilim olduğu ve edebiyatla hiç bir ilişkisinin bulunmadığı söylenebilir. Fakat ruhbilimin bize insan ruh ve zihninin işlevleri ve olaylarına ilişkin bilgiler verdiği gözden uzak tutulmamalıdır. Bir şair, önce bir insan, sonra bir sanatçıdır. Öyleyse zihin ve ruhun nasıl işlediğini ve bunların gelişmesine yardımcı olan etkenlerin neler olduğunu incelemek, kesinlikle gereklidir. Bu konuda tutarlı ve disiplinli bir biçimde fakat üstüne basarak gerçeği yaşamak gerekir. Gerçekte Wordsworth, Wordsworth gibi yazar; Wordsworth'ün olması gerektiği gibi değil.

Wordsworth, Preface to Lyrical Ballads'da şöyle der:

Şiir, tüm bilgilerin soluğu ve özüdür; bütün bilimlerin görünümünde bulunan o ateşli ifadedir. Şairler için, Shakespear'ın insan için söyledikleri, üstüne basa basa söylenebilir: "Öncesine ve sonrasına bakan kişi". O, insan doğasının sapsağlam savunucusudur, o bir destektir; eldekini korur, ilgi ve sevgiyi hep yanında taşır. Güçlü bir tutku ve bilgiyle, tüm dünyaya ve tüm zamanlara yayılmış olan o çok geniş insan toplumunu bir arada tutar. Şair, düşüncelerinin öğelerini her yerde bulur. İnsanın gözleri ve duyguları, onun en sevdiği yol göstericileridir; doğru Fakat kanatlarını çırpacağı bir duygu ortamını nerede bulursa oraya gider. Şiir, tüm bilgilerin başı ve sonudur. İnsan yüreği kadar ölümsüzdür. Nyleyse insanın zihnini ve iç dünyasını inceleyen ruhbilim, kendiliğinden, şiir evrenine girer. (s. 141).¹

İşte bu nedenledir ki merdiven örneği, "çoğul'dan "tek"e "tek"ten "çoğul"a durmadan inip çıkmaktadır; kendi yitirdikleri-anasızlığı, baba-sızlığı ve yuvasızlığı-onun gözündeki insan ufkunu bireyin ötesine götürür. Onun için şiirlerinde kişisel duygulardan, genele yönelik duygular fıssırır. Bu bizi, onun yaşamını incelerken, annesini, babasını, yuvasını ve ailesini ilk çocukluk günlerinde yitirmiş olduğu gerçeğini vurgulamaya zorlar. Böyle bir yoksunluğun yarattığı çok yönlü sorunlara ve sonunda bunların ilk şiirlerinde bulunduğu ifadeye ruhbilim açısından bakmaya iter bizi. Bu yapılırken The Excursion, odak noktasını oluşturacaktır.

Dorothy ile Wordsworth arasındaki sevgiyi cinselliğe bağlayan tüm eleştirilerin son derece cüretli ve yanlış olduğunu belirtmek isteriz. Dorothy'nin Journals ve Letters'ının ayrıntılı çözümlemesinden sonra vardığımız bu sonucu, Irenäus Eible Eibesfeldt'in Love and Hate adlı kitabına aldığı gözlemler doğrulamaktadır. Yazar şöyle düşünmektedir:

Hiçbir omurgalının öncelikle ve yalnızca saldırganlığını kullanarak bir türdesiyle bağ kurmadığı vurgulanmaktadır. Bireyselleşmiş bir ilişki olan aşk bile öncelikle ana-baba bakımının yarattığı ilişkiden doğmuştur. Üte yandan cinsel dürtü, son derece seyrek kullanılan bir bağlantı aracıdır. En eski dürtülerden biri olmasına karşın ilginçtir ki birkaç istisna dışında kalıcı bireyselleşmiş bağların gelişmesine neden olmamıştır. Aşk, cinselliği pekiştiren ikinci bir bağ olarak kullanılmıştır, ama aşkın kökenleri cinsellik değildir (s. 124)ç

Irenäus E. Eibesfeldt gözlemlerini şöyle sürdürmektedir: "Öpüşme ve okşama gibi, tipik cinsel davranışlar olarak kabul edilen birçok davranış biçimi bile kökeninde, ana-baba sevgisinin gerektirdiği davranışlardır. Yazarın bunu bize hatırlatmasının nedeni, Sigmund Freud'un bir zamanlar bir hayli ters bir yorumla, çocuğu üzerinde cinsel davranış biçimlerini nedenli çok uyguladığının bir farkına varsa bir annenin nasıl sarsılacağını belirtmesidir. Burada Freud, olayların sırasını karıştırmaktadır. Bir anne çocuklarına bakarken bir anne bakımının gerektirdiği davranışlarda bulunmaktadır. Aynı davranışları kocasına yaklaşıırken yinelemektedir "(S. 147).³ Bu ruhbilim kuramı, Dorothy'nin öksüz kalmış kardeşi için anne rolü oynadığını gösterir.

Ayrıca bu bölümde Wordsworth'ün, The Prelude'un ikinci kitabında ayrıntılı biçimde anlattığı "the blessed Babe" ("kutsanmış bebek") kavramını, annesine karşı bir oğul olarak duyduğu minneti, onu yitirince kapıldığı korku ve endişeleri ve ilk çocukluk yıllarındaki yetistiriliş biçiminin yardımıyla, Harlow'un yavru rhesus maymunları üzerindeki "anne modeli" örneğine benzer biçimde annesinin yerini nasıl Doğayla doldurmaya çalıştığını ele almak istiyoruz. Bunu yapabilmek için ana-baba sevgisi ve bunun yitirilmesi konusunda çağdaş ruhbilimcilerin ve psikanalistlerin araştırmalarını inceleyeceğiz. Böyle bir çalışma bizi; anneyi, babayı ve yuvayı yitirisi şiirle-

rine yansıtısına örnekler bulmaya itecektir. Gerçekte böyle bir yitirişin etkisi annesinin ölümünden altı yıl sonra babasının ölmesi nedeniyle daha da şiddetlenmiştir. Sair yüksek sağ duyuya sahip, yetenekli bu çocuk olduğu için durmadan anne-baba işlevi görececek bir nesne aramış, fakat bir sonuc alamamıştır. Çünkü ergenlik çağındayken, duygusal ilişkilerden yoksun olan Doğa'da annesinin yerini doldurma çabalarını sürdürememiştir. O zaman, Hawkshead'deki bakıcısı Ann Tyson'ı bir anne figürü olarak görmüş, öğretmeni William Taylor'a bir oğlun minnetlerini sunmuştur. Michael Beaupay ve S. T. Coleridge de ona, hayranlık duyulacak erkek figürleri olarak görmüşlerdir. Bu onun askerlik ve yazın alanındaki heveslerini bir ölçüye kadar doyurmuştur. Fakat bu duygulardan hiç bir kalıcı ve sürekli olamamıştır. Çünkü aralarında bir kan ya da aile bağı yoktur. Annette'den ayrıldıktan sonra duygusal yönden sarsılıp yıkıldığı için sevecen, seven, ona bakan ve onu bağışlayan bir anneye gereksinimi vardır. Ona yalnız Dorothy yardım edebilirdi ve o da anne figürü olarak görevini olağanüstü biçimde ve büyük bir özveriyle yerine getirdi.

ANNESİNİ YİTİRİŞİ

"Fenwick Note"da Wordsworth bize annesini şöyle anlatır:

"Son kez, son hastalığı sırasında yatak odasının önünden geçerken, onu bir an, sezlongunda uzanırken gördüğümü anımsıyorum."⁴ Bir çocuk için annesine ilişkin bu son anı ne acıdır!

Penrith'de bir keten satıcısı olan William Cookson'un kızı olan Ann Word^Sworth, 8 Mart 1778'de Cookson'un evinde öldü. Geride beş öksüz bıraktı: Richard, William, Dorothy, John ve Christopher. Bunlar sırayla, 1768, 1770, 1771, 1772 ve 1774'de doğmuşlardı. En büyük kardeşe ilişkin, elde pek az kayıt vardır. Dorothy, Jane Pollard'a yazdığı mektubunda şöyle demektedir: "Kavga etmezler, ama aralarında, yalnızca bir zevk ya da duygu benzerliği bulunduğu zaman varolan o arkadaşlık ilişkisi de yok..." 5

Gene de 1778'de Hawkshead Grammar School'a Richard'la birlikte gönderildi. Wordsworth orada dokuz yıl kaldı ve öteki iki kardeşi de daha sonra aynı okula geldi. Öte yandan Dorothy, kuzenleri Mr. William Threlkeld ve Miss Elizabeth Threlkeld'in bakımı altında Halifax (Yorkshire)'a gitmek üzere evden ayrıldı. 1787 yılına dek yaklaşık dokuz yıl burada kaldı. Böylece erkek kardeşlerle kız kardeş bir birlerinden ayrıldılar ve annelerinin ölümünden sonra ortada aile diye birşey kalmadı.

"Fenwick Note" da Wordsworth şöyle der: "Annem 1778 yılında bir soğuk algınlığından sonra zaafiyetten öldü. Londra'da bir tanıdığıın evinde en iyi yatak odası dedikleri bir odaya alındığı için oldu bu." Buna karşılık The Prelude'da birinin dikkatsizliğinin onun ölümüne neden olduğunu söyler:

Little suits it me
To break upon the Sabbath of her rest
With any thought that looks at other's blame:
(Pre. V. 260-62)

Bu, Wordsworth'ün annesine karşı duyduğu derin sevgi ve büyük saygının kanıtıdır. İster zatiyyeden ölmüş olsun ister veremden, olayın acı yanı, otuz gibi çok genç bir yaşta ölmesi (Doğum: 20 Ocak 1743) ve arkasında hepsi de on yaşın altında beş öksüz bırakmasıdır. Wordsworth şöyle der:

Early died

My honoured Mother, she who was the heart
 And hinge of all our learnings and our loves:
 She left us destitute, and, as we might,
 Trooping together.

(Pre. V. 256-60)

Bu dizeler, annenin bu zamansız ölümünün neden olduğu acının şiddetini yansıtmaktadır. Bundan sonraki dizelerde onun düşünce ve ruhunun büyüklüğünü över. Çocuklarına karşı hiç güvensizlik duymamıştır. Wordsworth'ün annesi iyice inanıyordu ki Tanrı:

Who fills the Mother's breast with innocent milk,
 Doth also for our nobler part provide,
 Under His great correction and control,
 As innocent instincts, and as innocent food.

(Pre. V. 272-75)

Görünüşe göre her hangi bir yanıltma ya da aksilikten korkmadan çocuklarını, onlara tam bir özgürlük tanıyan doğal bir yaklaşımla yetiştirmiş ve onlarda gözlem, korkusuzluk, sağduyu, alçak gönüllülük, eliaçıklık, temiz yüreklilik, başkalarını düşünme ve güvenme özelliklerini geliştirmisti. Şimdi böyle bir yetiştirme biçimi, çağdaş psikiyatrinin tüm yorum ve gözlemlerini hakkecek kadar ender görülen bir yaklaşımdır. Wordsworth ona olan minnetini ifade ederken tüm bu yaklaşımın, onun doğuştan gelen iyi huyundan kaynaklandığını kabul etmektedir:

Such was she - not from faculties more strong
 Than others have, but from the times, perhaps,
 And spot in which she lived, and through a grace
 Of modest meekness, simple mindedness,
 A heart that found benignity and hope,
 Being itself benign.

(Pre. V. 285-90)

Wordsworth'ün annesinin uyguladığı türden eğitim sistemiyle yetiştirilen çocuk tablosu, Rousseau'nun Emile'ini akla getirmektedir. Emile'in çevirisinde Barbara Forley şöyle der: "Yazar, fizyolojik olduğu kadar biyolojik açıdan da eğiticinin, çocuğu ruhsal ve ahlaksal bir yaşama doğru ilerleyecek olan küçük bir insanımsı hayvan sayması gerektiğini savunmaktadır. Bu hayvan, doğal gelişimine her şeyin üstünde saygı gösterilmesi gereken bazı yaşalara göre gelişir. Yazar düzgün beslenmeyi, bebeğin beden hareketlerindeki serbestliği, çocuğun beden eğitimini, duyuvarın gelişimini, duyuvarla edinilen deneyimlerle ve nesnelere dokunularak varılan yargıları, bilgiyi, gözlem ve deneyimler yoluyla soyutlamayı önemle vurgular."

Emile'de⁶ vurgulanan tüm bu noktalar eğiticinin, Doğa'nın çizdiği gelişim sürecine boyun eğmesi gerektiği görüşünden kaynaklanmaktadır. Wordsworth'ün annesi de Doğa'ya aynı biçimde baş eğiyordu. Wordsworth'e göre ideal bir çocuk, önce annesinin sonra da Doğa'nın kucagında büyür. Ozanın bu kuramın geliştirmesinde, bir ölçüde annesinin bu baş eğişinin de katkısı vardır. "The blest Babe" kavramını yaratan güç, kendisinin annesine olan bağlılığı, onun ilk verdiği eğitim ve annesini çocukluğunda yitirmesidir. Çünkü o bunun anlamını ancak anneyi yitirmenin acısını duyduktan sonra görebilmiştir. Sairin kendi dizeleri bunu göstermektedir:

Blest the infant Babe,
 (For with my best conjecture I would trace
 Our Being's earthly progress) blest the Babe,
 Nursed in his Mother's arms, who ~~sinks to sleep,~~
 Rocked on his Mother's breast; who with his soul
 Drinks in the feelings of his Mother's eye!
 For him, in our dear Presence, there exists
 A virtue which irradiates and exalts
 Objects through widest intercourse of sense.
 No outcast he, bewildered and depressed:
 Along his infant veins are interfused
 The gravitation and the filial bond
 Of nature that connects him with the world.
 (Pre. II. 232-44)

Bu bize, Gezgin'in "İğinc bir çocuk" (a curious child) ilişkin söylediği dizeleri anımsatmaktadır.

A CHILD WITH A SEA - SHELL

A curious child, who dwelt upon a tract
Of inland ground, applying to his ear
The convolutions of a smooth-lipped shell;
To which, in silence hushed, his very soul
Listened intently; and his countenance soon
Brightened with joy; for from within were heard
Murmurings, whereby the monitor expressed
Mysterious union with its native sea.
Even such a shell the universe itself
Is to the ear of raith. (Exn. IV. 1132-1142)

Bu parça yalnızca The Prelude'da değil, aynı zamanda The Recluse'un genel planında da son derece önemlidir. (Birincisi bunun birinci bölümünü, The Excursion ise ikinci bölümünü oluşturmaktadır). Bunun, ozanın Doğa'ya karşı benzeri görülmemiş sevgi ve hayranlığını da açıkladığını burada belirtmek yersiz olmayacaktır. Wordsworth bir çiçeği neden sever? Söyle diyor Şair:

already love
Drawn from love's purest earthly fount for him
Hath beautified that flower;
(Pre. II. 246-48)

"Şiddet ya da hasar belirtisi" taşıyan, görünürdeki her tür biçim ve figüre karşı duyduğu acımanın da nedeni annesinin sıcak ilgisi, onun verdiği rahatlık ve gösterdiği içten yaklaşımlarıdır. Sonunda da bu duygu ona öyle bir güç vermiştir ki o, geniş bir zihinsel güce sahip bir varlık gibi yaratabilmiş ve hem yaratan, hem de yaratılanı kullanan kişi olabilmiştir. Bunun, insan yaşamının ilk şifresel özü olduğunu, büyümenin getirdiği tüm değişmelere karşın ölüme kadar bu özün önemini koruduğunu belirtir şair. Bunu şu dizelerde dile getirir:

I held mute dialogues with my Mother's heart,
A have endeavoured to display the means
Whereby this infant sensibility,
Great birth right of our being, was in me
Augmented and sustained.
(Pre. II. 268-72)

Wordsworth bebeğin duyarlılığını çok önemli sayar, çünkü bu duyarlık ona bu "insan yaşamının şifresel özünü" kazandırır. Buna, "varlığımızın doğuştan kazandığı hak" der. Annesini ve onun sevgisini yitirmiştir. Fakat onun bulunduğu yere gelmesine yardımcı olan güçlü bir bebek duyarlığına sahiptir ve bu duyarlığı onun içinde geliştiren, annesi olmuştur. Wordsworth'

Un kendisi bu anlamda "kutsanmış bebek"tir. Çünkü annesiyle yakın bir ilişki içinde büyümüştür. Bu nedendir ki The Prelude'da "blest babe" kavramına bu denli önem vermektedir. Aynı zamanda, daha sonra, büyüdükçe bu doğal sevgi çeşmesinden uzaklaştırılan böyle bir bebek için duyduğu endişe de önemli bir noktadır.

Wordsworth şiirini sürdürerek annesi ölünce yapayalnız kalan bir çocuğun öyküsünü anlatır. Artık yaşam onun için zorluklarla doludur. Çünkü: "the gravitation and the filial bond/Of Nature that connects him with the world" (dize 243-44). Gerçekte çocuk, toplum dışında kalmıştır, şaşkın ve sarsılmış durumdadır.

Kendisi baba olduğunda Wordsworth çocuklarını kendi yetiştirme biçiminde eksik olan birşeyler bulmuş olmalıdır; anneyi yitirmişlik, iste burada kendini gösterebilir. Kendileri bir şeylerden yoksun kalmış kişiler çocuklarını da bazı şeylerden yoksun tutarlar ve açıklayamadıkları sonsuz bir suçluluk duygusuna kapılırlar. Çağdaş psikiyatristlerin anne sevgisi ve bu sevginin yitirilişi konusundaki bu gözlemlerine bakarsak ancak o zaman şairin durumunu anlayışla karşılayabiliriz. Çünkü bunlar onun, böyle derin bir duygu bağıni yitirmekten kaynaklanan duygusal ve psikoza varan sorunlarını anlamamızı sağlar.

John Bowlby_ annenin, bir çocuğun yetiştirilişindeki rolünü incelerken (1951) şöyle diyordu : " ...beden sağlığı için vitaminler ve proteinler ne kadar önemliyse akıl sağlığı için bebeklik ve çocukluktaki anne sevgisi de o kadar önemlidir." Bilimsel yöntemde hiç bir şeyin bundan daha büyük bir önem taşımadığını ileri süren yazar, yazısını şöyle sürdür-

mektedir: "Doğrudan yapılan araştırmalar, sayısı en yüksek olan çalışmalaradır. Bunlar, anne bakımından yoksun kaldığında çocuğun bedensel, zihinsel ve toplumsal gelişmesinin hemen hemen yavaşladığını ve bedensel ve zihinsel rahatsızlık belirtilerinin ortaya çıkmaya başladığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu, artık kanıtlanmış sayılması gereken üzücü bir gözlemdir" (S. 15).⁷

Gerçekte kişilik gelişmesi, büyüyen organizma ile öteki insanların etkileşiminin sonucudur. Çocuk için anne, kendisi ile dış dünya arasındaki tek bağıdır. Onun için onun sevgi ve şefkati bir çocuğun sağlıklı gelişimi için büyük önem taşır. John Bowlby haklı olarak şöyle demiştir: " anneleriyle en yakın ve mutlu ilişkiyi kuran çocuklar en büyük acıyı çeker " (S. 24).⁸

John Bowlby, kuramlarını, 1969 yılında daha da geliştirdi. Çocuğun bağlarının türü ve kaynağına ilişkin dört kuram içinde (İkincil Dürtü (Secondary Drive), Birincil Nesne Emme (Primary Object Sucking), Birincil Nesnelere Asılma (Primary Object Clinging) ve Birincil Rahime Dönme Üzlemi (Primary Return-to-Womb Craving), şimdiye dek en geniş çapta ve en güçlü olarak desteklenen birincisidir.⁹ "Brief Separation and Communication between Infant and Mother" üzerine yazdığı makalede Carl N. Carter da John Bowlby'nin, iki ciltlik kitabındaki, birleşme ve ayrılıklara ilişkin görüşlerini desteklemektedir (ss. 81-82).¹⁰ Bu, Wordsworth'ün şiirlerindeki "a blest Babe" kavramına ağırlık kazandırmaktadır. Wordsworth sanki bugünkü fizyoloji kuramlarını o zamandan sezerken, öte yandan bir şair olarak kendi zihin gelişmesinin de tarihçesini yazmaktadır. Besinci Kitapta dikkatimizi bebekten anneye çekmektedir :

Behold the Parent Hen amid her Brood,
 Though fledged and feathered, and well pleased to part
 And straggle from her presence, still a Brood,
 And she herself from the maternal bond
 Still undischarged, yet doth she little more
 The move with them in tenderness and love,
 A centre to the circle which they make;
 (Pre. V. 246-52)

Bir "merkez" silinirse "daire" çizilemez. Wordsworth'ün öyküsü ilk yıllardaki anne-bebek ilişkilerini yaşadığı için yaşama "blast Babe" olarak başladığını, dolayısıyla "Derwent'in Bitmeyen müziği"nin, ozanın düşüncelerine bebek yumuşaklığının da ötesinde bir beste kazandırdığını göstermektedir. Fakat şair, annesinin ölümünden sonra "merkez"siz bir "daire" gibi hissetmiştir kendisini, Bu nedenledir ki kendine bir "aracı" aramaktadır:

To drive him back, and pound him, like a stray
 Within the pinfold of his own conceit.
 (Pre. V. 335-36)

Wordsworth'ün yeğeni Christopher tarafından Memoirs'deki "Fenwick Notes" da aktarılan, şairin çocukluk yıllarına ilişkin anılarına baktığımızda John Bowlby'nin kuramları doğrulanmaktadır:

Annemle pek az anım vardır. Bunlardan birinde Annem, Paskalya'dan önce hep yapıldığı gibi Kilise'de katesizm okuyacağım zaman göğsüme bir çiçek demeti takmıştı. Bir de hafta içinde bir gün anneme kiliseye gittiğimi söylemiştim. Okulumuz kilisenin avlusundaydı; oraya sık sık gitme olanağı buluyorduk. Bir kadın görmüştüm sözünü ettiğim gün; beyaz bir çarşafa bürünmüş, günah çıkarıyordu. Annem o sırada orada bulunduğuma sevindi. "Umarım bu fırsatı yaşamının sonuna kadar unutmazsın" dedi. "Ama Anne", dedim "bana para vereceklerini söylemişlerdi, vermediler". Şükretti bunu duyunca. "Ya, dedi "onun için gittiysen çok iyi olmuş düş kırıklığına uğraman." (1.8-9)!"

Bu, Wordsworth'ün annesinden sıcak ve yakın bir ilgi gördüğünü, annesine tam bir inançla bağlı olduğunu göstermektedir. Onun o bir cümlelik öğüdü, yetmiş yıldan sonra bile anılarında tüm tazeliğiyle durmaktadır. Bu, yaşamının ilk yedi yılında şairin gördüğü sağlıklı eğitimi yansıtmaktadır. Daha sonra, bu sevgi bağı koptuğu zaman onu yitirmenin acısını daha da şiddetle duymasının nedeni budur. Ayrıca bu, Ann Wordsworth'ün yalnızca, şairin "tüm öğrenimlerin ve sevgilerinin kaynağı ve desteği" dediği sevecen bir anne değil, aynı zamanda onun ahlak eğitiminin de himayecisi olduğunu gösterir. Gerçekten de oğul ile anne arasında Mary Ainsworth'ün "sevecenlik bağı" dediği gerçek bir bağıntı vardı. Bu nedenle Mrs. Moorman'ın, "Wordsworth, annesinin ölümünün kendisi üzerinde bıraktığı kişisel etkiye hiç değinmemektedir" sözünü kabul edemeyiz. ¹² Mr. Herbert Read'in her hangi bir temele dayanmayan savı da aynı derecede yanlıştır: "Annesi, o yedi yaşındayken öldü, babası da öndört yaşındayken; her ikisinin de ölümü, bir çocuğu derinden etkileyecek yaşın ötesindedir." ¹³

"Parent Death and Child Bereavement" adlı makalesinde John E. Schowalter şu görüşü ortaya koymaktadır: "Öksüz kalmış çocukların, pediatri uzmanları çocuk psikiyatristleri, din adamları ve ötekilerden öncelikle ilgi görmesi yerindedir. Bu kişiler, bütün çocukların çabuk yıkılabildiklerini, daha sonraki ruhsal çöküntülerinin oranını ve nedenlerini daha net biçimde ortaya koymak için perspektif çalışmalar yapılması gerektiğini öne sürmektedirler" (S.174).¹⁴

Bu psikolojik gözlemler, anne-babanın yitirilmesinin bir çocuğun yaşamında en sarsıcı olay olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, zihninin gelişimini anlatırken bir ozanın bundan söz etmemesi olanaksızdır. Wordsworth The Prelude' açıkça annesinin yasını tutmaktadır:

Yet is a path
 More difficult before me, and I fear
 That in its broken windings we shall need
 The Chamois' sinews, and the eagle's Wing:
 For now a trouble came into my mind
 From unknown causes. I was left alone
 Seeking the visible world, nor knowing why,
 The props of my affections were removed,
 And yet the building stood, as if sustained
 By its own spirit!

(II. 286-96)

Sair, bir annenin ölümüyle birlikte ortaya çıkan, önceden tahminin edilemeyecek felâketleri isabetle belirlemektedir. Çünkü The Prelude'u yazdığı sırada bunu yapabilecek konumdaydı. Şiddetli yalnızlık, çevreden uzak kalış, terk edilmiş, öksüzlük, bu parçanın en belirgin yönleridir. Fakat The Vale of Esthwaite'de tuttuğu yas daha büyük acılarla doludur, insanı daha çok duygulandırır:

For I must never share
 A tender parent's guardian care,
 Sure, from the world's unkind alarm,
 Returning to a mother's arm,
 Mist-eyed awhile upraise the head
 Elsa sinking to Death's joyless bed,
 And when by pain, by Death depress'd
 Ah sure it gentler sinks to rest
 (514-21)

Böyle bir melankoli ve yas, tüm şiirinde bir daha hiç görülmemektir. Gercekte, annesiz ve babasız bir çocuk olarak 17 yaşında duygularını olduğu gibi anlatabilmesi olağandır. Ancak şair, daha ileri yaşlarda, bu çok büyük acıya karşı bir savunma mekanizması kurabilmiştir. The Prelude'un son kitabında gerçeğe boyun eğmiştir, daha kontrollü bir yas tutmaktadır:

But under pressure of a private grief,
 Keen and enduring, which the mind and heart,
 That in this meditative history
 Have been laid open, needs must make me feel
 More deeply, yet enable me to bear
 More firmly.

(XIV. 419-24)

ANA YERİNE DOĞA

Şiirlerinden alınan bu bölümler Wordsworth'ün, annesizliğin boşluğunda sarsıntılar geçiren zavallı bir çocuk olduğunu ortaya koymaktadır. Şair doğaya yönelmiş ve ona sığınmıştır. Tan yeri ağırıp günün ilk ışığı düşerken bir tepeye çıkıp yalnız başına oturarak önünde uzanan ıssız Esthwaite vadisini seyredişini anlatır bize. Neden Doğa'nın yalnız ve sessiz varlıklarına sığındı şair? Birincisi, dünyada yalnızdı. İkincisi, annesini yitirmeden önce de tanıyordu bu varlıkları. Burada, annesinin ilk yıllarda ona verdiği eğitim yardımına koşuyordu. Gerçekten de, annesinin özgürlükçü eğitim biçimi, çocuklara araştırmalarda bulunmaları için sağladığı tam serbestidir. Doğanın varlıklarıyla onun böyle küçük bir yaşta tanışmasını sağlayan eğiticisi şimdi yoktu ama doğanın kalıcı ve tanıdık varlıkları hala yanbaşındaydı. Bu nedenle rahatlamak ve teselli bulmak için onları döndü. Rahat ve sakinliğin tadını ona veren, bu varlıklar sakin ve sessizken bulunduğu yalnızlık ve huzurdur. Gene bu durum şairin yaşam öyküsü ile büyük şiiri The Recluse arasında var olabilecek bağı da açıklayabilir.

Gerçekle Wordsworth başka şeyler de yitirmiştir ; annesini, babasını, ailesini, yuvasını ve geçici olarak da kız kardeşini. Şairin Doğa'nın bu varlıklarına karşı duyduğu sevgi, bunları başka duygu ve heyecanların yerine koyması biçiminde açıklanabilir.

Bu bizi çağdaş ruhbilimcilerin geniş çapta inceledikleri başka bir önemli konuya getirmektedir. Annesinden ayrıldığı zaman bir çocuk nasıl davranır? Martin Herbert, Erik Erikson'a gönderme yaparken şu görüşü ileri sürer: "Bebeğin ilk toplumsal başarısı, fazla endişe ya da öfkeye kapılmadan annesinin gözden kaybol-

masına izin vermeye yanaşmasıdır. Bunu yapabilmesinin nedeni, annenin çocuğun iç dünyasında bir güvenceyi, dış dünyasında da bir tahmin gücünü oluşturmasıdır.¹⁵ Artık, öksüzlüğün çağdas ruhbilimciler tarafından belirlenen etkilerini bizzat Wordsworth'ün The Excursion'un tam bir isabetle ifade edildiğini söyleyebiliriz. Şair bu şiirinde, bir sairin zihin gelişimini anlatırken dolaylı olarak bu etkileri gözler önüne sermektedir.

Bebeklik yaşantısının kişiliğin gelişimi ve kişilik bozuklukları üzerinde oynadığı rolü ilk kez ortaya çıkaran, Freud'du. Freud, çocukluğun bu dönemine ilişkin en önemli deneyimin, bebeğin annesi ile olan bağlantısı olduğunu gördü. Fakat insan kişiliğinin gelişmesi konusunda her hangi bir görüş ileri sürebilmek için yapılacak klinik çalışmalarda geçmişe dönme yönteminin özünde bulunan sakıncalar nedeniyle her hangi bir deney yapılamadı.

Harry F. ve Margaret Kuenne Harlow'un¹⁶, Wisconsin Üniversitesi Primat Laboratuvarında bir grup rhesus maymunuyla anne-çocuk etkileşimlerini incelemeye başlamalarıyla bu alanda önemli bir gelişme kaydedilmiş oldu. Başlardaki sevgi sistemlerinin bütünleşmiş yetişkin kişiliği üzerindeki etkileri; annelerinden ayrı, fakat yaşdaşlarıyla birlikte yaşayan yavru maymunlar ile anneleriyle birlikte, fakat yaşdaşlarından ayrı yaşayan maymunların davranışlarından çıkarılmaya çalışıldı. Gözlemler, anneye olan bağlantının, özellikle yavruların başka yavrularla etkileşimi kolaylaştırmada büyük rol oynadığı görüşünü doğruluyordu.

Harlow deneyini, iki yapma-anne modeliyle gerçekleştirdi. Bu modellerden biri çıplak, silindir biçiminde, kaynakla tutturulmuş tellerden, ^{yapılmış beden üzerine takılmış bulunan} tahtadan ve kaba-saba bir yüze sahip bir anneydi. Öteki, kaynakla tutturulmuş tellerden yapılmış, havlu-kumaşla kaplanmıştı. Aynı ayrı kafeslere konmuş, yeni doğmuş sekiz maymun; her yapma-anne modelinin dörder maymuna bakacağı biçimde yerleştirildi. Kısa zamanda bu iki annenin, fizyolojik olarak anneye denk olduğu, fakat psikolojik açıdan farklılık gösterdiği ortaya çıktı. Kayıtlar, her iki yavru maymun grubunun da kumaş kaplı anneye daha çok zaman geçirdiklerini hemen ortaya çıkardı.

Bu sonuçlar, vücut temasının ve bebeğin annesiyle bağlantı kurmasında hemen sağladığı rahatlığın önemini ve bunların, belki tüm öteki etkenlerden de baskın olan etkisini kanıtlamaktadır. Yavru maymunların yapma-anne modellerini kucaklamakla geçirdikleri süre, duygusal bağlılık indeksini oluşturuyordu. Böylece Harlow, bebeğin annesine olan sevgisinin oluşumunda birincil koşulun, yiyecek motifinden çok dokunma rahatlığı olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu kuram; annesinin ölümünden sonra, bir çocuk olarak Doğa'nın varlıklarına karşı Wordsworth'ün geliştirdiği güçlü sevgi ve bağlılığın haklılığını açıkça göstermektedir. Doğa'nın eşliğinde o artık koruyucusuz, istenmeyen bir kişi değildi. Tam bir güvenceye kavuşmuştu. On yedi yaşında halâ Wordsworth'ün hissedebilen yönünün eleştirici yönünden çok daha güçlü olmasının nedeni budur. Şair doğaya bağlılığını şu sözcüklerle ifade etmektedir:

Thou hast fed
 My lofty speculations, and in thee,
 For this uneasy heart of ours, I find
 A never-failing principie of joy
 And purest passion.

(Pre. I. 447-51)

Bu nedenle Mr. Bateson'un Wordsworth ile ilgili şu sözlerine katılmamaktayız: "Onun doğa görüntülerine kendinden geçerek ve ürpermeyle bağlantısı, Chaucer ve Shakespeare'in bitki ve hayvanların büyümesinden duydukları hazdan dünyalarca uzaktır: "Kayalar ve taşlar ve ağaçlar, ırmaklar ve sisler, yıldızlar ve gökkuşağı ile dolu Wordsworth'ün doğası, yaratıcılıktan çok uzak ve cansızdır". Wordsworth, deyim yerinde olursa, anne-modeli, ^{olan} Doğa ile öyle bir ilişki kurmuştu ki, yalnızlığı içinde Doğa'nın görüntü ve seslerinden zevk alabilmekteydi. Wordsworth'ün Doğa ve Doğa'nın varlıklarına karşı duyduğu coşkulu hayranlık, onun gibi öksüz kalmış bir çocuk için, Mr. Bateson'un çalışmasında belirttiği gibi "nörotik" değil, son derece normaldir.¹⁷

The Prelude'deki çocukluk öykülerinin tümü, Doğa'ya bir anne-modeli olarak duyduğu derin bağlılık üzerinde toplanmaktadır. "Kuzgun yuvası"nın yukarısındaki o tehlikeli yamaçtan aşağı yalnız başına sarktığı zaman, onun bu dehşet verici davranışına karşı onu uyarırcasına uğuldayan kuru rüzgarı garip bir takım sözlerle kulaklarından estirenin Doğa olduğu söylenmektedir bize. (Pre. I. 342). Sandalı çaldığı zaman bir anne gibi onu azarlayarak korkutan, Doğa'ydı. Yüksek bir tepe "bir canlı gibi" geniş adımlarla onu izliyordu. (I.141). Çoğu kez topuklarında dolaşan rüzgâra kendini bıraktığı zaman bile şöyle

hissettiğini söyler: "The solitary Cliffs/Wheeled by me, even as if the earth had roll'd/With visible motion her diurnal round" (Pre. I. 434-36)

Böylece Doğa onu tesilli ediyor, yatıştırıyor, onu yanlış davranışlara karşı koruyor, ona öğüt veriyor, güzelliği ve doğruyu sevmeyi öğretiyor, yaratıcı gücünün kaynağı olacak ölçüde bir sevinç esintisi getiriyordu ona. Niçin? Çünkü şair onun varlıklarına sığınıyor, tıpkı Harlow'un deneylerindeki yavru maymunların yapma - ana modellerine baktığı gibi bakıyordu Doğa'ya. Doğa'nın sessiz ve yalnız kalmış varlıklarına karşı duyduğu sevginin en güzel ifadesi, The Prelude'un 1850 edisyonuna alınmayan bir bölümünde bulunmaktadır:

On I went
Tranquil, receiving in my own despite
Amusement, as I slowly Pass'd along
From such near objects as from time to time,
Perforce intruded on the listless sense
Quiescent, and dispos'd to sympathy,
And all unworthy of the deeper joy
Which waits on distant prospect, cliff or sea,
The dark blue vault, and universe of stars.
(Pre. IV. 375-84)

Ancak The Excursion'un; Langdale Vadisi'nde Yalnız Adam'ın (the Solitary) kulübesine yakın ağaçsız, sessiz ve kuytu bir köşeye gelişlerini anlatan dizeleri son derece etkileyicidir. Şair, bir çocuğun anesini gördüğü zaman attığı sevinç çığlığını atraktadır:

Ah! What a sweet Recess, thought I, is here!
Instantly throwing down my limbs at ease
Upon a bed of heath, - full many a spot
Of hidden beauty have I chanced to espy
Among the mountains, never one like this,
So lonesome, and so perfectly secure,
Not melancholy-no, for it is green,
And bright, and fertile, furnished in itself
With the few needful things that life requires
- In rugged arms how softly does it lie,
How tenderly protected!

(Exn. II. 349-59)
Wordsworth'ün "a bed of heath", "perfectly secure" "furnished in itself", "rugged arms" ve "tenderly protected" gibi ifadeler kullanması, annesine duyduğu sevgi ve sefkati doğa'nın belirli varlıkla-

rına aktardığını açıkça göstermektedir. Onun için Wordsworth'ün Doğa'ya ve onun değişik varlıklarına karşı psikolojik bir temele dayanan hayranlığı haklılık kazanmaktadır. Çünkü bunlar ona arkadaşlık, temas, rahatlık ve huzur sağlamışlardır. Bu, onun şiirle ilgili kuramını da açıklamaktadır: "Sakin bir zamanda anımsanan heyecanlar." Bu kuram, öksüzlüğün sonucu olarak dünyasına çekilmiş olan şairin kendi görüntüsü ile yakından bağlantılı gibi görünmektedir.

Bu alıntılardan sonra şunu söyleyebiliriz: Gerek özgürlükçü eğitim biçimi ve yedi yaşına dek ona aile mutluluğunu vermesi, gerekse daha sonra ölümüyle şairin önce Doğa, sonra da giderek İnsan anlayışını biçimlendiren Ann Wordsworth, kesinlikle şairimizi etkilemiştir. Ancak onun şiiri daha önceki eğitime dayanır. Bu eğitimin kanıtı ise onun şiiridir. Onun için Wordsworth annesiyle geçirdiği çocukluk döneminde Doğa'nın varlıklarıyla tanışmamış olsaydı, annesinin ölümüyle doğan felaketten sonra böyle bir canayakınlıkla ve ~~Doğa~~la yalnız kalma konusunda böyle bir arzuyla dolu olarak rahatlık ve dostluk bulmak için bu varlıklara dönmezdi. Bu iki aşama birbirleriyle bağlantılıdır. Bu nedenledir ki, tek kızkardeşi altı yaşındayken Doğa, şairin annesinin yerini tutabilmiştir. Dorothy, o sarsıntı döneminde ona yardımcı olamazdı. Açıkta oynayacak, dolaşacak, macera arayacak ve araştırarak yaşayacak şair. Ölümün ne olduğunu anlayacak kadar da olgun değildi. Yedi yaşındaki bir çocuk olarak bir insanın ölümden sonra geri dönemeyeceğini aklına getiremezdi. Belki de öksüz bir çocuk olarak annesini bulabilmek için

daha çok gezdi başıboş olarak, daha süre doladı orada burada. Fakat babasının ölümüyle gelen ikinci yıkım 1783'de sınırlarını adeta perişan attı.

Bu son derece yıkıcı yitirisi Wordsworth nasıl karşıladı? Bunun, şairin akıl ve ruh sağlığına ne tür ters etkileri oldu? Anne-babasına karşı duyduğu sevgiyi nereye yöneltti? Bu bunalım aşamasında Dorothy, o görkemli analık rolünü nasıl oynamıştı? Tüm çatışmalarını, yılgınlığını bunalımını ve melankolisini The Excursion'da dindire bildi mi? Bunlar, analiz gereken kritik konulardır. Bu nedenle bunları teker teker ele alarak şairin yaşam öyküsüyle şiirleri arasındaki bağlantıyı tam olarak belirleyeceğiz.

Blaise Pascal (1623-62)'ın da ilk çocukluk çağında annesini yitirince kızkardeşine, anneye duyulan sevgiyle bağlandığını görünce böyle bir çalışmanın önemi daha da belirgenleşmektedir. Aynı durum Goethe'nin (1749-1832) yaşam öyküsünde de dikkatimizi çekmektedir. Modern ruhbilim ve psikiyatrinin, son derece yetenekli çocukların yarattıkları sorunların ve yaptıkları yanlışların kökenini özellikle ailenin başarısızlığında aramak gerektiğini belirtmeleri ilginçtir. Bu nedenle çocuk-anne ve çocuk-baba ilişkilerinin Wordsworth olayını incelerken göz önünde tutulması önemlidir. Onun durumu, ilk çocukluk yaşlarında annesini yitirmiş olması nedeniyle daha da büyük bir dikkati gerektirmektedir.

BABASINI YITIRMESİ

Eski bir mezarlıkta açık bir mezar!

Bir tabut!

Tarih: 5 Ocak 1784. Rüzgarlı, karlı bir gün !

Yer: İngiltere'nin kuzeybatı köşesindeki

Cockermouth köyü.

Tabuttaki : Cumberland'lı bir hukuk danışmanının

"cansız vücudu". Adı: John Wordsworth!

Törende hazır bulunanlar, birkaç köylü. Bir de

ölen adamın, pek uzak olmayan Whitehaven limanında

gümrük görevlisi olan kardeşi Richard. Ayrıca gözleri kuru,

ama olaydan sarsılmış üç oğlan: adamın oğulları, Noel için

okuldan evlerine dönmüşler.¹⁸

Bu, Frank Prentice Rand'ın; Wordsworth'ün denizci olan kardeşi için yazdığı biyografinin başlangıç paragrafıdır. Bu aynı zamanda, Wordsworth'ün yaşamında acılarla dolu başka bir bölümün de başıdır, çünkü babasını yitirmesi ona birçok yeni sorun getiriyordu.

Babası John Wordsworth'ün net bir tanımını yapmak zordur, çünkü şair şiirlerinde, onun kişisel tanımını yapmamış, ona her hangi bir övgü yöneltmemiştir. Ancak bu, "onların hiçbir zaman birbirlerine yakın olmadığı"na ilişkin bir gösterge olarak kabul edilemez.¹⁹ Kuşkusuz babası işi gereği, evi ve çocuklarına belki de yeterli zaman ayırmıyordu, her zaman meşgüldü, çok çalışıyordu. Fakat hiç bir biçimde

bu, onun babalık bağıını zayıflatmazdı.

John Wordsworth'ün meslek yaşamına gelince 1765'den, öldüğü 1783 yılına kadar Sir James Lowther'ın hukuk danışmanlığını yaptı ve ona büyük bir bağlılıkla hizmet etti. Ann **Cookson**'la 5 Ocak 1766'da, yirmibeş yaşında evlendi.²⁰ Bu sırada Ann, daha onsekizindeydi. Genç çift Cookermouth'a yerleşti,²¹ fakat buranın günlük işlerine pek karışmadılar. Belki de **Landsdale Lord'u** diye birine bağlılığı, John Wordsworth'ün çevresinden uzak kalmasına neden oldu. Jane Pollard'a yazdığı mektupta Dorothy onun için, "Tiran'ların en büyüğü"²² demektedir. Böylece sevilmekten çok, korkulan bir insan tipinde olması nedeniyle, sağlıklı toplumsal ilişkiler kurması beklenemezdi. Dorothy mektuplarından birinde bu durumdan yakınmaktadır: "Babamı evde ziyaret edenlerden bir tekinin bile onun dostu olmadığını görmek beni ve kardeşlerimi kahrediyor."

Mali durumaise söyleydi: John Wordsworth, hizmetlerinin karşılığında patronundan hiçbir para almamıştır. Bu, ölümünden sonra bir davaya konu olmuş, bu nedenle de yetim çocukları çok acı çekmiştir. Borç, 5000 sterlinlik bir tutarı buluyordu. Böylece babanın ölümü, mali sorunlar da getirdi. Dorothy, Jane Pollard'a şöyle yazmaktadır: "Biz aynı anda bir baba, bir anne, bir yuva yitirdik, Lord zaliminin acımasız eliyle baba mirasından da yoksun kaldık. Gençliğimizi birbirimizden ayrı geçirmek zorunda kaldıysak da tüm bu acılar, birbirimize daha yakın sevgi bağlarıyla bağlanmamıza katkıda bulundu. Her uzaklaş-

mada giderek uzayan zinciri'çekiyoruz. Bu düşünce sık sık beni güçlü biçimde etkiliyor. Ne yokluk, ne uzaklık, ne zaman koparabilir beni kardeşlerime bağlayan bu zinciri" 23

Bu, yetim kalan Wordsworth'lerin babalarının ölümünden sonra büyük bir mali sıkıntıya düştüklerini göstermektedir. Yuvalarını da yitirmişlerdi. Jane Polard'a şöyle yazmaktadır Dorothy: "Heyhat dostum! Gerçek çok uzaklarda olabilir. Uzaklarda mı dedim?"

Onu birgün elde edeceğimizi bilsem ne mutlu olurum. Ama bu mutluluk gününü göreceğimi sanmıyorum; aynı çatı altında kardeşlerimi göreceğim bir evi bulacağım günü... Herşey hâlâ belirsiz, herşey karanlıkta. Düşlerimin bir gölgeye, bir mutluluk hayaline dönüşmesinden korkmam için yeterince neden var." 24

Üç yıl sonra Wordsworth The Vale of Estwaite'de babasının yasını tutar, bir evlat sevecenliğiyle:

Long, long, upon yon naked rock
Alone, I bore the bitter shock,
Long, long, my swimming eyes did roam
For little Horse to bear me Home,
To bear me - what avails my tear?
To sorrow o'er a Father's bier.
(422-27)

Bu şiirde bizzat Wordsworth; yetim, yalnız, sığınaksız ve koruyucusuz kaldığı için, başka hiçbir anının ona böyle içten bir damla gözyaşı döküremeyeceğini doğrular. Bu nedenle, tüm şiirlerinde bir daha hiç değinmediği olayın yasını tuttuğu kanıtlanmaktadır:

Flow on, in vain thou hast not flow'd
 But eased me of a heavy load,
 For much it gives my heart relief
 To pay the mighty debt of grief,
 With sighs repeated o'er and o'er,
 I mourn because I mourned no more.
 (423-33)

Fakat bu yitirişin neden olduğu en büyük keder, en sarsıcı olanıydı.

Bunu aşağıdaki dizelerde anlatmaktadır:

Nor did my little heart foresee
 She lost a home in losing thee.
 Nor did it know, of thee bereft,
 That little more than Heaven was left.
 (434-37)

Böylece küçük yaşta beş yetimden her biri bir yana dağıldı. Babalarının Cockermouth'daki evi, geri dönmek üzere elden çıktı. Annelerinin ölümünden sonra Noel tatillerinde olsun Cockermouth'da toplanıyorlardı, fakat artık bu günler sair için bir düştü yalnızca.

The Prelude'deki 14 kitaplık uzun şiirde babasının ölümüne yapılan tek gönderme, XII. kitapta bulunmaktadır:

One Christmas time
 On the glad eve of its dear holidays,
 Feverish, and tired, and restless, I went forth
 Into the fields, impatient for the sight
 Of those led palfreys that should bear us home,
 My brothers and myself. There rose a crag,
 That, from the meeting-point of two highways
 Ascending, overlooked them both, far stretched,
 Thither, uncertain on which road to fix
 My expectation, thither I repaired,
 Scout-like, and gained the summit, 'twas a day
 Tempestuous, dark, and wild, and on the grass
 I sate half-sheltered by a naked wale,
 Upon my right hand couched a single sheep,
 Upon my left a blasted hawthorn stood,
 With these companions at my side, I watched
 Straining my eyes intenesely, as the mist
 Gave intermitting prospect of the copse
 And plain beneath. Ere we to school returned,
 That dreary time, - ere we had been ten days
 Sojourners in my father's house, he died,
 And I and my three brothers, orphans then,
 Followed his body to the grave.

(Pre. (1850) XII. 237-309)

Wordsworth babasının ölümünden dolayı duyduğu üzüntüyü bu parçada ifade etmemiştir, fakat olayda işaret ettiği noktalar, yoksunluğun şiddetini açıkça ortaya koymaktadır. Bunlar: "Fırtınalı, karanlık ve vahşi bir gün" kendisi için söylediği "yarı-sığınmış", "çıplak bir duvar", "tek kalmış bir koyun", "ezilmiş alıç", "sis" ve "kasvetli zaman"dır. Bunlar şairin, yaranın acısını derinden ve şiddetle duyduğunu göstermektedir.

Wordsworth'ün babasını yitirişine değinirken Mrs. Moorman sunları söyler: "Bu William üzerinde çok derin etkiler bıraktı; fakat bunun nedeni, onun babasına karşı güçlü bir kişisel sevgi duymasından çok, yaratıcı güçlerini geliştirmekte ona yardımcı olan, düşündeki deneyimleri harekete geçirmesidir."²⁵ (I. 68). Wordsworth The Prelude ve The Excursion'da acısını açıkça ortaya koymaz. Bu sessizliği, şairde babasına karşı bir evlat sevgisinin bulunmaması olarak yorumlamamız gerektiği gibi, bunu izleyen psikiyatrik ve mali sorunları da küçümseyemeyiz. Dorothy'nin Journals'ında Wordsworth'ün, babasının atlarını tuttuğu o sisli, karlı ve yağmurlu günün onu nasıl üzdüğünü gösteren bölümler vardır:

- (i) Orkütücü ve çok yağmurlu bir gün.. Wm. pek iyi değil. (22 Kasım, 1830 DJ. s. 52)
- (ii) Yağmurlu bir gün... Berbat bir akşamdan sonra böyle bir gün. Dolu, rüzgar, soğuk ve yağmur (2,3 Aralık 1830). Ertesi gün şöyle yazar: "Saat 11'e kadar yatakta kaldık." Bu, Wordsworth'ün iyi olmadığını gösterir. (DJ. s. 53)

- (iii) - eve geldiğimizde biraz yağmur yağıyordu... William yorgun; ve iyi değil.
- (iv) Hava donuk, nemli ve bulutlu... William umduğumdan iyi (13 Kasım 1801, DJ. s. 58)
- (v) Easedale'e bir fırtına geliyor... Helm Crag üstünde bulutlar var. .. Dağ gökyüzüne varıyor. William için dua ettim. Biraz hasta olduğu için yataktan çıkmamıştı (13 Kasım 1801, DJ. ss. 59-60)
- (vi) Çok rutubetli, sisli, yağışlıca bir gün... William'da hafif bir kırıklık var. (16 Kasım 1801, DJ. s. 59).
- (vii) Güzel bir sabah, don var... William iyi değil, yürümedi (23 Kasım 1801, DJ. s. 60).
- (viii) 'Donukça, yağışlıca bir gün'. Ertesi günkü kayıt şöyledir: 'William iyi uyudu, fakat biraz ateşi var. (8 ve 9 aralık 1801, DJ. s. 67).
- (ix) Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyor. Ortalık çok karanlık. Fenerle geldim. William'ın morali bozuk, yorgun da (28 Ocak 1802, DJ. s. 81).
- (x) Gece kar yağdı.. William'ın fena halde başı ağrıyordu, yere yatak yaptı, fakat uyuyamadı (6 Şubat 1802, DJ. s.85).

- (Xi) Yağışlı bir sabah... William okuyup konuşmaktan yorgun düştü, morali bozuk yattı. (22 Şubat 1802, DJ. s. 94).
- (Xii) Sağanak var... William bu akşam çok kötüydü. (21 Mart 1802, DJ. s. 105).
- (Xiii) William yattığında hastaydı. Yağmur boşanıyor (9 Haziran 1802, DJ. s. 134).
- (Xiv) 'Çok yağışlı bir gündü'. Ertesi gün şöyle bir kayıt bulunuyor: William yattığında hastaydı, onun için 11'e kadar yattı ^{hastaydı.} ve gene (5 ve 6 Temmuz 1802, DJ. s. 145).

Bu alıntılar Wordsworth'ün yağmurlu, sisli ve karlı günlerde kendini çok kötü hissettiğini açıkça ortaya koymaktadır. Böyle bir gün, mutlaka, yaşamının en sarsıcı olayına bağlı anılarını canlandırıyordu: The Prelude'da belirtildiği gibi, babasının ölümünü.

Bu parçalardan, John Wordsworth yalnızca sair oğlunun koruyucusu, vasisi, edebi esinti kaynağı olduğu için değil, aynı zamanda onun gözünde bir erkeklik modeli olduğu için de Wordsworth'ün babasına karşı derin bir evlat sevgisine sahip olduğu sonucunu çıkarmak yanlış olmaz. Ona "Shakespeare, Milton ve Spenser'dan uzun parçalar"²⁶ ezberlemeyi öğreterek onun içinde İngiliz şiirine karşı hayranlık aşılayan oydu. Babası yaşadığı sürece tatillerinin en büyük zevki, hep o 'içten dostlar'la karşılaşmaktı. The Prelude'da bize şöyle der: "That golden store of books which I had left/What joy was mine!" (V. 479-80).

İşte böyleydi babası ve eviyle olan bağlantısı. Bu nedenle yalnızca maddi varlığını ve yaşamını sürdürüşünü borçlu olduğu kişiyi değil, aynı zamanda zihnindeki eğilimlerinin modelini de kaybetmişti. Babasının ölümünden sonra Cockermouth'daki evin tüm eşyaları satıldığında "babasının kitaplarının ve kitaplığının"²⁷ Branthwaile'e aktarılmasını istemiş olduğu sanılmaktadır.

Henry Biller, Paternal Deprivation adlı kitabında babayı yitirme ve bunun, özellikle erkek çocukların kişilik gelişimine kısa ve uzun vadedeki etkileri konusunda dikkat çekici gözlemlerde bulunmuştur. Blanchard'la birlikte, babavla beraber alma derecelerini ve bunların üçüncü sınıf öğrencilerinin akademik başarılarıyla bağlantısını bulabilmek için bir deney yapmıştır. Biller şöyle der: "Babası en uzun süre sağ olan grup, öteki üç gruba büyük bir üstünlük sağladı. Hem çocukların aldığı notlar, hemde başarı testlerinin skorları açısından: babalarını küçük yaşta yitiren çocukların başarı düzeyleri genellikle düşüktü... Babası uzun süre yaşamış grup ise sınıf düzeyinin yukarısındaydı" (s. 131).²⁸

Ayrıca Henry Biller, Father, Child and Sex Role adlı çalışmasında şu noktalara da değinir:

Baba'nın zihinsel bir ilgi alanı varsa, baba-oğul arasındaki olumlu bir ilişki, çocuğu akademik başarıya götürür. Babanın işi okumak, yazmak ya da Matematik gibi algılamayı gerektiren bir işse çocuğun da bu alanlarda beceriler geliştirme olasılığı bulunmaktadır. Zihinsel etkinliklerden hoşlanan bir babayla sık ilişkide bulunmanın, çocuğun algılama becerisinin gelişmesinde büyük etkisi vardır (s. 59).²⁹

Bu ruhbilimsel gözlemler Wordsworth'ün, çocukluğunda ona edebi zevkler aşıladığı için babasına çok şey borçlu olduğu savımızı destekler.

Wordsworth'ün 1801'de Ann Taylor'a yazdığı mektup onun da bu durumun bir hayli farkında olduğu izlenimini vermektedir. Söyle yazıyor Şair:

Cambridge'e gidip orada üç buçuk yıl kaldım. Bazı açılardan şimdi pişmanlık duyuyorum, fakat o sıralarda Üniversite çalışmalarına kendimi vermedim. Son yaz tatilimi Alpler'de yayan olarak yapılan bir turda geçirdiğimi söylersem Üniversitedeki çalışmalarımı ihmal edişimi kolayca anlarsın. Babamın mesleğinin dava vekilliği olduğunu ve onunla annemi çocukluğumda yitirdiğimi de eklemek yerinde olur.³⁰

Parçadaki son cümle, okuldaki çalışmalarda aldığı parlak notlara karşılık Cambridge'deki düşük akademik başarının nedenlerini açıklamaktadır. Burada şu noktaya değinmeliyizki, Mrs. Moorman'ın aşağıdaki görüşüne katılmak olanağı yoktur: "Baba John Wordsworth'ün canlı bir portresini çizmek zordur. Çünkü onun kişisel bir tanımı Wordsworth tarafından verilmemiştir. Bu belki de onların birbirlerine pek yakın olmadıklarının bir göstergesidir." (I. 7). Fakat John Wordsworth'ün, ondokuzuncu yüzyılın katılığı karşısında belki de 'çocuklarını erkek gibi yetiştirmek' istediği için onlara sık sık sevgisini göstermemiş olabilir. Böyle bir disiplinli tutum ile onun çocuklarına babaca bir sevgi göstermedeki yetersizliği birbirleriyle karıştırılmamalıdır. The Excursion, Wordsworth'de tam bir baba aile ve yuva bilincinin bulunduğu en iyi biçimde kanıtlar.

"THE EXCURSION" DA OÇLO YİTİRİŞİN İFADESİ: BABA, AİLE VE YUVA

The Excursion'un incelenmesi sonunda kendisi yetim kalmış bir çocuk olduğu için Wordsworth'ün; karakterlerinin tanımında baba, aile ve yuvadan sık sık söz ettiği açıkça farkedilir. Bu durumun fizyolojik yönünün çözümlemesini yapmadan önce bir kanıt olarak aşağıda, The Excursion'dan önemli bazı bölümleri aktaracağız.

a) BABA

- (i) Cenaze alayının geçişinde bize şöyle söyler: "And son father also side by side" (II, 531).
- (ii) Yalnız Adam, (the Solitary) evlilik yaşamını anlatırken şöyle haykırır: "Father, and King, and Judge, adored and feared!" (III, 573)
- (iii) Beşinci kitap'ta **Papaz** "The father of his people" (V, 104) olarak tanımlanır.
- (iv) Kiliseyi betimlerken **Şövalye**'yi överek şöyle der: "Near this brave Knight, his Father lay entombed" (V, 133).
- (v) Jacobit ile Hanoverian resimlerinde Papaz (the Pastor), bunların öykülerini şu kişiye adar "My reverend Father" (VI, 464).

- (Vi) Dul Adam'ın (the Widower) babalık imajını daha seçkin duruma getirebilmek için şu dizeyi söyler: "That Father was and filled with anxious fear" (VI, 1132).
- (Vii) İlk kızının doğumunda Yedi Oğul'un babasının çok büyük bir coşkuya kapıldığını söyler Wordsworth: "The Father - him at this unlooked-for gift
A bolder transport seizes" (VII, 643-49)
- (ix) Dokuzuncu kitapta Papaz aksam duasındaki vaazda Tanrıya şöyle yalvarır: "-Father of good! this prayer in bounty grant" (IX,647).

b) AİLE

- (i) Jacobit'in bir zamanlar o kilisenin avlusunda kalmış olduğu anlatılır "With unescutcheoned privacy interred/Far from the family vault" (VI, 412-23).
- (ii) Resim'in en başında, altı kız çocuğu olan Dul Adam'ın "o mutlu aile" sine dikkatimiz çekilmektedir. (VI. 1126)
- (iii) Sair din adamının resminde ölümler arasındaki aile duygusunu da fark etmiştir. Söyle der: "That family (whose graves you there behold)/ By yet a higher privilege once more / Were gathered to each other" (VII, 239-91).

- (iv) Sağır Adam bile şöyle tanımlanır: "By the pure bond of independent love,/An inmate of a second family" (VII, 434-35).
- (v) Şovalye Sir Alfred Irshing'in resminde şair, anıt değerindeki mezar taşı ile "soyadı"nın dışında geriye hiçbir şey kalmadığını söyler. (VII, 967).

c) YUVA

- (i) Yuvaya en çok, Yalnız Adam'ın (the Solitary) öyküsü anlatılırken gönderme yapılması ilginçtir: "From the world's notice to a rural home" (II, 194).
- (ii) Yalnız Adam makamını bırakarak kendi kabuğuna çekilir (II, 199).
- (iii) Ayrıca dağlarda "yuvasını sabitleştirdi"ği belirtilir (II, 307).
- (iii) Şaire Yalnız Adam'ın kaldığı çıplak yuvası: "seemed the home of poverty and toil" (II, 340).
- (iv) Şair bize, Yaşlı Pansiyoner'i aramaya çıktıklarında karanlığın çöktüğünü söyler, "And fears for our safety drove us home" (II, 800).
- (v) Besinci kitabın başlangıç bölümünde dikkatimiz, Papaz'a "ayrılan ev"e çekilmektedir (V, 100).
- (vi) Ellen'in sütanalık yapmak için "ortak yuvaları"ndan ayrıldığı belirtiliyor (VI, 946).

- (Vii) Bir zamanlar Yönetici Kadın'ın, elinde bir fenerle "kocasını evine götürmekte" olduğunu öğreniyoruz (V, 760).
- (Viii) Din Adamı'nın yolculuğu şöyle anlatılıyor: "In order, drawing toward their wished-for home" (VII, 71).
- (ix) Sağır Adam, kendini yaşama oturtmak için "baba evinden" ayrılmıştır. Zihni dinç kalmıştır. Şöyle denir bize:
 "Thus soothed at home, thus busy in the field,
 To no perverse suspicion he gave way."
 (VII, 455-56).
- (X) Wilfred Armathwaite bağıllık zincirini koparmış ve : "wretched at home, he gained no peace abroad" (VI, 1098).
- (Xi) Gezgin'in (the Wanderer) öyküsünde bile okul yaşamı sırasında adamın, şairin evine geldiği anlatılarak şöyle denmektedir: "And found a kind of home or harbour there" (I, 56). Margaret, son ana kadar
- (Xii) terkedilmiş kulübesine bağlı kalır ve şöyle yalvarır: "That God/ Will give me patience to endure the things/Which I behold at home" (I, 774-76).

Şiirdeki karakterlerinin kulübe ve evlerinin öyküleri de aynı derecede önemlidir. Margaret'in kulübesi ayrıntılı olarak anlatılır. (I, 713-29). Yalnız adamın küçük evi o ıssız vadideki en önemli şeydir. (II,

650-70). Dışı da içi kadar ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Beşinci Kıtıp'ta dikkatler, Papaz'ın evine çekilmiştir. (97-132). Aynı durum Papaz'ın resimlerinde de dikkati çekmektedir. Yönetici Kadın'n o gösterişsiz evi de olağanüstü bir titizlikle çizilmekte ve ayrıca *Gezgin* (the Wanderer), fırtınalı bir günde yolunu kaybedince nasıl onun evine sığındığını anlatmaktadır. (V, 693-703). Dul Adam'ın portresinde adamın kulübesine daha çok ışık düşürülmüştür. (VI, 1140-85). En önemlisi de bu dağlarda Din Adamı'na ayrılan kulübedir. (VII, 170-208). Evin ince ayrıntıları oldukça dikkat çekicidir. Tüm bu betimlemeler, kendisi yuvasız, babasız ve annesiz bir çocuk olan Wordsworth'ün anne-baba ile bağlar kurmayı ve rahat bir yuvada bir aile yaşamı sürdürmeyi şiddetle arzuladığını gösteren güçlü kanıtlardır. Bu nedenle kendi bastırılmış duygularını şiirlerindeki figürlere aktarmaktadır.

Yalnız The Excursion değil, Dorothy'nin mektupları da şairin anne-babasını yitirmesinin onda uyandırdığı duyguları anlatmaktadır. Bunun örnekleri aşağıda verilmektedir:

"Genellikle melankoliye dönüşen konuşmalarımızı hep, 'keşke bir babamız ve bir yuvamız olsaydı' diye bitiririz. Ah, Jane! Dilerim babanı daha uzun süre yitirmezsin, ama onu vitirmeden bilemezsin kızkardeşlerinin senin için ne denli değerli olduklarını. Onu yitirmeden mi dedim? Nerdeyse bu acıyı hiç duyma diyesim geliyor. İnsanın başına gelebilecek en büyük felakettir. bu.." 31

Sıkıntı ve acının verdiği aynı gerilim, Jane Pollard'a 1787'nin sonunda yazdığı bir başka mektupta da görülmektedir: "Kalbim öyle dolu ki, ne yazdığımı bilmiyorum. Bir babam olsaydı onun evinde insan, hiçbir şeyin veremeyeceği bir sevinçle ağırlandı! Fakat dilekte bulunmak boşuna! Dilekler onu yaşama döndürmez ki! Penrith'e gelinceye kadar babamın ölümüyle nasıl bir acıya katlandığımı hissetmemiştim hiç!"³² Dorothy ertesini yılın başında aynı arkadaşına yetimliğini şöyle ifade ediyordu: "Zavallı Miss Priestley! Ona ne kadar acısan azdır. Bir anneyi yitirmenin acısını insan ancak sevgili teyzem gibi bir dostla dindirilebilir. Ama onun hiç değilse babası sağ. O sağ oldukça da Miss Priestley bizimki kadar acınacak durumda değil! Bizi koruyacak bir babamız, bize yol gösterecek bir annemiz yok. Ah Jane! Bilemezsin o sevecen annenin, babanın değerini."³³ Jane Pollard'a 1788'de yazdığı başka bir mektupta da Jane'in sevincine katıldığını söyleyerek babasının tam olarak iyileşmesinin onu ne kadar mutlu ettiğini belirtir: "...Çünkü çok iyi bilirim hoşgörülü bir babayı yitirmenin nasıl onarılmaz bir yara açtığını."³⁴

Çağdaş ruhbilim, bir çocuğun düzenli gelişiminde aile ve yuvayı da önemli birer öge olarak vurgulamaktadır. Bu konuda birkaç önemli gözlemi aktarmakla yetineceğiz. Paul A. Clarke, yuva ve ailenin bir çocuğun kişiliğinin gelişimindeki önemini vurgulayarak şuna işaret ediyor:

Optimum bir gelişme için ergin çocuğun aile çevresi dengeli olmalıdır. Bu çevre, hem erkek, hem kadın ilkelerinin gereğince yansıtıldığı, kadın ve erkek özelliklerinin çocuğun aile yaşantısının bileşenleri olduğu

toplumsal bir birim olmalıdır. Anne-çocuk ilişkilerinden sık sık söz edildiğini duyarız da baba çocuk ilişkilerinden söz edildiğini o kadar duymayız. Gene de biliriz ki bir yuva hem etkili anneye, hem de etkili babaya gereksinim duyar ve babanın anneninkinden birçok yönden farklı fakat aynı derecede yaşansal olan rolünü açık-secik ve çevresine güvence verecek biçimde algılaması ergin çocuğun gelecek yıllarını derinden etkiler... Ergin çocuğun kişiliğini biçimlendirmekte babanın önemi, anneninkinden hiç de az değildir (s. 195) ³⁵

D.W. Winnicott da büyümekte olan bir çocuk için aile ve yuvanın önemini belirtmektedir. "Çocukların, kendilerini özleştirebilecekleri, bilinen iyi bir yuvaya gereksinimleri varsa, gerekli zamanda, yani gelişimlerinin ta ilk dönemlerinde düzenli ve doğal bir ilerleme gösterme olanağı buldukları dengeli bir yuva ve dengeli bir çevreye de aynı derecede gereksinimleri vardır..."³⁶ (s. 93). Michael E. Lamb de "çekirdek ailenin toplumsallaşmakta en önemli bir etken olduğu" kanısındadır.³⁷ (s. 245). Philip Parker aile ve yuvaya özel bir önem vererek şöyle der: "Anne-baba ile çocuk arasındaki, sıcak ve karşılıklı sevgiye dayanan ilişki çocukların, anne-babaların değerleri ve davranış ölçütlerini kendilerinki gibi benimsemelerine yardımcı olur."³⁸

Gerçekte aile, evrensel bir olaydır ve insanın biyolojik yapısıyla aile arasında önemli bir bağlantı vardır. Aile, henüz yerine konabilecek eşdeğer bir seçeneği olmayan bir kurumdur. İnsanın biyolojik oluşumu onun bir aile içinde yaşamasını gerekli kılar. Bunun da nedeni yalnızca insanın korunma ve beslenme gereksinimi değil, kişiliğinin de düzenli biçimde olgunlaşması zorunludur. Kişilik gelişiminin kuramsal perspektiflerini çözümlerken Cohen Steward şöyle der: "Aile, toplumsal ve eğitsel kurumların en önemli ve geniş kapsamlısıdır... Toplumsal yaşamın, çocuk üzerinde yarı-özerk denetime sahip olan ilk bağlantısıdır" (s. 79).³⁹ Joseph Marcus da Early Child Development and Care adlı kitaptaki makalesinde şöyle bir vurgulama yapmıştır: "Kibbutz olayı çocuğa, geniş ve renkli bir duygusal ve toplumsal uyarım sağladığı gibi onun hem ailesiyle, hem yaşatlarıyla, hem de daha geniş anlamda toplumla sıkı bağlar kurmasına yardımcı olur" (s. 67). ⁴⁰

Cekosllovakya Palacky Üniversitesi Psikoloji ve Psikiatri Kliniği"nde çalışmakta olan Jarmila Kaluchova, onsekiz aylıkla yedi yaş arasında değişen, aile ve toplumdaki uzak kalmış ikizlerin gelişiminde ailenin yaşamsal önemine değinmektedir. Yazarın gözlemleri şöyledir:

Deneylemimize göre; kişiyi harekete geçiren, anlayış dolu, çocuklara güvence ve sağlam ilişkiler sağlayan bir aile ortamı çok etkili olmasına ve uzun zamanda etkisini göstermesine karşın tek etkili tedavi aracıdır (s. 188).⁴¹

John Bowlby'nin 1951'de Dünya Sağlık Örgütü'ne sunduğu orijinal rapor, son derece üretken bir araştırmalar dizisini harekete geçirmiştir. Bowlby şöyle demektedir: "Şimdilik şu kadarını belirtmek yeter: Akıl sağlığı için gerekli olduğu kabul edilen etken; bir bebek ya da çocuğun, annesi (ya da sürekli olarak ona bakıp annesinin yerini kalıcı olarak alacak kişi) arasında, her ikisine de doyum ve zevk veren sıcak, yakın ve sürekli bir ilişkinin kurulmasıdır" (s. 13).⁴²

Exceptional Children adlı kitabında F.G. Lennhoff da yuva ve aile yaşamının önemini vurgular. Duygu yönünden dengelessiz çocuklar için yatılı psikoterapi merkezi olan Shotton Hall'daki yöneticilik deneyimlerine dayanarak şunları söylemektedir yazar: "Çocuklarınızın büyük bir bölümünün duygusal dengelessizliğe düşmelerinin nedeni, olgunlaşp gelişmesi için çocuğun gereksinim duyduğu şeyleri edinip verememesidir. Bir şey eksik oluyor. Duyguların sıcaklığı olabilir bu, ya da ard yetişimindeki uyum" (s. 36).⁴³

Psikologlar tarafından çocuğun düzenli gelişiminde bu denli önemli olduğu söylenen ve insanın anne-babası, yuvası ve ailesiyle bu denli yakından ilişkisi olan "olgunlaşma" ve "özdeşleşme" kavramları nedir? En uygun tanım, Introduction to Psychology'de verilmiştir:

Olgunlaşma, kişinin gelişmesini belirleyen en önemli etkenlerden biridir. Belli çevre olaylarına bağımlı olan, doğuştan denetim altında tutulan bir dizi fiziksel değişimdir. Yaşamın ilk aylarında görülen birçok davranış değişikliği ile sinir sistemi, kaslar ve bezlerin olgunlaşması, belirgin biçimde bağlantılıdır. Bu değişimler, fetus'un rahindeki gelişimini yönlendiren büyüme süreçlerinin devamını yansıtır." Buna karşılık psikanaliz kuramına göre: "Üzdeşleşme, bir bireyin bir başka kişinin karakteristik özelliklerini (tavırlarını, davranış kalıplarını, duygularını) kapıldığı bilinçsiz bir süreçtir. Bu süreçte çocuk, tepki gösterirken kendisini anne ya da babasının yerine koyar" (s. 68).⁴⁴

Yukarıdaki psikolojik gözlemlere bakarak anne-babasını yitirmesinin şairin yaşamındaki başka alanları da etkilediğini söyleyebiliriz. Örneğin Dorothy'nin Journals'ını ve mektuplarını inceleyince önemli bir nokta dikkatimizi çekmektedir: Wordsworth niçin, ergenlik çağında bile mide, kol ve bacaklarında "büyüme ağrıları"ndan, başağrısı ya da migreden yakınmaktadır? Neden uykusuzluk çekiyordu? Neden durmadan şiirlerinin güzel olmayışından endişe duyuyordu? Bunların psikolojik nedenlerini bulabilmek için bunlarla ilgili birkaç bölümü aktaracağız.

1795'de Wordsworth, William Mathaus'a şöyle yazar: "Parlamento muhabirliğini almamı engelleyen bir rahatsızlığım daha var: ne zaman hava ırsınsa ya da büyük bir gürültü olsa hemen bastırın sinirsel başağrıları. Öyle bir acı veriyor ki bunlar, kafamı toparlayamıyorum" (s. 133).⁴⁵

Aynı hastalıktan 1798'de Coleridge'a yazdığı mektupta da söz eder: "Beş kat fazla mektup yazardım sana, ama midemde ve yan tarafımda bir rahatsızlık var, kalbimde de fena bir ağrı var. Okumadığım zaman düşünce ve duygularıma dalarak geçiriyorum zamanımı, ya da bu duyguların sonucu olarak sesim gidiyor, kollarım tutmuyor" (s.236).⁴⁶

1801'de Mary Hutchinson'a yazdığı mektupta Dorothy'de şairin bu tür ağrılarına tanık olduğunu belirtmektedir: "William bir süre öncesine oranla daha iyi. Mide ilacı alıyor, umarım bunlar ona iyi gelecek. Fakat sindirimi hala çok kötü, eski bir şiirini düzeltmeye çalıştığı zaman hep kendini kötü hissediyor"⁴⁷ (s. 332). Dorothy 1801'de S. T. Coleridge'a yazdığı mektupta da aynı durumdan söz etmektedir: "Zavallı William, midesi berbat durumda . Tüm şiir taslaklarını bir yana koyduk. Aramızda anlaştık: o istese bile bunları ona veremeyeceğim."⁴⁸

Dorothy'nin Journals'a düştüğü kayıtlar da bunu desteklemektedir. Bunlardan bir bölümünü aşağıya alıyoruz:

- (i) William yemekten sonra çalışınca çok hastalandı ve yattı.
William hâlâ yatakta ve çok hasta (5 ekim 1800)
- (ii) William çok hasta çok kötü (3 Ekim 1800).
- (iii) William için dua ettim. Evden çıkmamıştı, biraz hastaydı.
(28 Kasım 1801).
- (iv) William'ın morali bozuk (21 Kasım 1801).
- (v) William yattığında hastaydı. Saat birden sonra kalktı (20 Kasım 1801).
- (vi) ...William bir şiirinin (Ruined Cottage) bir bölümünü yazıp onu düzeltmeye kalktı, hastalandı (26 Ocak 1802).
- (vii) William çok hastaydı. Akşam dinlenirken de kötüydü, yattı.
Onu uyutmak için kitap okudum (29 Ocak 1802).

(Viii) William çok hastaydı uyurken; yorgundu ve fena bir başağrısı vardı (31 Ocak 1802).

Nedir bu başağrıları, bu mide ağrıları , bu uykusuzluk? Burada, Bristol Kraliyet hastanesi danışmanı olan ve sürekli nükseden ağrılardan yakınan çocukların sorunlarıyla ilgilenen Dr. John Apley'nin gözlemlerine yer vermek uygun olacaktır. Tüm çocuklukları boyunca mide ağrısı çeken ve ergenlik çağına kadar migren, başağrısı, "büyüme ağrıları" denen ağrılar çekmeye başlayan bir grup üzüntülü, gergin çocuk için "Karınağrısı hastacıkları" ("the little Bellyachers") terimini ortaya atan oydu. Dr. Apley ve arkadaşları bu çocukları okul kliniklerinde muayene ettikleri zaman gördüler ki, 20 vakadan yalnız bir tanesinin nedeni organikdir. Öteki vakalardan her birinde ağrı, çocuğun zihninde başlıyordu, fiziksel her hangi bir bozukluk yoktu. "Bu, ağrıyı gerçek bir ağrı olmaktan uzaklaştırmaz," diyordu Di Apley "Fakat soruna farklı bir biçimde yaklaşmamız gerektiği anlamına geliyor."

Apley çocukların en yakın aile ç evresine de baktı ve genç hastalarının hemen hepsinin bu "ağrılı aileler"den geldiğini gördü. Hastalarının gözbebeklerini ölçmek için kırmızı-ötesi aygıtlar kullanıldı. Bunun nedeni suydu: gözbebeğinin büyüklüğü, sinir sisteminin ne kadar otomatik çalıştığını göstermektedir. Apley, "Çocukların sinir sistemleri durmadan aşırı ölçüde uyarılıyor." diyor açıklamasında "Sürekli kaynıyor bunlar."

Aile bu denli önemli görüldüğü için Apley, çocuklara ne ilaç verdi ne de verilmesini önerdi. Buna karşılık bir çocuklar için, "elden geldiğince normal bu yaşam da sağladık"larını söyledi. Doktorlardan, kol ve bacak ağrılarının duygusal baskılardan gelebileceği olasılığını da göz önünde tutmalarını istedi. "Fiziksel büyüme ağrı vermez," diyordu Apley, "fakat duygusal büyüme dünyayı insana zindan eder."

Bu, Wordsworth'ün mektuplarda ve Journals'da sözü edilen ve sıkça gelen baş ya da mide ağrılarının, anne ve babasını yitirmiş olmasının verdiği baskı ve gerilimden kaynaklandığını göstermektedir. Bu ayrıca Wordsworth'ün, II. bölümde çözümlenesi yapılan The Excursion, The Prelude ve Lyrical Ballads'da kasvetli ve sıkıntı veren görüntü, figür ve tablolar çizmesinin de nedenini açıklar.

I. BÜLOME İLİŞKİN NOTLAR

- 1 W.J.B. Owen and J.W. Smyser, eds, The Prose Works of William Wordsworth (3 vols., Oxford: The Clarendon Press, 1974), I. 141.
- 2 Irenäus Eible Eibesfeldt, Love and Hate: On the Natural History of Basic Behaviour Patterns (London: Methuen Co. Ltd., 1971), s. 124.
- 3 Ibid, s. 147.
- 4 Christopher Wordsworth, Memoirs of William Wordsworth (London: Edward Hoxon, 1851), I. 9.
- 5 Earnest De Selincourt, ed., The Letters of William and Dorothy Wordsworth, 2nd ed (3 vols., Oxford: The Clarendon Press, 1969), s. 100.
- 6 Emile'den başka Wordsworth'ün, Rousseau'nun Confessions ve Reveries of Solitary adlı kitaplarını da okumuş olduğu anlaşılmaktadır. Bu kitaplarda zaman ve bellek konularının yakından ele alınması bu konuyu uyandırmaktadır.
- 7 John Bowlby, Maternal Care and Mental Health (Geneva: WHO, 1952), s. 15.
- 8 Ibid, s. 24.
- 9 John Bowlby, Attachment and Loss (London: Hogarth, 1969), I, 173.
- 10 Thomas Alloway, Patricia Pliner, and Lester Krames, eds., Attachment Behavior (New York, Plenum Press, 1975), ss. 31-32.
- 11 Memoirs, I. 8-9.
- 12 Mory Moorman, William Wordsworth: A Biography (2 vols. London: Oxford Univ. Press, 1968), I. 10.
- 13 Herbert Read, Wordsworth (London: Faber & Faber Ltd., 1943), s. 38.
- 14 John E. Schowalter, "Parent Death and Child Bereavement," Bereavement: Its Psychological Aspect (New York: Columbia Univ. Press, 1975), s. 174.
- 15 Martin Herbert, Problems of Childhood (London: Pan Books Ltd., 1975), s. 113.
- 16 Harry F. and Margaret Kuenne Harlow, "Social Deprivation in Monkeys," Scientific American, 207, No. 5 (Nov. 1962), 146.

H.F. Harlow'un Scientific American'daki "Learning and Love," 54 (1966), 244-72 ve American Psychologist'te ki "The Nature of Love," 13 (1958), 673-685 adlı makaleleri de aynı derecede ilginç gözlemler içermektedir.

- 17 F.W. Bateson, Wordsworth: A Re-Interpretation (London: Longmans, Green Co. Ltd., 1956) ss. 55-56.
- 18 Frank Prentice Rand, Wordsworth's Mariner Brother (Amherst, The Newell Press, 1966), s. 1.
- 19 Mary Moorman, 1, 7.
- 20 Mark L. Reed, Wordsworth (London: Faber & Faber Ltd., 1948), I, 33.
- 21 Mary Moorman bunun, bu küçük kentteki o zamana dek yapılmış en görkemli ve gösterişli ev olduğunu belirtmektedir. Wordsworth'ün çocuklarından hiç biri bir daha böyle güzel bir malikanede oturmadı. 1320-41'de Cambridge'de Master olarak Trinity Callege'in Master Lojmanında kalan Chrstopher bu konudaki tek istisnadır.
- 22 Letters, EY. s. 65.
- 23 Letters, EY. s. 88.
- 24 Letters, EY. s. 93.
- 25 Mary Moorman, 1, 68.
- 26 Memoirs, 1, 36.
- 27 Mary Moorman, 1, 71.
- 28 Henry Biller, Paternal Deprivation: Family, School, Sexuality, and Society (Lexington: D. C. Heath Co., 1974), s. 131.
- 29 Henry Biller, Father, Child, and Sex Role (Lexington: D. C. Heath Co., 1971), s. 59.
- 30 Letters, EY. s. 327.
- 31 Letters, EY s. 5.
- 32 Letters, EY. s. 9.
- 33 Letters, EY. ss. 15-16.
- 34 Letters, EY. s. 24.
- 35 Paul A. Clarke, Child Adolescent Psychology (Columbus: Charles E. Merrill Pub. Co., 1968), s. 195.
- 36 D.W. Winnicott, The Child and the Family (London: Tavistock Pub., 1965), s. 93.
- 37 Michael E. Lamb, Fathers: Forgotten Contributions to Child Development, 18 (1975), ss. 471-80.

- 33 Ailenin önemi konusuna J.A.H. Meerlo, American Journal of Psychotherapy adlı kitandaki "The Father Cuts the Cord: The Role of Father as initial Transference Figure". 10 (1956), ss. 471-80 adlı makalesinde öğretici biçimde vurgulamaktadır.
- 39 Cohen Stewart, Social and Personality Development in Childhood (New York: Macmillan Pub. Co., 1976), s. 79.
- 40 Joseph Marcus, "early Child Development in Kibbutz Group Care," Early Child Development and Care, 1, No.1 (July 1971), 67.
- 41 Jarmila Koluchova, "The Further Development of Twins after Severe and Prolonged Deprivation," Journal of Child Psychology and Psychiatry, 17 (1976), 133.
- 42 John Bowlby, Child Care and Growth of Love (London: Penguin Books Ltd., 1960), s. 13.
- 43 F. G. Lennhoff, Exceptional Children (London: George Allen Urwin Ltd., 1960), s. 36.
- 44 Earnest R. Hilgard, Richard C. Atkinson and Rita L. Atkinson eds., Introduction to Psychology, 6th ed. (1953; rpt. New York: Harcourt Brace of Jovanovich, 1975), s. 63.
- 45 Letters, EY. s. 133.
- 46 Letters, EY. s.236.
- 47 Letters, EY. s. 332.
- 48 Letters, EY. s. 335

BÖLÜM II

'KALBİMDEN DOĞAN BİR ÖYKÜ'

Wordsworth, artık yazdığı bütün şiirlerin kendi iç dünyasına katkıda bulunduğunu düşünmeye başlamıştı. Şurası açıktır ki şair, kendi coşkularına ve kendine özgü düşünce biçimine daha yakın olabilmek için kalbine yönelmiştir, çünkü kalp, tüm duyguların kaynağıdır.

M.H. Abrams in The Mirror and the Lamp'de şöyle der:

Her şiir, özellikle ruh ve yaşamın yarattığı bir yapıt olan büyük ve eksiksiz şiir, yazarını tehlikeli biçimde ele verir daha çok da, kendini en az ele verdiğini sandığı bir sırada. Yalnızca, sıradan kişilerin dediği gibi, şairin bir insan olarak sahip olduğu yetileri değil, hangi beceri ve eğilimlerinin onda baskın çıktığını, imgesini nasıl yakaladığını, bunları ve izlenimlerinin yarattığı kargaşayı nasıl bir düzene sokup ortaya koyduğunu, kalbinin en gizli köselerini ve çoğu kez de yaşamının çizilmiş doğrultusunu görürsünüz. Böyle bir okuyuş biçimi yorar insanı. Ya şairle birlikte yaratıcı doruklara çıkarız, ya da daha başta onun yanlışını ve sapmasını görürüz. (s. 236).¹

Özellikle Yalnız Adam'a baktığımızda bu, bütün The Excursion'un ana çizgilerini ortaya koyduğunu görürüz. The Excursion'a 1795'de başlamasındaki gerçek neden, daha önce de belirttiğimiz gibi, Wordsworth'ün uyumsuzluk içindeki iç dünyasını şiir tedavisiyle derleyip toparlamak istemesiydi. Kuşkusuz asıl sorun, bunu nasıl başaracağıydı.

Sanatsal çabaların olağan ve kabul edilebilir bir yanı yazarın tüm karakterlerin-e kendisini ortaya koymasındadır. Çünkü düş ürünü bir

yapıt, "üstü örtülü bir özgeçmiştir". M.H. Abrams şiire "ikinci bir doğa" demektedir. "Şiir, şairin gizlice kendini ortaya koymasudur. Burada şiirin yaratıcısı, 'görünür biçimde görünmez'dir. Aynı anda kendini hem ortaya koyar, hem de gizler" (s. 272).² derken haklıdır.

M. H. Abrams, The Mirror and the Lamp'de ayrıca, sanatla zihin arasındaki benzerliği anlatarak şöyle der: "Romantik kuramın karakteristik bir yanı da, aynı etkiye yönelik bir dizi benzetmeden yararlanmasıdır. Buradaki amaç şiirin bir etkileşim olduğunu, insanın içindeki ruh ile dışındaki nesnelere, coşku ile algılamaların ortak etkisini oluşturduğunu göstermektir " (s. 51).³ Gerçekten de Wordsworth, evrensel geçerliği de bulunan ve açıkça ifade etmesine olanak bulunmayan kişisel deneyimlerini gereğince ifade edebileceği etkili imgeler kullanmıştır. C. Brooks, şu görüşü savunan Urban'a göndermede bulunmaktadır: "Bilimin tersine şiirin konusu her zaman ruhtur. Bu durumda şair için birey hep, değerlerin merkezidir, değerleri o elinde tutar. Şairin işlevi ise bunları ortaya çıkarmaktır."

Cleant Brooks, The Well Wrought Urn'de, mecazların ve imgelerin şiirdeki gerekliliğini irdelemektedir: "İyi bir şiirde imgeler 'işlevsel' olmalıdır- yalnızca süs olmaya hakkı yoktur bunların." Çünkü bu imgeler "bir işe yarar" (s. 219).⁴ Bir ozan duyduklarını açık açık söylemeyeceğine göre bu sorunu çözecek araçlara gereksinim duyacaktır. İmgeler, semboller, mecazlar, efsane ve alegori, bu amaca ulaşılabilmesi için elindeki tek "ambulando." Yalnızca kendi oluşturduğu simge biçimiyle yaşantısını şiire yansıtabilir. Bunun başka bir yolu yoktur.

The Liberal Imagination adlı yapıtında Lionel Trilling de şu görüştür: "Kuşkusuz şiir hakkında bildiklerimiz, onun yapısını tek bir yeteneğe bağlamamıza izin vermez. Düşünce dünyasının tümünden, insanın tümünden daha küçük hiç bir birim şiirin kaynağını oluşturmaya yetmez. Wordsworth de olaya işte böyle bakıyordu "(s. 130).⁵

Gerçekte bir şiir, bir sözcük 'soyut'tur, oysa zihin ve anlam 'somut'tur, bu da bize şiirin ifade ettiği gerçeği anlatır. Bir şiiri anlayabilmek için önce onu ortaya çıkaran düşünce dünyasını anlamalıyız. Şairin tüm yaşam öyküsü, ruhsal durumu, duygusal güçleri, onun düşgücündeki bütün paradoksların, yaptığı benzetmelerin, belirsizliklerinin, kullandığı simgelerin ve şiirinde yer alan efsane ve alegorilerin gereğince anlaşılması için kesinlikle bilinmeleri gerekir.

I. THE EXCURSION

Life, death, eternity! momentous themes
 Are they - and might demand a seraph's tongue
 Were they not equal to their own support.

(Exn. IX, 10-12)

Papaz'ın IX. uncu kitabın başında söylediği bu dizeler, The Excursion'ın bütün ana konusunu özetler. Şurası ilginçtir ki, belirsiz soyutlamalar sayılması gereken yaşam, ölüm ve sonsuzluk sözcüklerine somut bir anlam verilmektedir. Çünkü bunlar, şairin kendi yaşamındaki gerçeklerle yakından ilgilidir. The Excursion, Wordsworth'ün şiirinin eksenini oluşturur, çünkü onun yaşamının eksenidir. Bu şiir, bir özgeçmiş niteliğinin-

dedir, fakat kişilerle ilgili ayrıntılarda bilerek değişiklikler yapılmıştır. Bu tez çalışmasında şairin bu davranışının, büyük şiirlerin temelini oluşturduğu belirtilmektedir.

The Excursion yalnızca, Keats'in Ode to a Grecian Urn gibi deneyimlerin soyutlanması ya da yalnızca Tennyson'un The Eagle'ı gibi deneyim hakkında söylenmiş bir söz değildir. Wordsworth'ün kişisel çalışmalarının, yoksunluklarının ve yitirmişliğinin yarattığı fırtınaları dindiren bir "deneyim"dir. Şiirin yazılması başlıbaşına, ruh sağlığını düzeltmek için kullandığı bir tedavi aracıdır.

Wordsworth'ü The Excursion'da, uzun zamandır gelmek istediği noktada görürüz: bir şair, "İnsanlara seslenen bir insan" olarak vadi-den tepeye, tepeden vadiye dolaşır durur şair, sonunda Papaz'ın evindeki aksam töreninde biter bu gezinti. Bu gezintiyle biz de Wordsworth'ün kişisel yaşam ve deneyimlerinde dolaşırız. Bu deneyimlerden rahatsız da olsa amacına ulaştığını görmektedir Wordsworth. Bu nedenle şiirin önemi, onun özgeçmişi olmasındandır, fakat gizlemeye çalıştığı bir yaşam öyküsüdür bu. Çünkü Wordsworth, esintilerinin kaynaklarına ve bu esintileri yaratan koşullara okuyucularının derinden nüfuz etmelerini istemiyordu.

Wordsworth kır manzaralarını, kendi duygu ve düşüncelerinin ifadesi için bir araç olarak kullanmıştır. Gerçekten de D. Perkins'in Wordsworth and the Poetry of Sincerity'de belirttiği gibi kır manzaraları bir şair için önemlidir, çünkü:

Sanat, dıştaki olaylar dünyası ile içteki bilinç dünyası arasında ayrım yapmaya çalışmaz pek. Bunun yerine bunların birleştikleri ya da kaynaştıkları noktayı yaratır. Dıştaki nesnelere yalnızca, belirli bir bilinç ya da "bakış açısı" ile yansıtılacakları ya da değiştirelerek bize iletildikleri biçimleriyle bilebiliriz. İç dünyamızı ise yalnızca, bizim dışımızdaki bir şeye gösterdiğimiz tepki ile anlayabiliriz. 6

Birçok eleştirmen Wordsworth'ün, kendi dünyasının hiç değilse bir bölümünü Gezgîn'de (the Wanderer) yansıttığını söylemektedir. Oysa şairin, Gezgîn'in geçliği, evliliği, karısı, çocukları ya da kişisel çatışmaları ve sorunları ile ilgili olarak bize her hangi bir şey söylememesi ilginçtir. Onun yaşamının daha önceki dönemleriyle ilgili olarak söylediği tek şey, şu kopuk fakat yararlı dizelerdir: "Much, too much/Of this unhappy lot, in early youth/We both have witnessed" (Exn. IX. 164-66). Bu bölümde, Gezgîn'in Yalnız Adam'la köklü bir bağlantısı olduğunu göstermektedir. Wordsworth'ün, her üç figürü de kendi karakterinin ayrı yönlerini yansıtmak için kullandığını düşünürsek kuşkusuz şairin yapısını daha iyi anlarız. Ancak içlerinde en büyük önem taşıyan Yalnız Adam'da göstermektedir. Gerçekte bunlar, tüm insanlığın bildiği sorunlardır, fakat bunların etkisi çağdaş ruh bilimciler tarafından incelenmiştir. Sigmund Freud şairlerin kendinden önde olduklarını belirtmiştir. Artık Freud'un sezgiye dayanan çabalarına inanmıyorsak da Wordsworth'ün, sarsıntılarla dolu bu önemli yaşantı örneklerinin yakından ve belirgin bir biçimde analizini yapan çağdaş araştırmacılara pek yabancı olmayan yaşantı örneklerini sergilediğini görüyoruz.

The Excursion'daki kişilerin yaşam öykülerinde görülen ayrıntılar, Wordsworth'ün kendi yaşamındaki sarsıntılı bölümlerle çakışmaktadır. Şairin taslağında da şairin bu şiirin kendi yaşamını ne kadar iyi anlattığını ve bu bağlantıyı şiir uğruna nasıl bastırıldığını farkettiğini göstermektedir. Bu nedenle yalnız Adam, yalnızca yaptıklarıyla değil, düşündükleri ve hissettikleriyle de önem kazanmaktadır. Nereden gelmektedir, düşünce ve duyguları nelerdir, Gezgin ve ozanla bağlantıları nedir? Analizlerimiz sonunda Yalnız Adam'ın kişiliği ile yaşamı ile şairinki arasında bir benzerlik bulunduğu sonucuna varıyoruz. Her ikisi de aynı yalnızlık, ümitsizlik yoksunluk ve düş görme gücüne sahip olduğu gibi daha küçük bazı ayrıntılarda da aralarında benzerlikler bulunmaktadır. Şairin kendi düşünce gelişiminin anlatılışı sırasında verilen ayrıntılar, onun yazdığı mektuplar ve şiirin taslakları bunu doğrulamaktadır. Şairin kendi yaşam öyküsünün şiirin taslakları bunu doğrulamaktadır. Şairin kendi yaşam öyküsünün şiirin esinti kaynağı olduğu görüşünü pekiştiren şey, taslaklarda yapılan değişikliklerin özelliğidir. Yalnız Adam'ın çocuklarının ölümü ve onun yalnız kalışı anlatılırken bu noktaya değinilmiştir.

Wordsworth'ün "Fenwick Notes"de Yalnız Adam'a ilişkin olarak yazdıklarına bir göz atmak gerekir:

Ona ilişkin söyleyeceğim çok daha az şey var. Yerleşip oturmak üzere Grasmere'e geldiğimizde (hangi nedenle buraya geldik, ya da unuttum), orta yaşlı biraz geçmiş, Highland'deki bir alayda yıllarca rahiplik yapmış olan bir İskoç'(a rastladım). Gördüğüm kadarıyla ilginç hiç bir yanı yoktu, fakat görünüşünde dikkati çeken bir taraf vardı. Çok kötü günler geçirmiş gibiydi, mutlu değildi. Onun geçmişini, Gezgin'de kullanmaya karar verdim. Ostelik İskoçtu, amacına uygun düşüyordu. Fransız Devrimi'nin ilk günlerinde Londra'ya sık sık gidip kaldığım sıralarda ilişkilerimin olduğu ve gözlemlediğim değişik kişilerde gördü-

ğüm öğelerden yararlanıyordum. Bunlardan en önemlisi, Mr. Fawcett diye biriydi diyebilirim. Old Jewny'de İngiliz Kili-sesi'ne karşı olanların yaptıkları toplantılarda vaazlar veriyordu. Birkaç kez vaazlarına katıldığım oldu. Onun hakkında daha fazla birşey söylemem gerekmez. O sıralarda çok kişi vardı onun gibi. Dünyada böylelerine her zaman rastlanır, ama o saralarda bunun gibileri pek çoktu. Bunun nedenini uzun uzun anlatmaya gerek yok, yeterince açık (II. 34-35)!

Bize bu not biraz karışık, kapalı ve kaçamaklı ifadelerle dolu gibi görünüyor. Yalnız Adam'ın şiirin eksenini oluşturduğunu şair de farketmişti, fakat kendi kişiliğiyle onun arasındaki benzerlikleri okuyuculardan gizleyebilmek için ayrıntılara girmek istemiyordu. Birinci satırdaki 'Ona ilişkin söyleyeceğim çok daha az şey var' sözü bunu göstermektedir. İkinci cümlesindeki 'ya bilmiyorum, ya da unuttum' sözü de vardığımız bu sonucu destekler niteliktedir. Şiir kuramını 'coşkuların sakin bir ortamda anımsanmasına' dayandıran bir şairin adı geçen kişiye ilişkin böyle önemli bir konuyu unutmuş olması beklenebilir mi) Neden Grasmere' gelmiştir? Bu en uzun şiirinde odak noktasını kim oluşturuyordu? Gerçekte 'bilmiyorum' ya da 'anımsamıyorum' gibi sözler, gerçeği gizlemenin nazik bir yoludur. Wordsworth de aynı şeyi yapmaktadır. Sorusu ilginçtir ki şair yalnızca bu karakterin öğelerini, birden çok kişiden aldığını söylemektedir. Östelik "Zavallı Fawcett" diyerek Mr. Fawcett'e karşı bir acıma duygusuyla yaklaşması, Wordsworth'ün karakter olarak onu kendisinden uzaklaştırmaya ve onunla arasındaki benzerlikleri dikkatlerden kaçırmaya çalıştığını göstermektedir. Hepsinin ötesinde, Not'un sonuna 'artık ona ilişkin birşey söylemem' gibi bir ifade eklemesi, şairin bu karakter hakkındaki bilgileri bilinçli olarak saklamak istemesi ve dolayısıyla da daha fazla ayrıntı vermektен kaçınması biçiminde yorumlanabilir.

Ne var ki, M.H. Abrams'ın şu görüşleri de göz önünde tutulmalıdır: "Şiirdeki ifadeler ve şiirdeki gerçekler, bilimsel ifadeler ve bilimsel gerçeklerden farklıdır. Zira şiir, başlıbaşına bir varlıktır, herşeyi tamam olan bir dışavurum sistemidir. Doğaya sadık kalmasını bekleyemeyiz ondan, kendine sadık olsun isteriz" (s. 272).⁸ Bu görüşün ışığı altında Wordsworth'ün, The Excursion'daki bu ve öteki karakterleri anlatırken kapalı ve kaçamak ifadeler kullanmasını hoşgörebiliriz, bu kişiler şiirde yansıtılacaklarından farklı olsa da bunu olağan karşılayabiliriz.

YALNIZ ADAM İLE GEZGİN ARASINDAKİ İLİŞKİ

(i) Gezgin'in yaptığı bazı yorumlar ve paranteze alınan eklemeler, onun gençliğinin yalnız Adam'ınkiyle benzerlikler gösterdiğini ortaya koymaktadır. Örneğin çimlerle örtülü, dağlarla çevrilmiş o ova-daki "kuytu köşe"nin değişik özelliklerini anlatırken Gezgin şöyle der: "And I own/Some shadowy intimations haunt me here" (III. 37-38). Bir kayayığını ve beş taşı da dikkate alırsak bunlar şairin kendi anıları değil midir?

(ii) Şair, o çıplak yaylada büyüyen, "bitkilerin en cesuru" dediği uzun, parlak çoban püskülüne bakıp şöyle der: "How gracefully that slender shrub look forth/From its fantastic birthplace!" (III. 86 - 87).

(iii) Gezgin o kuytu köşeyi överek onun için "a cabinet for sages built" (III. 73). Ayrıca, zihinde bazı eski anılar canlanmış gibi öylece durup zarif bir biçimde düşünceye hitap eder:

Measuring through all degrees, until the scale
Of time and conscious nature disappear,
Lost in unsearchable eternity!

(Exn. III. 110-12)

(iv) Başboş dolaşın şifalı otlar taplayan adam anlatırken Yalnız Adam Gezgin'e seslenir:

(You may trace him oft
By scars which his activity has left
Beside our roads and pathways, though
This covert nook report not of his hand)
(Exn. III. 174 - 76)

Gezgin de gençliğinde Yalnız Adam gibi oradan oraya dolaşın şifalı otlar aramamış, vadideki natikalarda ayak izlerinin açtığı yaralar bırakmamış mıdır?

(V) Bu nedenledir ki Yalnız Adam onu "Saygıdeğer Yurttaş" olarak selamlar ve öykünün başında ona evlilik yaşamını anlatır:

(Not to be deemed a stranger, as you come
Following the guidance of these welcome feet
To our secluded vale)
(Exn. III. 499-501)

"Kuytu vadiniz" sözü, vadinin bu bölgesindeki ortak yaşantıyı akla getirmektedir. 'Sefalar getiren ayaklar' ifadesinde bunu desteklemektedir.

(vi) En önemlisi de metne alınmayan, DC.MS 71 sayı 135'deki 11 satırlık bölümdür. Burada Yalnız Adam'ın, üzerinde önemle durulması gereken iki sözüdür:

- a) 'may judge of what I am/And what our
common nature is in me.'
- b) 'Some points between us be where we may meet.'

"Bizim", "biz", "bize" gibi zamirlerin çoğul biçimlerinin kullanılması, bilge kişi görünümdeki Gezgin ile acılar içindeki Yalnız Adam'ın arasındaki yakın bir ilişkiyi göstermektedir.

(Vii) Yalnız Adam Gezgin'e hayat arkadaşını anlatırken "honoured Friend !/Your heart had borne a pitiabile share/Of what I suffered, when I wept that less "der. Yalnız Adam Gezgin'in de böyle bir acısı olduğuna nereden biliyor? Gezgin, böyle bir Yalnız Genç'in çocukluğunu temsil etmiyor mu?

Siirden yukaarıya alınan bölümler bilge Yaşlı Adam ile acılar içindeki Yalnız Adam arasında sıkı ilişkiler bulunduğu yolundaki savımızı desteklemektedir. Gezgin, böyle bir Yalnız Adam'ın çocukluğunu yansıtır.

YALNIZ ADAM İLE ŞAIRİN YAŞAM ÖYKÜSÜ ARASINDAKİ BENZERLİKLER

a) KÜŞEYE ÇEKİLİŞ

"One who lives secluded there,/Lonesome and lost."

Gezgin'in Yalnız Adam'ı tanıtırken kullandığı bu ilk cümle, Gezgin'in tüm karakter ve kişiliğini anlatmaktadır. Oturduğu Blea-Tarn House'u kendi gerçek anlatımıyla tanıtırken de bizde aynı etkiyi uyandırmaktadır Gezgin:

This is my domain, my cell,
My hermitage, my cabin, what you will
A love it better than a snail his house.
(Exn. II. 650-52)

Bu tanım, çağdaş bir psikiyatrist ya da ruhbilimcinin içine kapanık, marazi, kara kara düşünen, melankolik, içe dönük ve bunalımlı diyeceği bir kişinin tablosunu çizmektedir. Yalnız kişiliği ve kulübesi değil, kendini "tek sakini" olarak gösterdiği vadi de yapayalnızdır:

a little lowly vale,
 A lonely vale, and yet uplifted high
 Among the mountains, even as if the spot
 Had been from eldest time by wish of theirs
 So placed, to be shut out from all the world!
 (Exn. II. 328-32)

Lake District'deki iki Langdale vadisi arasındaki Lingmoor'un batı yakasında bulunan, Yalnız Adam'ın küçük kulübesi, Blea-Tarn House'u bugün bile gezdiğimizde, Little Langdale'deki "vazo"msu sade vadide bir yalnızlık duygusu egemen olmaktadır.

Wortsworth'ün Skiddaw dağlarıyla çevrili, Cockermouth'daki baba evine gittiğimizde de aynı görüntüyle karşılaşırız. Inward Eye adlı çalışmasında George Stephen, şöyle der: "Cockermouth'da Wordsworth'ün çocukları, ana cadde üzerindeki Lowther'e ait bir evde oturuyorlardı. Dünyadan uzak görüntüsünü veren bu ev, çocukların yalnızlığının simgesidir (s. 19).⁹

Böyle ıssız bir vadideki böyle yalnızlıklar içindeki bir yaşam, annesini yitirdikten sonra şairin, yaşamının ilk yıllarında başını alıp tek başına dolaşmaya çıkışındaki nedenleri açıklar. Wortsworth The Prelude'da yıkık manastır ve Sato'daki ölüm sessizliğinin büyüüne kapıldığı anları anlatmaktadır. "Alfoxden Notes"da taslağı çıkarılmış, ilk şiirlerinden birinde şairin, Yalnız Adam'ınkine benzer bir yalnızlık içinde bulunuşunu yansıtmayı ilginçtir:

The ceiling and floor are mute as a stone,
 My chamber is hush'd and still,
 I am alone,
 Happy and alone.

Yalnızlık duygusu tüm şiir ve yazılarında hemen göze çarptığı için Wordsworth'e yalnızlık şairi denmiştir. Papatyalarla ilgili, belleklerden silinmeyecek dizeler şöyledir: "For oft when on my couch I lie/In vacant or in pensive mood/They flash upon that inward eye/Which is the bliss of solitude."

Şair yalnızlığa tutkundur, gördüğü şeyler de yalnızdır. Ay ışığının aydınlattığı yolda rastladığı sülük toplayıcısı ile asker yalnız olmasalardı şairdeki "düş görme gücü"nü uyandırmazlardı. Yalnız ve ıssız varlıklar, sonsuzluğa doğru uzanan parlak ve derin bir yol açmaktadır. Şair, "bir bulut kadar yalnız, dolaşır" ve "ıssız yerlerin ruhu"nu arar. The Prelude'da anlattığı, Alpler'de kalan çoban için şöyle der, "stationed alone upon a spiry rock/Of the Chartreuse, for worship" Çoban, sairin gözünde yalnız ve yüceydi. Şair "içe gömülme türünden melankoli"yi benimsemiyordu. Doğal varlıklar ve kendimiz arasında kalan o yalnızlığı savunuyordu. Bu tür yalnızlıktan The Prelude'da övgüyle söz eder:

How gracious, how benign, is Solitude,
How potent a mere image of her sway,
Most potent when impressed upon the mind
With an appropriate human centre-hermit,
(Pre. IV. 357-60)

Yalnız Esthwaite Vadisi'nde değil, Cambridge'deki koruda da Wordsworth, gece geç vakit yalnız başına çıktığı gezilerden de büyük bir zevk duyuyordu:

the last, and oft
The only one, who had been lingering there
Through hours of silence,

(Pre./1805/VI. 82.84)

Fransa'dan döndükten sonra 1792-93 yıllarında İngiltere'nin Kuzey Vadileri'nde birçok kez tek başına dolasıp durmuştur şair. Yalnızlığın insanı tek başına mutlu etmeye yettiğini söyler kendisi:

I led an undomestic wanderer's life,
In London chiefly harboured, whence I roamed
Tarrying at will in many a pleasant spot
Or rural England's cultivated vales
On Cumbrian solitudes

(Pre. XIV 350-54)

Bu birkaç örnek yalnızlığın, Wordsworth'ün şiirlerinin ana ilkesi, kendisinin de kişisel özelliklerinden biri olduğunu göstermektedir. Bu özelliği şair, The Excursion'ın eksenini oluşturan bir figüre aktararak ona Yalnız Adam demiştir. Yalnız Adam da o ıssız patikalarda, çıplak dağlarda, yapayalnız çalılıklarda ve vahşi korularda gezer durur. Yalnız Adam'ın kulübesinin dışında yerde duran Candide'i görünce Gezgîn, kitabı okuyan kişiye ilişkin, insanı düşündüren bir gözlemde bulunur:

"here then has been to him
Retreat within retreat, a sheltering place
Within how deep a shelter!

(Exn. II 445-47)

Bu Yalnız Adam'ın karamsar bir dârsiz değil, yalnızlığına çekilmiş bir aydın olduğunu gösterir. Gezgîn'in, "Aşk onu yıksa da aşık sevecektir" sözü, karısını ve çocuklarını yitmesi yanında kendisini düş kırıklığına uğratan bir aşk öyküsünün de onu yalnızlığa iten bir neden olduğunu düşündürmektedir. Annette olayında şiirle Wordsworth'ün yaşamı arasında bir paralellik kurulmaktadır.

Yalnızlığın, Yalnız Adam'ın yüceliğinden her hangi bir şey götürmediğini, tam tersine onu daha da yücelttiğini görüyoruz. Gezgin, Yaşlı Pansiyoner'in öyküsünün sonunda Yalnız Adam için "a hermit" deyimini kullanmaktadır. Onun gibi toplumdan elini ayağını çekerek vahşi bir ormandaki hücreğine kapanıp kendini Tanrı'ya adayan o yüce kişinin portresini şöyle çizer Gezgin:

For independent happiness, craving peace,
The central feeling of all happiness,
Not as a refuge from distress or pain,
A breathing-time, vacation or a truce,
But for its absolute self;

(Exn. III 381-85)

Wordsworth'ün en uzun şiiri olan bu, hem felsefi hem de özgeçmiş niteliğindeki yapıtın kahramanı olarak, kendini Tanrı'ya adamak için kendi dünyasına çekilen bir kişiyi seçişindeki amaç, bu örneklerden anlaşılmaktadır.

Yalnız olan, sadece Yalnız Adam değildir, Gezgin ve Yalnız Adam'ın 17 tablo ve iki öyküsündeki kişiler de kendi dünyalarına çekilmiş yalnız insanlardır: Aşağıda, bunların karakteristik yanları verilmiştir:

Margret : "Sat/Alone, through half the vacant sabbath day"
(I.877).

Yaşlı Pansiyoner: "a blind dull snook" (II,746) da yaşamaktadır.

Yönetici Kadın : "a childless solitude" (V. 692) içinde yaşamaktadır.

Rahip - Aşık : "Fondly to prize the silence which he kept" (VI.105) görünmektedir.

- Madenci : Kıymetli bir maden damarı bulabilmek için yalnız başına dolaşmış ve durmuştur (V. 218)
- Jakobit ve Hanoverian : söyle düşünmekteydiler: "would rather shun than seek the fellowship/Of kindred mould" (VI.390-91)
- Ellen : "could slip into the cottage-barn/and find a secret oratory there " (VI. 898-90)
- Din Adamı : Çocukları ve karısının ölümünden sonra tek başına, "yoksun ve çıplak" kalmıştır. (VII. 268)
- Yalnızlığa Çeken Adam : "insan ayağı değmemiş çöller"in ortasında yaşamıştır (VII, 303)
- Sağır Adam : "refreshed his thoughts/Beyond its natural elevation raised/ His introvert spirit" (VII. 444-46)
He spent 65 years of his life in "sad privation"
(VII. 476)
- Çocuklarını yaşamının geri kalan bölümünü "küçük, özel Yitirmiş Baba: bir hücrede" geçirmiştir. (VII. 664)
- Sövalye : Rütbesini ve mevkini atıp huzur dolu o, dünyadan uzak vadide yaşamının geri kalan bölümünü geçirmiştir.

Yalnızlık ve bunun, insanın kişiliği ve dünya görüşünde uyardığı yankılar konusunda çağdaş ruhbilimcilerin ne dediklerine bir

göz atmak gerekli görünmektedir bu durumda. Bu konudaki en önemli bulgular, Magno J. Ortega'nın "Depression, Loneliness, and Unhappiness" başlıklı makalesinde görülmektedir:

'Acı sözcüğü birçok anlamda kullanılabilir, fakat insanı sarsan bir yitirişin neden olduğu şok, protesto, öfke, yürek yanması ve üzüntü sendromunu tanımlamak için bu sözcüğün kullanılması, en iyi seçimdir belki de. Yalnızlık, genellikle bu sendromun bir bileşenidir, ancak yalnızlık, el üstünde tutulan figürün yitirilişi olayının kendisinden çok yitirilenin "yokluğu"na karşı gösterilen bir tepkidir. Zamanla acının birçok yönünün ortadan kalkmasını ümit edebiliriz: şoktan çıkılabilir, protesto- ların sesi kısılabilir, öfke ve üzüntü azalabilir. Fakat yitirilenin yerini yeni bir ilişki almadıkça yalnızlığın sürmesi, beklenen sonuçtur (p.16).¹⁰

Yalnız Adam'ın yalnız yaşamayı seçmesi bundandır: Gerçekte karısını ve çocuklarını yitirişine bir tür tepki göstermektedir. Anne ve babasının "sarsıcı biçimde yitirilişi"nden (traumatic loss) sonra yalnız başına gezintiler yapan Wordsworth'ün yaşam öyküsünde de Yalnız Adam'ınkiyle yakın bir benzerlik gösteren yanlar bulunmaktadır. III. Bölüm'de anlattığımız gibi, Dorothy'ye bir evlâhın anasına bağlandığı gibi bağlanması. 1802'de Mary'yle evlenmesinden sonra içine girdiği evlilik yaşamı şairin yalnızlık sorununu bir ölçüye kadar çözümlenmiştir. Gerçi 1812'de çocuklarını yitirmesi 'yitirme sendromunu' şiddetli biçimde yeniden canlandırmıştı, fakat o, sorunu, bu kez de Tanrı ile manevi ilişkiler oluşturarak çözümlendi. Böylece fiziksel olarak yitirdiğinin yerini manevi bir kazançla doldurdu-- şairin yaşam öyküsünü incelediğimizde bunu ayrıntılı biçimde görebiliyoruz. IX. kitabın ve beş günlük gezintinin Papaz'ın vaazı ile bitmesi, Wordsworth'ün, Yalnız Adam'ında bu dünyada yitirdiklerinin yerini aynı biçimde doldurmasını sağlamak isteyişi biçiminde yorumlanabilir.

b) KEDER

Gezgin, Yalnız Adam'ın öyküsünü anlatırken şöyle der:

Tormented thus, after a wandering course
of discontent, and inwardly opprest
With malady - in part, I fear, provoked
By weariness of life - he fixed his home,
Or, rather say, sate down by very chance,
Among these rugged hills, where now he dwells,
And wastes the sad remainder of his hours,
Steeped in a self-indulging spleen.
(Exn. II. 304-11)

Bu, Yalnız Adam'ın kedere kapıldığını göstermektedir. Rönesans çağının bilgini için bu sözcüğün anlamı "melankoli" idi; çağdaş bir uzman içinse bu sözcük, 'karamsarlık' demektir. Böyle bir ruhsal durumun yan etkileri şöyle belirlenmiştir: Kendini kınama, kasvetli düşünceler ve yaşamın sorunlarından kaçabilmek için ölme isteği. Kendi yaşamını gözden geçirirken Yalnız Adam bu özelliklerin kendinde bulunduğunu kabul eder:

If I must take my choice between the pair
That rule alternately the weary hours,
Night is than day more acceptable, sleep
Doth, in my estimate of good, appear
A better state than waking, death than sleep:
(Exn. III. 275-79)

Yalnız Adam'ın, görünüşündeki melankoliyi ele veren en çarpıcı yanı şudur: "a pale face,/A meagre person, tall, and in a garb/Not rustic - dull and faded like himself' " (II. 499-501). The Voices of Melancholy'de Bridget Gellert Lyons'ın aktardığı, 'Minerva Britana' dan alınan Henry Peachman'ın 'Melancholy'sinin de karakteristik yönü

"pale vifag'd ' olarak gösterilmektedir (ss. 78-79).¹¹

Bu görüşü doğrulayan ikinci bir önemli öge de Yalnız Adam'ın kulübesidir. Şair, kulübenin her yanının darmadağınık olduğunu söylemektedir; döşemelerde, sandalyelerin üstünde, pencere boşluğunda ve rafta kitapların, haritaların, bitkilerin ve çiçeklerin rastgele yayıldığını söylemektedir. Ancak tablodaki egemen görüntü şudur:

Machanic tools
Lay intermixed with scraps of paper, some
Scribbled with verse: a broken angling-rod
And shattered telescope, together linked
By cobwebs, stood within a dusty nook,
And instruments of music, some half-made,
Some in disgrace, hung dangling from the walls.
(Exn. II. 664-70)

Voices of Melancholy'de Bridget Gellert Lyons'ın aktardığı, Robert Burton'ın *The Anatomy of Melancholy*'ye kapak sayfası olarak C. le Blon tarafından yapılan 'Inamorato' gravüründe de Melankoli, Yalnız Adam'ın kulübesinde anlatılan nesnelere çevrelenmiş olarak gösterilmektedir (ss. 94-5).¹²

Yalnız Adam'ın kederi ile ilgili üçüncü çok önemli bir nokta da onun, vadinin sarp patikalarında gezip dolaşması ve dağlar aşmasıdır. Şiirdeki kafilenin izlediği yol, budur. Bridget G. Lyons'ın gözlemleri ilginçtir: "Herkül zevklerin yerine cehennemini seçtiği zaman çiçekli kır manzaralarına, eğlencelere, toplumsal ilişkilere, kol kola gezen çiftlere (daha dinsel resimlerde bu çiftler cehenneme doğru yürümektedir) sırtını dönmüş ve yalnız başına yola çıkan hacıların yürüdüğü o dik, taşlı yolları yeğ tutmuştur" (ss. 108-09).¹³

The Prelude'da Wordsworth kendisinin de aynı durumda olduğunu belirtmektedir:

And not to leave the story of that time
Imperfect, with these habits must be joined
Moods of melancholy, fits of spleen, that loved
A pensive sky, and sad days, and piping winds,
The twilight more than dawn, autumn than spring,
(Pre. VI. 171-175)

Aynı durum The Vale of Esthwaite'de anlatılmaktadır:

"Now holy Melancholy throws/Soft o'er the soul a still repose"
(121 - 22).

'Cambridge and the Alps' adlı kitaptaki bir parçada da bu kasvetli ve bunalımlı hava esmektedir:

How sweet at such a time, with such delight
On every side, in prime of youthful strength,
To feed a Poet's tender melancholy
And fond conceit of sadness, with the sound
Of undulations varying as might please
The wind that swayed them,
(Pre. VI. 364-69)

Bunlar, melankoli ile felsefi yöndeki derin düşünmenin yakından ilişkili olduğunu savunan Aristocu kavramı akla getirmektedir. Rönesans çağının edebî geleneklerinde bir dahi ya da sanatçının 'Satürn'ün etkisi altında doğduğu"na inanılıyordu. Çağdaş tıp ve psikoloji ise böyle bir dünya görüşünün, yaşamın sorunlarına karşı aşırı duyarlılıkla iç içe olduğunu belirtmektedir. Wordsworth'ün, The Prelude'un XII. kitabında 'bir illet' dediği düşgücünün zayıflaması olayının, etkisi olduğu kadar bir nedenini de oluşturan şey budur:

inwardly oppressed
With sorrow, disappointment, vexing thoughts,
Confusion of the judgment, zeal decayed,
And, lastly, utter loss of hope itself
And things to hope for!

(Pre. XII. 3-7)

Şair, 20 Kasım 1795'de Francis Wrangham'a yazdığı bir mektubunda da aynı ruh halinden yakınmaktadır: "Sana mektup yazmamda bu kadardan da uzun (hata aynen aktarılmıştır) gecikmeye neden olan işleri sürüncemede bırakma huyum, bendeki melankolinin bir kanıtı. Beni şu sıralarda bitirmiş olmam gereken Juvenal'i bitirmekten alıkoyan bu üşengeçlikten dolayı kendimden utanmam gerek" (ss.156-157).¹⁴

The Prelude'da görülen, The Excursion'da da nükseden 'nokta sendromu' (spot syndrome), şair ve dolayısıyla Yalnız Adam'ın kederli kişiliği ile yakından ilişkili görünmektedir. Satürn, ölçümlerle ilgili bilimlerin sembolü olarak görülmüştür; dolayısıyla Satürn ile zaman arasında bir bağ düşünülebilir. Dürer (1517)¹⁵ Melancholia figürünü görüntülerken fon olarak kum saatini kullanmıştır, bu da bu ilişkiyi göstermektedir. Bu tez çalışmasındaki temel sav, zaman ve dolayısıyla yer konusundaki saplantıların, şairin özgeçmişi ile yakından bağlantılı olduğu ve bunların The Excursion'daki Yalnız Adam'a aktarılmış bulunduğuudur. Bunlardan birkaçına bakmak istiyoruz.

Yalnız Adam'ın yaşamını anlatırken Gezgîn, onun zaman kavramını karıştırdığını söylemektedir. Çevresindeki dünyadan kopmasının temel nedenlerinden biri budur: 'a world not moving to his mind' (Exn. II. 315). Şair aynı 'nokta'yı, Yalnız Adam'ın kulübesini betimlerken ayrıntılı biçimde anlatmaktadır:

even as if the spot
Had been from eldest time by wish of their
So placed, to be shut out from all the world!
(Exn. II. 330.32)

Öç gezgin, vadinin ıssız, karanlık, dünyadan uzak bölümlerine ulaştığında, şair, bir 'nokta'nın kişi olarak onu büyüleyen güzelliğine duyduğu hayranlığı gizleyememiştir:

full many a spot
Of hidden beauty have I chanced to espy
Among the mountains, never one like this,
(Exn. II. 351-53)

Ancak The Prelude'a döndüğümüz zaman anlayabiliriz bu noktaların taşıdığı anlamı. Orada şair, kendi yaşamını, herhangi bir maske arkasına gizlemeden anlatmaktadır. Örneğin çocukluğundaki iki olayı anlatırken: Babasının uşağından ayrılıp o bozkırdaki darağacı maketine gelişi ile sisli bir gün ateşler içinde tarlaya uzanıp babasının atlarının onu ve kardeşlerini eve götürmelerini bekleyişi. Wordsworth şöyle der:

There are in our existence spots of time
That with distinct pre-eminence retain
A renovating virtue, whence, depressed
By false opinion and contentious thoughts,
Or aught of heavier or more deadly weight,
In trivial occupation, and the round
Of ordinary intercourse, our minds
Are nourished and invisibly repaired,
(Pre. XII. 208-15)

Şaire göre kendimizi kaybetmişsek hangi noktaya kadar ve ne şekilde kendimizi toparlayacağımız konusunda bize en güvenilir bilgiyi verecek olan şey, tarihi ilk çocukluk günlerimize dayanan o belirli zaman noktalarıdır. Şairin yaşamının ilk yıllarındaki bu noktalar, onda silinmez izler bırakmış olabilir. Bunların anımsanması, onun çöküntü içindeki, bunalımlar geçiren dünyasını aydınlatan bir ışık

getirmektedir. Çünkü bu noktalar onun anneli-babalı çocukluk dönemlerine rastlamaktadır. Zaman içindeki ilk noktayı anlatırken kendisi de bunu kabul eder:

Oh! mystery of man, from what a depth
Proceed thy honours. I am lost, but see
In simple childhood something of the base
On which thy greatness stands;
(Pre. XII. 272-75)

Gelecekteki toparlanma umudu bu zaman ve yer noktalarında yatmaktadır. The Excursion'da, Langdale Vadisi'nin her köşesine teker teker gidilmesinin önemi de burada yatmaktadır: geçmişin anılarını saklamaktadır. buraları. Her yarık, her taş, bir öykü anlatır. Yalnız Adam (ve tabii şair) için yalnızlığın büyüsunü artıran şey, iste bu duygusallıktır. Yalnız Adam şöyle der:

The universal instinct of repose,
The longing for confirmed tranquility,
Inward and outward; humble yet sublime:
The life where hope and memory are as one;
(Exn. III. 397-400)

16

Bu nedenle Yalnız Adam'ın kederinin, sevdiklerini yitirmiş olmasıyla yakından ilgili olduğu, dolayısıyla bunların onu yalnızlığa ittiği açıkça görülmektedir. Şair bu özellikleri Yalnız Adam'la öylesine paylaşır ki, yaratana yaratılan arasındaki sınırlar yok olup gitmektedir.

c) YITIRMIŞLIK

"They to the grave
 Are bearing him, my Little-one", he said,
 "To the dark pit, but he will feel no pain,
 His body is at rest, his soul in heaven".
 (Exn. II. 508-11)

Dokuz kitaplık bu uzun şiirde Yalnız Adam'ın söylediği ilk sözlerdir bunlar. Yalnız Adam bu sözleri, yas tutmakta olan küçük çocuğa söylemektedir. Ölüm ve yitirmişliğin onun kişiliği açısından önemini göstermektedir bu dizeler.

Şimdi şu soruları sormamız gerekiyor: Neden bu küçük çocuk şiirde Yalnız Adam'la birlikte görünmektedir? Aralarındaki bağlantı nedir? Eğer bu çocuğun babasının cenazesi götürülmekte idiye sair neden Yaşlı Pansiyoner'in uzun öyküsünde ondan hiç söz etmemektedir? Ostelik Yaşlı Pansiyoner'in yetmiş yaşında olduğunu öğrenmekteyiz.. Bu durumda onun onki-onüç yaşlarında bir çocuğunun bulunması normal görünmemektedir.

Bunun kadar ilginç olan bir başka şey de, bu çocuğun son kitapta Papaz'ın oğlu ile birlikte görülmesidir. Bu bölümde şair, Papaz'ın mutlu aile yaşamını ve çocuklarının babalarıyla birlikte olmalarından duydukları mutluluğu vurgulamaktadır. Bu sorular üzerinde düşününce bu küçük çocuğun, sairinkine benzer bir şekilde yaşanan çocukluk döneminin sembolü olduğunu görürüz. Anormal özdeşleşme ve olgunlaşma süreci nedeniyle (ki bu konuyu ayrıntılı olarak irdelenmiş bulunuyoruz) delikanlılık döneminde yalnızlığa doğru gelişen, babasızlık içinde

geçmiş bir çocukluk dönemidir yansıtılan. Dolayısıyla The Prelude'un V. Kitabında (364-90) çizilen 'Winander'li oniki yaşındaki çocuk' tablosunun, The Excursion'ın II. kitabında Yalnız Adam'la birlikte görünen, yas tutan küçük çocuk biçiminde yeniden ortaya çıktığını söyleyebiliriz. The Prelude'daki 'Winander'li çocuk'un ölümü yalnızca mecazi anlamda olabilir, çünkü aksi takdirde şairin The Excursion'da yaptığı gibi, kendi yetimliğini Yalnız Adam aracılığıyla şifre dökme olanağı olamazdı. Bu, yalnızca Yalnız Adam ile şair arasındaki bağı ve benzerliği açıklamakla kalmamakta, aynı zamanda The Prelude ile The Excursion arasındaki bağı ve benzerliği de açıklamaktadır.

Şimdi de şairin, Yaşlı Pansiyoncu'nun öyküsünü kendi babasının ölümünü anlatmak için ne ölçüde kullandığına bakalım. Bunun için öykünün iki sahnesini incelememiz gerekmektedir: Gezgin'in anlattığı cenaze töreni sahnesi ile Yaşlı Pansiyoner'in ölümüne neden olan ve Yalnız Adam tarafından anlatılan olay.

Şairin II. Kitaba "The Solitary" başlığını koyduğunu biliyoruz. Bu kitabın en önemli konuları, Margaret ve Yaşlı Pansiyoner'in öyküsüdür, Yalnız Adam'ın kendi evlilik yaşamı ve yitirmişliği III. Kitapta anlatılmaktadır. Cenaze töreni ve bu törenin eski ayin ve törelerini anlatan bu önemli olayın 550-92. satırlar arasında kalan bölümünün, umulduğu gibi Yalnız Adam tarafından değil de Gezgin tarafından anlatılması ilginçtir. Neden? Çünkü Yalnız Adam'la arasındaki benzerlikleri bilinçaltından farkeden şair, ölüm sahnesini onun ağzından anlatarak evlat olarak duygularını açık açık itiraf etmek istememektedir. Ancak

satır arasını okursak şairin özgeçmişini gizlemek için gösterdiği sonuçsuz çabayı görürüz. Gezgin Yaşlı Adam'a üstüne basa basa şöyleder:

Have I not seen ye Likewise may have seen
 Son, Husband, Brother, Brothers side by side
 And Son and Father also side by side
 (RISE FROM THAT POSTURE AND IN CONCERT MOVE)
 Four dear Supporters of one senseless (weight)
 (DC.MS. 71.83⁵⁹; dize: 579-84)

Bu, Gezgin'in kendi yetimliğini anımsadığı anlamına gelir. 'ye likewise may have seen' sözü ile Gezgin, Yalnız Adam'ın da böyle bir cenaze töreninde bulunduğunu ima etmektedir. Bu birkaç dize bizim savımızı desteklemektedir. Birinci dize de Gezgin ile Yalnız Adam arasındaki yakın benzerliğe işaret etmektedir. Bunlar aracılığı ile yaşamının değişik yönlerini anlatmaya çalışan şair, kendisiyle bunlar arasındaki benzerlikleri gizlemek için bu iki kahramanına maske takmıştır. İkinci dize ise tirelerle, açıkça iki parçaya bölünmüştür.

- Have I not seen - ye likewise may have seen -
 Son, husband, brother - brothers side by side.

(Exn. II. 579-80)

Şair yas tutan bu iki kişiyi neden böyle birbirinden ayırmaktadır? Bu şöyle bir tahmini doğrular her halde: Ayrı ayrı yas tutan bu iki kişi aracılığı ile şair, iki ayrı olaya gönderme yapmıyor mu acaba? Birincisi, şairin annesinin cenaze törenini düşündürmektedir: 'Oğul, Koca, Kardeşler' tabutun yanına otururlar ve tabut kaldırılırken ayağa kalkarlar. Buna karşılık ikincisi, babasının cenaze törenini

akla getirmektedir: Yalnız 'yan yana duran kardeşler' tabutla birlikte ayağa kalkmaktadır. Beşinci dizede şairin dört sevgili destekleyici'ye gönderme yapması, savımızı desteklemektedir. Çünkü Wordsworth The Prelude'da babası öldüğü zaman cenazesine eşlik eden dört kişiden söz eder: "And I and my three brothers, orphans then,/Followed his body to the grave'" (XII 308-09). Ostelik DC. MS. 71⁵⁹ 83'de, bu son derece önemli ifaden sonraki şu bölüm, zincire benzer halkalarla karalanmıştır:

he that suffers most,
He outwardly, and inwardly perhaps,
The most serene, with most undaunted eye.
(Exn. II. 588-90)

Bu da, Wordsworth'ün bütün uğraşlarına karşın şiirde kendini anlatmaktan kurtulamamış olduğunu göstermektedir. Onun Cenaze töreniyle kişisel olarak bağlantılı olduğunu açıkça kanıtlayan bu ifadeden, şairin artık kendini tutamadığını anlarız.

İkinci bir nokta da, fırtına sahnesi ile bu fırtınanın Yaşlı Pansiyoner'e yaptıklarıdır. (II. 773-829). Burada bir takım sorular akla gelmektedir.

a) Neden bu kadar çok ünlem işareti vardır?

- i) Mark me now, and learn/For what reward! -
- ii) I treat the matter lightly, but, alas!
- iii) on the heights/Lay at the mercy of this raging storm./'Inhuman: '
- iv) 'was an Old Man's life/Not worth the trouble of a thought?- alas!
- v) We shouted but no answer!

Bu işaretlerin kullanılmasının dilbilgisi açısından açıklaması şudur: şair duygusal olarak bu öyküyle iç içedir.

b) Yaşlı adam kefeni andıran yoğun sis içinde kaybolduğu zaman şair neden özellikle şöyle bir yıkıntıdan söz eder? "almost without walls/And wholly without roof," Bu ona , 1783 Noel'inden kısa bir süre önce babasının başından geçen olayı anımsatmaktadır. Cold Fell'in karanlığında eve dönerken yolunu kaybeden adam, o kış gecesinde sığınacak bir yer bulamadan geçeyi dışarıda geçirmişti. Eve döndüğünde, kendisini ölüme götürecektir o hastalığa yakalanmış bulunuyordu.¹⁷

c) All the mountain-tops/Were hidden, and black vapours coursed their sides;/This had I seen, and saw;

Bu dizeler bize, şairin babasının ölümüyle ilgili başka bir olayı anımsatmaktadır: Fırtınalı, karanlık ve sisli bir günde eve gitmek üzere babasının atlarını bekleyişini. Babasının evde daha on gün kadar oturmuştu ki, babası öldü. (Pre. XII, 306).

d) Yaşlı Pansiyoner'in yaşını şair vurgulamaktadır: "Still contentedness of seventy years' (Exn. II. 750). John Wordsworth Sr. (Doğum tarihi 27 Kasım 1741) sağ olsaydı, Şairimiz 1811 ve 1812 yıllarında The Excursion'ın taslaklarını son kez gözden geçirdiği sırada tam yetmiş yaşında olacaktı. İşin bu yanı oldukça ilginçtir.

e) Bu bölümden önce yaş'ın simgesi olarak kullanılmış bulunan görkemli iki Doruk'un anlatılması ve hemen ardından kutsanmış kişilerin

oturduğu kent tanıtımı, şairin kendi düşünce ve duyguları ile bu sahne arasındaki bağlantıyı gösterir. Kenneth Burk'ün The Philosophy of Literary Form'daki yorumu haklıdır : "Şair doğal olarak kendini en derin biçimde etkisi altında tutan şeyden söz edecektir. Çektiği sıkıntılar kadar hiçbir şey de insanı derinden etkilemez" (s. 194).¹⁸

Böylece, Yaşlı Pansiyoner'in o feci olayla karşılaştığı günün betimlenişi; fırtınaya yakalandığı yerin anlatılışı, adamın yaşı, o 'evsiz yolda' geçen cenaze töreni, şairin sesli düşünüşü, sonraları, şiir elden geçirilirken şiire eklenen bölümde ilahî okuyan adamın Kutsal Kitap'tan yaptığı alıntılar ile Papaz'ın anlatılışı Wordsworth'ün, Yaşlı Pansiyoner'i paravan olarak kullanarak kendi bahasının feci ölümünü anlattığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu sav kabul edilirse Yalnız Adam'ın yetim kalmış oğul olduğunu söyleyebiliriz. O zaman Margaret'in öyküsü nasıl Gezgin'in karakterini ve onun zihnindekileri ele veriyorsa Yaşlı Pansiyoner'in öyküsü de Yalnız Adam'ıninkileri açığa çıkarmaktadır. Birinci olayda Yalnız Adam şairin babasını yitirişini temsil etmektedir. Bunların arasındaki başlıca benzerlik burada yatmaktadır.

Yalnız Adam'ın yitirmişliğinin sarsıcı başka bir yanı da iki çocuğunun ölümüdür. Mutlu evlilik yaşamının henüz yedinci yılını doldurmuştur ki:

But at once
From some dark seat of fatal power was urged
A claim that shattered all. - Our blooming girl,
Caught in the grip of death, with such brief time
To struggle in as scarcely would allow
Her cheek to change its colour, was conveyed
From us to inaccessible world, to regions
Where height, or depth, admits not the approach
Of living man, though longing to pursue.

(Exn. III. 636-44)

Bu bölüm, Wordsworth'ün de 1812 Haziran'ında ansızın yitirdiği kızının ölümüne götürür düşüncelerimizi. Dorothy'nin 5 Haziran 1812'de De Quincy'ye yazdığı mektupta küçük çocuğun ölümüne neden olan krizi şöyle anlatır: "Tatlı minik Catherine'ciğimiz Çarşamba gecesini saat dokuz buçukta bir dizi katılma nöbetine girdi. Nöbetler ertesi sabah beş çeyrek geceye kadar sürdü , o saatte de son nefesini verdi. O zamana kadar sağlığı yerindeydi. Çok iyi görünüyordu. Zavallı Anne-ciğine onun hakkında hep iyi haberler yazıyorduk" (s. 23)¹⁹

Yalnızca her ikisinin de kızının çok 'kısa bir süre' ölümle pençeleşmiş olması bakımından değil, duydukları acının şiddeti açısından da Yalnız Adam'la şair arasında bir paralellik bulunmaktadır. Wordsworth Catherine'in ölümünü şöyle tanımlar: "sorrow's worst pang that he ever bore! Bu acıyı şu dizelerle anlatır:

Surprised by joy-impatient as the wind
I turned to share the transport - Oh! with whom?
But thee, deep buried in the silent tomb,
That spot which no vicissitude can find?
Love, faithful love, recalled thee to my mind.

Dorothy, çocuğu yitirmenin verdiği o derin acıyı, 23 Haziran 1812'de Catherine Clarkson'a yazdığı mektupta çok daha etkili biçimde anlatmaktadır: "Sevgili yavrumuzun ebediyen elimizden gitmesi bizim için katlanılmaz bir acı kaynağı oldu. Yitirdiğimiz çocuğumuzun ıstırabını hiç ama hiç dindiremeyeceğiz. Cennet'teki en saf bir ruh bile kızımızın dünyada olduğundan daha saf olamaz... Ama tatlı Catherine'imiz sağken bizim için ne idiye her zaman anılarımızda da öyle

kalacaktır. Büyük bir sevgiydi ona duyduğumuz sevgi. Geçirmekte olduğumuz şok da o denli korkunç" (ss. 31-35)²⁰

Fakat Mary'nin Maternal Grief'de dile getirdiği acı çok daha derindir:

Departed Child! could forget thee once
 Though at my bosom nursed, this woeful gain
 Thy dissolution brings, that in my soul
 Is present and perpetually abides
 A shadow, never, never to be displaced
 By the returning substance, seen or touched,
 Seen by mine eyes, or clasped in my embrace,
 Absence and death how differ they! and how
 Shall I admit that nothing can restore
 What one short sigh so easily removed?
 (1.10)

Mary Wordsworth ile Yalnız Adam'ın karısı aynı duyguları paylaşmaktadır: 'silent grief' ve 'keen heart-anguish'. Her ikisi de içten yıkılmıştır, anaca acının ateşi içindedir, her ikisi de dışa karşı sakın görünmüştür, her ikisinin de başına ikinci bir felaket gelmiştir: Oğullarını yitirmişlerdir. Bu kaybını anlatırken Yalnız Adam şöyle der:

With even as brief a warning - and how soon,
 With what short interval of time between,
 I tremble yet to think of - our last prop,
 Our happy life's only remaining stay -
 The brother followed, and was seen no more!
 (Exn. III. 645-49)

Bu dizeler bize, Thomas'ın ölümü üzerine 17 Aralık 1812'de Lord Lonsdale'e yazdığı mektupta dile getirdiği acıyı anımsatmaktadır:

"On gün önce bir oğlumu toprağa verdim... Altı buçuk yaşındaydı... Öyle tatlı tavırları vardı, kafası öyle işliyordu, kendi öyle şirindi ki... Bir baba olarak böyle çocuğa sahip olmak ne güzel şeydi... Geçen yazın ortalarında da kızımı yitirmiştim. Onun bu beklenmedik ölümünün etkisi daha geçmeden bir ikincisi geldi. Katlanamam bu kadarına" (s.52)²¹

Aynı şiddetli acıyı 19 Ocak 1813'de Basil Montagu'ye yazdığı mektupta da görüyoruz:

Elimizden geldiğince bastırmaya çalışıyoruz ama acımız dinmiyor. Yitirdiğimiz oğlumuz evin gurur kaynağıydı, sevgilisiydi-yeryüzünde soluk almış hangi çocuk onun kadar tatlıydı, kusursuzdu... Taşınma olanağı bulunca buradan ayrılmamızı haklı gösterecek yeterince acı anımız var bu evde. Alın yazımızın sillesini böylesine kötü biçimde yediğimiz bu evden ayrılırsak belki biraz azalır üzüntümüz.

Bu ölüm yalnız Wordsworth ve Mary'yi değil, Dorothy'yide sarsmıştır. 24 Ocak 1813'de Jane Marchall'a yazdığı mektupta şöyle der:

"Tanrım! Çocuğun hayali dolduruyor beynimi. Yine başlıyorum ağlamaya... Biliyorum zaman dindirecek bu acıyı. Ama ben soluk aldıkça senin mezarını, Yavrucuğum, her zaman derin bir kederle anımsayacağım" (s.76)²³. Aynı mektupta Jane'e, bu ölümün Wordsworth'ün sağlığını nasıl olumsuz yönde etkilediğini anlatır: "Kardeşim iğne ipliğe döndü. Bazen Thomas'ın ölümünden bu yana onun on yıl yaşlandığını düşünüyorum."²⁴

Dorothy ve Wordsworth'ün mektupları, Mary'nin de aynı duygular içinde olduğunu göstermektedir. Bunun birkaç örneği aşağıdadır:

- i) Mary öylesine mutsuz, öyle yıkılmış durumdadır ki Dorothy, içi yana yana Ulswater'da onunla birlikte kalmak zorunda kalır. (D.W.'ün Mrs Clarkson'a 31 Temmuz 1812'de yazdığı mektup).²⁵
- ii) Mrs. W-'ü büyük bir sarsıntı ve çöküntü içinde buldum. (W.W.'ün Thomas De Quincy'ye 20 Haziran 1812'de yazdığı mektup)²⁶
- iii) ... zavallı annesi kendini çok fena kaptırdı üzüntüye. Öylesine zayıflıyor ki (Mary), sanırsın insanı yavaş yavaş eriten bir hastalığa yakalanmış. Kederi öylesine büyük ki, gerçi neselenmek için yakaladığımız fırsatları kaçırmıyoruz ama, duygularında bir değişme olmazsa bu keder onun kalbini adeta örgü söker gibi eritecek.²⁷

Yalnız Adam'ın karısı Tanrı'nın Buyruğu'na yürekten inanmış ve oğlunun ölümünden sonra kendini bütünüyle bu buyruğa teslim etmiştir. Tanrı'nın Buyruğu'na aynı boyun eğiş, Thomas'ın ölümünden sonra Mary'nin dünya görüşünde de vardır. Buna birkaç örnek verelim:

- iv) Mary bu ikinci darbeyi boynunu bükerek, metanetle karşılıyor (W.W.'ün Basil Montagu'ye 1 Aralık 1812'-e yazdığı mektup)²⁸
- v) Mrs. W bu ölüm olayını büyük bir metanetle karşılıyor (W.W.'ün Thomas De Quincy'ye 31 Aralık 1812'de yazdığı mektup)²⁹
- vi) Şuna inanıyorum ki William, Mary, hepimiz Tanrı'nın Buyruğu'na teslim olduk. Bu ağır kaybımızı başımıza bastık. (D.W.'ün Mrs. Clarkson'a 31 Aralık 1812'de yazdığı mektup)³⁰

Yalnız Adam'ın eşi ile Mary Wordsworth'ü karşılaştırırsak, eşleri kadar onların da çocuklarını yitirmiş anneler olarak birbirlerine benzediklerini görürüz. Wordsworth'ün bu çocuklar için duyduğu acı öylesine derin, şiddetli ve kalıcıdır ki, onu sakin ve coşkusuz biri olarak düşünenler, onun duyduğu ve taslaklarda bulunup da metne alınmayan dizeleri ile mektuplarına yansıyan derin kedere inanamazlar. Bu keder bize, Floransa'nın orta sınıfına ait bir tüccar olan Giovanni di Pagolo'nun duygularını anımsattı. Morelli'nin yaşamına ilişkin ayrıntılı bilgi Richard C. Trexler'in "In Search of Father" adlı denemesinde anlatılmaktadır. Yazar, "Appearance of Pathology" başlığı altında ilk çocuğunun ölümü üzerine

Morelli'nin ruhsal, zihinsel ve duygusal durumunu şöyle anlatır:

Tanrı'nın oğlunu benden ayırmasının (gerçi bir dünyadan ötekine göç etti ama) bende böyle, derinlere saplanmış bir bıçak etkisi göstereceğine inanmazdım. Hala bıçak orada. Onun öldüğü saatten bu yana kaç ay geçti, fakat ne ben untabıldım, ne annesi. Tam tersine, her haliyle hayali gözümüzün önünde. Hali, tavrı, sözleri, davranışları, gece, gündüz, öğle yemeğinde, ~~akşam~~ yemeğinde, içerde dışarda, uyurken, uyanırken, Villada, Floransa'da (s. 239).³¹

Önce Yalnız Adam'ın yaşam öyküsü anlatılırken taslağa alınan, fakat daha sonra Characteristics of a Child Three Years Old ve Maternal Grief adlı iki bağımsız şiir halinde ayrıca yayımlanan dizelerde de aynı acı görülmektedir. Metinde Yalnız Adam'ın kızının ölümüne değinen yalnızca 7 dize (III, 638-45), oğlunun ölümüne değinen 5 dize (III, 645-49) vardır. Fakat öbür dünyaya göç eden ruhun konuşmasını duyabilmek için mezara gitmesi ve o kutsanmışlar kentinin görüntüsünü görür gibi olması, düşlerinde oğlunu görüp ona sorular soran Morelli ile benzerlikler oluşturmaktadır:

"Söyle oğlum! Benim işlediğim günahlar yüzünden mi seni aldılar bu dünyadan? Sonra (soruyorum sana): Ben bu yaşamdan genç yaşta mı, ileri yaşta mı ayrılacağım?" Dedi ki: "Babacığım... (ölüm biçimim) herkese acıya boğdu, (fakat) bu senin günahın yüzündendir. Bu, ailenin ve senin kurtuluşun olacaktır... İleri yaşta ölmek için çaba göster derim ben. Bu senin ve ailenin kurtuluşu olur, Tanrı'yı da hoşnut eder" (ss.247-51).³²

Bu, Wordsworth'deki günah duygusunu akla getirmektedir. Büyük bir olasılıkla şair, bir çocuğunun geçici acısına dayanamamasının cezasını, iki çocuğun kalıcı yokluğu ile gördüğünü düşünmüştü. O da kurtuluşunun Tanrı'ya dönüşte yattığını görmüş olabilir. Yaşamının

geri kalan 38 yılında Wordsworth'ün dindar, Tanrıdan korkan ve "Grasmare vadisinin gerçek patriği" olan bir kişi kimliğinde geçirmesi bu nedenledir.

Bu acı yokluğun Yalnız Adam maskesiyle ifade edilışı yalnızca onun bu kişiyle olan benzerliğini kanıtlamaz aynı zamanda çağdaş ruhbilimin ölüm acısı ve yas tutma ile ilgili gözlemlerini de destekler. Bu gözlemler içinde en önemlisi, James R. Bankes'in makalesinde görülmektedir. Yazar, "Mourning a Son. Childhood and Paternal Love in The Concolation of Giannozzo Manetti" de şöyle der: "Manetti'nin acıyı bastırma biçiminde sürdürülen eski geleneği reddetmesi, aile içindeki ölümlere ağlamaya karşı takınılan insanlık dışı tutuma karşı alınan bir tavırdı ve acıyı bastırmaya dayanan bu dünyadaki ölümsüzlük inancını alaya almaktaydı " (s.359).³³

Bu, acı duyma ve yas tutma biçimindeki çıkış yolunun Wordsworth'e yararı olduğunu göstermektedir. Thomas'ın ölümünden beş hafta sonra arkadaşı Catherine Clarkson'a yazdığı mektubuyla Dorothy de bunu desteklemektedir. "Son iki gündür Wordsworth The Recluse adındaki şiirini ele aldı. Umarım bunun ona yararı dokunuyordur. Daha iyi görünüyor, midesi de o kadar kötü değil" (s. 64).³⁴ Kendi acısını böylece Yalnız Adam'a aktarmasının ona çifte yararı dokundu. Yalnızca üzerindeki "ağırlığı" kaldırmakla kalmadı, aynı zamanda yeni bir ilişki kurabilmesi için ona bir serkestlik^{de} kazandırdı. Bu ne baba-oğul ilişkisiydi ne de evlilik bağı. Bu, tanrısıyla kurduğu manevi bağıdır. Morelli'nin oğlunun düste babasına söylediği gibi, "ailesi" ve "kendisi" için kurtuluş kapılarını açabilmek amacıyla Tanrı'yı hoşnut etmesi gere-

kiyordu. Bu durum Papaz'ın vaazından sonra Yalnız Adam'ın öyküsünün neden sürdürülmediğini açıklamaktadır: "Bütünü'nün "merkezi"ni bulmuştu, başka bir deyişle yitirdiği ruhuna kavuşmuştu. Onun ve dolayısıyla şairin yaşam öyküsünün bitmesinin bilimsel açıklamasını sağlar bu.

Korkudan imana, acıdan bütünlüğe doğru giden bütün olay akışını Wordsworth yaşamış ve bu akış The Excursion'da gizli bir özgeçmiş biçiminde kaydedilmiştir. Olayların bu akışını John Keats kardeşi George'a yazdığı bir mektubun şu bölümünde çok güzel anlatır:

'Dünya'ya, küçük çocuklara okumayı öğretmek için kurulmuş bir okul diyeceğim. 'insan kalbi'ne de bu okulda kullanılan 'alfabe' diyeceğim. Çocuğun o 'Okul'da ve o 'alfabe' sayesinde Ruh'u okuyabildiğini kabul edeceğim. Bir Acılar ve Dertler Dünya'sının 'Zeka' okulu için, ruhun okunması için ne denli gerekli olduğunu görüyor musun şimdi? Öyle bir yer ki burada kalp, bin bir şekilde acı çekmelidir... Dünyada kaç insan yaşıyorsa o sayıda da ruh var. Tanrı her bir bireyi böyle yaratıyor işte. Kendi özvarlığından çıkan kıvılcıkların Ruh'una tıpatıp benzeyen Ruhlar... Bu bana, mantığımız ve insanlık anlayışına ters düşmeyen bir kurtuluş sisteminin hayalmeyal çıkarabildiğim tablosu gibi görünüyor.

İşte bu nedenle, babasını yitirmiş bir oğul, kardeşini yitirmiş bir kişi, çocuğunu yitirmiş bir baba olarak Wordsworth'ün, daha sonraki yıllarda, Khalil Gibran'ın aşağıdaki dizelerinin bir yankısı gibi görünen, "Ecclesiastical Sonnets"indeki dizelerini duyuyoruz:

For what is prayer but the expansion of yourself
into the living ether (s. 61). 35

d) HAYALLER

Yaşlı Pansiyoner, fırtına sahnesindeki Kral Lear gibi, bir tepede

sığınacak bir yer bulamadan fırtınaya yakalandığı sırada Yalnız Adam, attığı tek bir adımla kendini o yoğun sisin eteklerinden kurtarır ve aynı anda karşısında, 'Glory beyond all glory ever seen' diye nitelendirdiği bir manzara bulur. Düşlenmesi bile olanaksız bir manzaradır bu:

Under a shining canopy of state
 Stood fixed, and fixed resemblances were seen
 To implements of ordinary use.
 But vast in size, in substance glorified,
 Such as by Hebrew Prophets were beheld
 In vision - forms uncouth of mightiest power
 For admiration and mysterious awe.
 This little Vale, a dwelling-place of Man,
 Lay low beneath my feet, 'twas visible -
 I saw not, but I felt that it was there.
 That which I saw was the revealed abode
 Of Spirits in beautitude: my heart
 Swelled in my breast. - 'I have been dead' I cried
 'And now I live! Oh! wherefore do I live?'
 (Exn. II. 863-76)

Yalnız Adam'ın karşılaştığı hayal, Rufus Jones'un tanımlamasına uyan dinsel-mistik yaşantıyı anlatmaktadır. "Somut ve ölümlü hiçbir nesne algılanmamaktadır, ölümlü 'nesnelere'den daha gerçek ve geniş kapsamlı bir bölgeye nüfuz edilir " ³⁶ (s. xxi), Wordsworth and Philosophy adlı kitabında Newton Stallnecht, aynı gerçeğe değinmektedir: "Spinoza'nın 'Tanrı'yı akılla sevmek" diye nitelendirdiği, o en büyük sevincimizin kaynağını oluşturan şey, kendinden geçerek düşüncelerle Tanrı'ya ulaşmaktır" (s. 14). ³⁷

8. sayfada resmi görülen bibloyu Wordsworth, çalışma odasında bulunduruyordu. 'Heraklı bir çocuk'un elinde tuttuğu deniz kabuğu ile Wordsworth, aynı olayı simgelemektedir. Hem Yalnız Adam hem de şair,

'görünmez şeyler'den söz etmekte ³⁸ ve ispiirtizma doktrinine inanmaktadırlar. Hayali figürler konusunda da ikisi arasındaki benzerlikleri araştırmamızı gerektirmektedir bu durum. Yalnız Adam Hayal'i anlatırken, "This I had seen, and saw" demektedir. Fakat bunu nerede ve ne zaman görmüştür? Yoksa bu şairin sesi midir? Burada Wordsworth'ün daha önceki yaşamına bakıp böyle hayaller görmesinin belirtilerini araştırmak gerekmektedir. Eski günlerini anımsarken şair, "Fenwick Note" da çocukluğuna ilişkin olarak şunları söylemektedir:

Dıştaki şeyleri dışta düşünemiyordum bazen. Gördüğüm herşeyle benden ayrı gibi değil de doğuştan içimde bulunan , benim manevi varlığımda yaşayan şeylermiş gibi sohbete dalıyordum. Kaç kez okula giderken kendimi bu idealizmin derinliklerinden gerçek dünyaya çekebilmek için bir duvara ya da ağaca tutunmuşumdur. O sıralar böyle şeylerden korkuyordum. Yaşamımın daha sonraki yıllarında, hepimizin haklı olarak yaptığı gibi, bunun tam tersi bir karakterin boyunduruğuna girdiğim için kınamışımdır kendimi. Anılarımın verdiği coşkuyla yaşamışımıdır. Bu coşkuyu da 'obstinate questionings' gibi dizelerde ifade etmişimdir.

Bu satırlar, Wordsworth'ün çocukluğu sırasında da hayaller gördüğünü göstermektedir. The Prelude'de yaşam öyküsünden bölümler aktarırken de bu tür ruh durumundan söz etmektedir. II. Kitapta, Esthwaite Vadisi'ndeki bir korudaki 'ileri doğru uzanan bir tepe'nin üzerinde yalnız başına otururken hissettiklerini anlatır:

Oft in these moments such a holy calm
Would overspread my soul, that bodily eyes
Were utterly forgotten, and what I saw
Appeared like something in myself, a dream,
A prospect in the mind.

(Pre. II. 348-52)

Gene The Prelude'da anlattığı gibi (IV, 333-38), tan yeri ağırırken danstan eve dönüşü sırasında buna benzer bir olayın başından geçtiğini söyler. O sırada "A dedicated Spirit" dediği bir ruh, ona şöyle dediğini hissetmiştir: "I made no vows, but vows/Were then made for me." Bu bize, Strange Seas of Thought adlı çalışmasında (Durham: Duke Univ. Press, 1945) şu görüşlü ileri süren Newton P. Stallknecht'in sözlerini anımsatmaktadır: "...Cambridge'deki ilk yıllarından sonra Wordsworth genellikle evrensel anlamda güçlerle donatıldığını görüyordu." (s. 12).

İşin aynı derecede ilginç olan yanı, Wordsworth'ün aynı "blessed mood"a, Londra'nın kalabalık ve gürültülü caddelerinde de girdiğini belirtmesidir. "Retrospect" adlı kitabında, bir aracın tepesine çıkıp da evlerin, kaldırımların, kalabalıkların ve öteki nesnelere küçücük görüntülerini izlerken şunları hissettiğini söyler:

A weight of ages did at once descend
 Upon my heart, no thought embodied, no
 Distinct remembrances, but weight and power, -
 Power growing under weight: alas I feel
 That I am trifling: 'twas a moment's pause, -
 All that took within me came and went
 As in a moment, yet with Time it dwells,
 And grateful memory, as a thing divine,
 (Pre. VIII. 552-59)

Bir şair olarak Wordsworth'ün düşünce gelişimindeki bu belirlemeler onun, Dr. İçbal ve Mevlana gibi Doğu'lu şairlerin anlattığı anlamda "mistik" bir yaratılıştaki olduğunu göstermektedir. S. F. Giegerich de şu gözlemlerde bulunmaktadır: "İrade gücü ve anıların derinliği sayesinde Wordsworth kendi içinde, mistiklerin dünyasını yaratmıştır"

(s. 74).³⁹ Ancak şurası gözden kaçırılmamalıdır ki annesiz-babasız geçen çocukluk dönemi beraberinde, "anıların derinliğini" ("an innerness of the experience of recollection") getirmiş, bu da şiirindeki o derin "mistik hava"yı yaratmıştır.

Bu nedenle Mrs. Moorman'ın şu görüşüne katılmıyoruz: "The Excursion'da hayaller yoktur, şiirin gücü bu şiirin, şair için taşıdığı önemden gelmektedir" (II.81). The Prelude'da, çocukluk dönemlerinde görüldüğü söylenen hayaller, şairin gençliğinde gördüğü ve The Excursion'da Yalnız Adam tarafından anlatılan daha olgun ve daha yüce hayallerin kaynağını oluşturmaktadır. Oxford Lectures on Poetry 1909'da A.C. Bradley de Wordsworth'ü, "kendisini 'The transitory being that beheld/The Vision' olarak gören bir ozan" saymaktadır. (s. 48).⁴⁰

İyi ama neden görülür bu hayaller? Bu soru bizi, ölüm acısını duymuş olan çocuklar, anne-babalar ve eşler üzerinde yapılan çağdaş ruhbilim gözlemlerini incelemeye yöneltmektedir. W.D. Rees'in yaptığı inceleme oldukça önemlidir bu konuda. "The Bereaved and their Hallucinations" adlı yazısında Rees, "halüsinasyon" teriminin, görme, duyma ve dokunma duyularındaki halüsinasyonlar yanında "ölmüş kişinin varlığını hissetme"yi de içerdiğini belirtmektedir. Ölen eşleriyle ilgili olarak halüsinasyon olayının ne ölçüde yaşandığını belirlemek amacıyla 227 dul kadın ve 66 dul erkek üzerinde yaptığı deneyde Rees, 293 kişiden % 46.7'sinin ölen kişiyle ilgili olarak eskiden halüsinasyon olayıyla karşılaşmış olduğunu ve bunun birkaç yıl sürdüğünü; % 36.1'inin de Rees'in yaptığı görüşmeler sırasında hala halüsinasyonlar görmekte olduğunu belirledi. (ss. 66-67).⁴¹

II. THE EXCURSION IN ELYAZMASI NÜSHALARI

Şiirin elyazması nüshalarının incelenmesiyle şairin duygularını ilk ifade ediş biçimi araştırılmış olur. Şiirini her gözden geçirdiğinde şair, duygularını ve dolayısıyla kendi dünyasını yeniden aktarmaktadır. Şiirlerini her gözden geçişi, geçmişteki olaylarla içinde bulunduğu zaman arasındaki sürekliliğin yeniden değerlendirilmesi ve yeniden oluşturulması anlamına gelir. Aynı zamanda bunları yeniden her ele alışı, elden geçirdiği şeyin yok olması demektir. Değişiklikler bazen önemsiz konulardadır, fakat yer yer yapılan değişiklikler köklüdür. Elyazmalarında yapılan değişiklikler şairin bütünüyle karakteri hakkında bazı temel soruların ortaya çıkmasına neden olmaktaysa da özellikle şairin özgeçmişi ile şiir arasındaki bağlantıya ilişkin bazı önemli noktaların irdelenmesini gerektirmektedir.

The Excursion gerçekte yaşanmış bir geçmişe gönderme yaptığına göre, şiirde yapılan tüm değişiklikler, çıkarmalar ve eklemelerin de aynı yaşantıya gönderme yaptığını ve ayrı nüshaların o yaşantı açısından değerlendirilmesi gerektiğini kabul etmek durumundayız. Yas tutan küçük çocuğun babasının, Yalnız Adam tarafından anlatılan ölümü ile Yalnız Adam'ın çocuklarının ölümüne ilişkin bölümlerde yapılan değişikliklerde, şairin bir oğul ve bir baba olarak daha önceden geçirdiği deneyimlerin rolü büyük olabilir. Fakat elyazmaları, şairin o andaki duygu ve inançlarıyla da tutarlı bir görüntü sergilemektedir. Çünkü Catherine ve Thomas'ın ölümünden sonra Wordsworth Yalnız Adam'ın çocuklarının ölümü ve annelerinin dinmez acısını yeterince güçlü biçimde aktarabilecekti.

III. Kitabın en önemli sayfaları, gerekli transkripsiyonlarla birlikte, iki ayrı başlık altında sunulmuştur:

- a) Bir oğulun ölümden duyduğu acı b) Bir babanın ölümden duyduğu acı

a) BİR OĞULUN ÖLÜMDEN DUYDUĞU ACI

1.

FUNERAL (? PSALM)

1 CHANTED AMONG THE GOLDEN HILLS

375 Was heard ascending: mournful deep and slow
A FUNERAL DIRGE

376 The cadence, as of psalms, ~~a psalm of death~~

1 CHANTED AMONG THE GOLDEN MOUNTAINS (?)

377 We listened, looking down towards the hut.

378 But seeing no One: meanwhile from below

379 The strain continued spiritual as before

380 And now distinctly could I recognize

381 These words "Shall in the Grave thy love be known
382 In death thy faithfulness." God rest his soul

383 The old Man exclaimed abruptly breaking silence
HE IS DEPARTED AND FINDS

384 He is then dead ~~and hath found~~ peace at last.
THUS SCARCELY

385 ~~He scarcely had~~ spoken when those holy strains

386 Not ceasing forth appeared in view a band

387 Of rustic Persons from behind the hut

388 Bearing a Coffin in the midst with which

389 They sloped their course towards the sloping side

390 Of that small Valley singing as they moved

DC.MS. 71 - 71^{sg}Exn. II. 375 - 90

ii.

391 A Sober Company and few, the Men
 392 Bare - headed, and all decently attired.
 393 Some steps they thus advanced and then the {DIRGE}
 394 Ended and from the stillness that ensued
 395 Recovering to my Friend I said "you spake
 396 {ME THOUGHT WITH APPREHENSION THAT THESE RITES}
 397 {ARE PAID TO HIM UPON WHOSE SHY RETREAT }'
 398 {THIS DAY WE PURPOS'D TO INTRUDE". I DID SO}
 399 {BUT LET US HENCE THAT WE MAY LEARN THE TRUTH}
 400 {PERHAPS IT IS NOT HE BUT SOMEONE ELSE }
 401 {FOR WHOM THE PIOUS SERVICE IS PERFORMED }
 402 Some other Tenant of the solitude"
 403 So to a steep and difficult descent
 404 Trusting ourselves we wound from crag to crag.
 405. Where passage could be won, and as the train
 @406@
 1 Who bore the Body having gained the top
 407 Of that off-sloping Outlet disappeared
 408 I, more impatient in the course I took

DC. MS. 71 - 73 s1

Exn. II. 391-408

iii

- 553 Will last for ever. Often have I stopped
 1 When on my way I could not chase but stop
 @554@ 555 So much I felt the awfulness of Life
 556 In that one moment when the corpse is lifted
 557 In silence with a hush of decency
 558 The from the threshold moves with song of peace
 559 And confidential yearnings to its home
 560 Its final home in earth. What traveller, who
 561 How far so éér (A STRANGER) DOES NOT OWN
 562 The bond of Brotherhood then he sees them go
 563 A mute procession on the houseless road
 564 Or passing by some single tenement
 565 Or clustered Dwellings where again they raise
 566 The monitory Voices. But most of all
 567 It touches, it confirms and elevates
 MOURNERS THEY WHO ON THE FLOOR
 (568) Then when the (-? - ? - ? -)
 I OF THE CHURCH RISE BY (?THIS PSALM)
 569 ASHES TO ASHES DUST BEQUEATHED TO DUST
 570 IS RAISED FROM THE CHURCH AISLE AND FORWARD BORNE
 571 UPON THE SHOULDERS OF THE NEXT IN LOVE
 572 THE NEAREST IN AFFECTION OR IN BLOOD
 O) = VERY
 573 YEA BY THESE ~~SAME~~ THE MOURNERS WHO HAD KNELT

DC. MS. 71 - 83⁵⁹¹Exn. II. 553-68

IV.

- (?-?-)
- 574 ~~Beside the Coffin, resting on its lid~~
HEA } =
- 575 In silent grief their unuplifted ? ----ds
- 576 {AND HEARD MEANWHILE THE PSALMIST'S MOURNFUL PLAINT}
- ~~Upon the shoulders of the next in love~~
- 577 AND THAT MOST AWFUL SCRIPTURE THAT DECLARES
~~The nearest in affection or in blood~~
- 578 WE SHALL NOT SLEEP BUT WE SHALL ALL BE CHANGED
- 579 Have I seen ye likewise my have seen
- 580 Son, Husband, Brothers; Brothers side b side
- 581 And Son and Father {ALSO SIDE} by side
- 582 {RISE FROM THAT POSTURE AND IN CONCERT MOVE}
- © 583
584 Four dear Supporters of one senseless {WEIGHT}
- 585 From which they do not shrink and under which
- 586 They faint not but advance towards the grave
- 587 Step after step together with their firm
- 588 Unhidden faces he that suffers most
- 589 He outwardly, and inwardly perhaps,
- 590 The most serene with most undaunted eye
~~To (- ? - ? - ? - ? -) with loss~~
~~(- ? - ? -) they wish in dutiful regard~~
~~(? Rested) upon the margin of the grave~~
~~(?Her) family doth (?ease) of other hands~~
~~(?Keep) the Body to the hollow ground~~
AND ON THEIR SHOULDERS
THEN WHEN RAISE (- ? - ? - ? - ? - ? -)
- 3 THE BODY (?) TO BE (- ? - ? - ? -)
(- ? - ? - ? - ? - ? - ? - ? - ? - ? -)

Bir oğulun duyduğu acılara ilişkin Dove Cottage Elyazması 71'in transkripsiyonları, şu noktalara dikkatimizi çekmektedir:

- i. Yas tutan küçük çocuğun babasının cenaze töreninde söylenen ağıtın sözleri, 71^{SG}'da, 381-382. satırlarda altı çizilerek vurgulanmıştır. Bu satırların, Yalnız Adam'ın aktardığı, Yaşlı Pansiyoner'in öyküsünün önemli bir bölümünü oluşturduğunu göstermektedir. Bu Defter'de altı çizilen satırların yalnızca bunlar olması ilginçtir. 16. Defter'de 83^{Sl}'da ve 83^{SG}'da şair ayrıca, Gezgin'in çocukluğuna ilişkin bölümde "Mother's", "parental blessings", "father's blessings", "tear", "spot" ve "bible" sözcüklerinin de altını çizmiştir.
- ii. 73^{Sl}'da, 396-401'inci dizeler, bir silintinin üzerine yazılmışlardır. Cenaze alayının geçişine ilişkin bölüm anlatılırken yazılan dizelerin silinmesine neden gerek görülmüştür? Başka bir olay anlatılırken neden yoktur bu silintiler?
- iii. 83^{Sl}'da, şairin çocukluk günlerinden anımsadığı cenaze töreni sahnesinin aktarıldığı 568-73. dizeler değiştirilmiştir. Bu dizelerin tabutla ve yas tutanlar arasında ölüye kan bağı açısından en yakın bulunan dört kişiyle ilgili sahneyi anlatması ilginçtir. Bu olay bizi, Wordsworth'ün çocukluk dönemine, onun da onüç yaşındayken babasının tabutunun başında oturduğu günü götürmektedir.
- iv. 83^{SG}, cenaze töreni sahnesinin bir devamıdır. 576 ve 582. dizeler bir silinti üzerine yazılmışlardır. 576 ile 578. dizeler arasındaki iki dize silinmiştir, çünkü bunlar bu bölümün şair açısından kişisel olan öğelerini içirmektedir: "Upon the shoulders of the next in love" ve "The nearest in affection or in love". Östelik, bu ölümden en çok acı çeken kişiyi anlatan beş dize de atılmıştır.

Yalnızca elyazmasının bu dört sayfası değil, daha sonra transkripsiyonlarıyla aktarılacak olan öteki beş sayfa da babayı yitirsin yarattığı duygular açısından önemlidir.

b) BİR BABANIN ÖLÜMDEN DUYDUĞU ACI

i.

NO
 632 Without determined object, though upheld
 633 By theories with suitable support)
 634 Most grateful, if in such wise to enjoy
 635 Be proof of gratitude for what we have
 636 Else, I allow, most thankless. - But at once
 637 From some dark seat of fatal power was (?URGED)
 SHATTERED WAS (?)
 (638) A claim that shattered all the claim of death

(- ? - ? - ? - ? - ? -)

Condemn me not

When strenght of passion could have made me
 As each enraptured hour fondly (?lasts)
 And every Husband happy in his choice
 That (?never) was a peculiar blessedness
 AND WHEN A PRIDE OF HOPING STRONGER (?SHAKES)
 { - ? - ? - } (BANISHED) the Power which Shook
 PILE
 That (?--) having shaken over threw

* 14* To me had dealt - a portion of despair
 Unmatch'd of earth, and solitary pair
 But no exception (TWAS) e Common fate
 (- ? - ? -) Of doom would now

(- ? - ? - ? - ? - ? -)

Upon our peace & smotherd us unforwarn'd.

DC. MS. 71 - 157^{sg}

Exn. III. 632-38

ii.

(- ? - ? - ? -)
 HAD KEPT ME SILENT - AS A FEEBLE MAN
 2 UNEASY A SUFFERING MULTITUDE I SPEAK
 27 Have you espied upon the dewy lawn
 28 A Pair of Leverets each provoking each
 29 To a continuance of their fearless play
 30 Two seperate Creatures with their separate gifts
 SEE (?)
 1 Of sense and Intellect; ~~but note them well~~
~~Observe them (?) and behold in all~~
 32 That nature prompts them to display, their looks
 33 Their starts of motion and their fits of rest
 34 An indistinguishable style appears
 35 And character of gladness, as if Spring
 36 Lodged in their innocent bosoms & the soul
 37 Of the rejoicing morning were their own;
 Mark what One is the Other is the same.
 Now behold a ravenous Bird a fowl of strength
 4 Such as above among these craggy wastes
 Before your eyes with sudden sweep descends

DC.MS. 71 - 159^{s1}Maternal Grief, 27 - 37

iii.

Such as abide among these Craggs descend
 From the high (? quarters) where he rules
 * 6 * And of these unoffending Playmates seizes
 (?) and for ever breaks their joint dialogue
 Would ye not shriek at such a spectacle.
 - Ah but a ~~Mother~~ saw it - it was seen
 (- ? - ? - ? - ?-)

638 ~~And by a Father felt~~ - Our blooming Girl
 639 Caught in the gripe of death with such brief time
 640 To struggle in as scarcely would allow
 641 Her cheek to change its colour was conveyed
 (642) From us to regions inaccessible
 643 Where height or depth admits not the approach
 644 Of living man though longing to pursue.
 So was the myrtle-shaded Cottage turned
 Into a House of mourning from whose doors
 4 All grace and favours were at once withdrawn
 No light of gladness shone around the Hearth

DC. MS. 71. - 159⁵⁹Exn. III. 638-43

iv.

(- ? - ? - ? - ? - ? - ? - ? -)

And had become before her Parents eyes

UNFOLDING IT ONLY (- ? - ? - ? -)

Daily to open and unfold their

WHEN (- ? - ? - ? -) MOURND TO DEPLORE THE LOSS

That point She had attained that single poise

AND While those powers are given & only those

And only in such measure degree

That one so furnished may depart from earth

10 And be secured (?) to another world

An untransfigured Spirit without change

From grave to be (?supplied) or taint remov'd

Or discord needing to be harmonised.

- 1 LOVING SHE IS AND TRACTABLE THOUGH WILD
- 2 And innocence hath privilege in her
- 3 To dignify arch looks and laughing eyes
- 4 And feats of cunning (AND THE PRETTY ROUND
- 5 OF TRESSPASSES AFFECTED TO PROVOKE)
- 6 Mock chastisement and partnership in play.

DC. MS. 71 - 163^{s1}Characteristics of a Child Three YearsOld 1 - 6

V.

(?GENEROUS)

To my Copartner in my bitter loss

Suppress I could not yield who did myself
SUPPORT

Require/from others loss disturbed

Or from the blank and (?) of solitude

7 (- ? - ? - ? - ? - ? - ? -)

Thus in this anguish would the Mother lean

Over her surviving Child, as on a staff

48 By heaven afforded to uphold her maim'd

(49) And tottering spirit weak & desolate
TROUBLE)=

(50) For he in (?) and distress unnursed:

51 Shrunk from her presence shunn'd her sad approach

52 With timid heart and stole away to find

53 In his known haunts of joy where'er he might

54 A more congenial object. But as Time

55 Mellowed her pangs and reconciled the Boy

DARK BECAME DOUBLY DARK TO (? INWARD) (?)
(-?-?-?-)~~To inward (?)~~ whensoever our mind*4* (- ? - ? -) nor could the Mother lean
AFFLICTION)=

In this (?) on the (? Comforter)

DC.MS. 71 - 165^{s1}

Maternal Grief, 48-55

vi.

- 56 To what he saw he gradually returned
- 57 Like a scared Bird (?) to renew
ENCOURAGED
- 58 A broken fellowship. - O blessed Child
INTERCOURSE
- They (? fear) and pacified excellence demands
An everlasting record but I think
And speak of Thee among wild rocks of stones
Nor ask for other evidence which this day
Provideth not (? -fully) received
(- ? - ? - ? -) to be resigned. Long distance
(- ? - ? - ? - ? - ? - ? -)
Full ~~twenty years~~ of memory, doth lie
Between us rolling like the stormy deep
C)=
- * 12 * But oh sweet comforter I can perceive
As in the nearness and the fearful light
Of yesterday thy beauty, see these eyes
(Large eyes of languid sweetness ever full)
- (60) On her who bore thee turned with pensive fear
- (59) And gentle awe who stoops (- ? - ? -)

DC.MS. 71-165^{sg}Maternal Grief, 56 - 60

vii.

- 60 On her who bore he turned who stoops to imprint
 61 A kiss of cheerfulness hopeful love
 (62) That hath recalled the colour to (?thy) cheeks
 63 And stills her (tre^{MULOUS}?) lips. - So both were cheered
 (64) And I with them; and they together breathe
 65 Fresh air in open fields, and when the Day
 66 Was gone; and Twilight, to the Mother's wish
 67 Befriended that observance they would
 68 In walks whose boundary (WAS THE LOST ONE'S GRAVE)
 69 Which he with (?Snowdrops) planted finding their
 70 Amusement where the Mother did not miss
 71 Dear consolation kneeling on the turf
 72 In prayer and blending with this solemn rite
 73 Of pious hope the varieties of grief
 If -still I (? linger) in these (? rights) determined
 Condemn and not - The time no doubt has been
 When strength of (?) would have made me boast
 * 6 * As each (? over) enchanted Lover fondly boasts
 And weary Husband happy in his choice
 And every Parent tender in his love

DC.MS. 71 - 167^{s1}Maternal Grief, 60 - 73

Su gerçeklere bakmak ilginç olacaktır:

- i. 157^{sg}'da iki 632-38 dizeler ile atlanan 14 dize silinmiştir. Bizi ilgilendiren, bunların ölümle ilgili bölümleridir. Bunlar, çocuğunu yitirmiş bir babanın keder ve acısını anlatmaktadır.
- ii. İlk iki dize dışında 159^{sl} da atılmıştır. Bu, baba acısını anlatan bölümün devamıdır. Gerçi 27-37. dizeler arasında kalan on dize Maternal Grief'e eklenmiştir, fakat taslağın geri kalan 7 dizesi bütünüyle şirden çıkarılmıştır.
- iii. 159^{sg}'da atılmış iki bölüm vardır: ölümün mecazi anlatımı ile The Excursion'ın III. Kitabının 638-644. dizeleri. Ancak bunların arasındaki en önemli bölüm, bugüne dek yayımlanmadan kalmış, yas evi ile ilgili olanıdır.
- iv. 183^{sl}'da, şair tarafından üç yanından çerçevelenen on dize, yitirmiş ve annenin acısı konularının tanımıdır. Bundan sonraki 6 dize, daha sonra Characteristics of a Child Three Years Old'un bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu dizeler çift çizgi ile iptal edilmiştir. 71. Defterin büyük bir bölümünün Mary Wordsworth'ün elinde bulunmasına karşın bu taslağın şair tarafından elden geçirilmiş olması ilginçtir. Mürekkebin renginin ve kalem ucunun farklı oluşu, bu değişikliklerin sonradan yapıldığını göstermektedir.
- v. 165^{sl}'da atlanan 7-4. dize ile Maternal Grief'in 48-55. dizeleri, evlat acısının ve kederin essiz tanımını içermektedir. İlk iki dizenin üstü şair tarafından iki kez çizilmiştir.
- vi. 165 'da şire alınmayan 12 dize bizi, Şairin kalbindeki karanlık sığınağın derinliklerine götürmektedir. Sekizinci dizede, onun anılarının süresini gösteren 'yirmi yıl' sözcükleri silinmiştir. Niçin? Çünkü Wordsworth ilk kızı Caroline'i 1972'de yitireli tam yirmi yıl olmuştu ve Catherine 1802'de ölmüştü.
- vii. 167 'de bir 'yorgun Koca'nın ('weary Husband') derin acısı da şire alınmamıştır.

Taslak üzerindeki bu yorumlar, Wordsworth'ün en kişisel ifadeleri çıkarmış olduğunu göstermektedir.

Yalnız Adam ile Wordsworth arasındaki, görüşleri, ilgi alanları, beğenileri, alışkanlıkları, politik ve toplumsal görüşleri, kişisel çatışmaları ve hatta yitirdikleri şeyler açısından bulunan tüm bu benzerliklerin ışığı altında çağdaş eleştirmenlerin yorumlarına bakalım.

Gerçekte Mr. Hamilton'un şu görüşü pek geçerli değildir: "Yalnız Adam, bir batılı gibi, hedefini şaşırması, belki de boşa harcanmış bir mermi örneği, bir cansız nesneden bir başkasına sekip durmaktadır. Yalnız Adam, İngiltere'deki Romantik akımın en yalnız figürüdür. Rastgele bir örnek seçmek gerekirse, diyelim Manfred'den de yalnızdır. O Manfred ki, böyle, gerçek dışı sayılabilecek bir karakter alacak kadar ^{iyi} niteliklerden yoksundur, İngiltere'deki ve öteki ülkelerdeki birçok Romantik kahraman gibi kendi kendine konuşurken uzun uzadıya kopardığı yaygara ile baş ağrıtır."⁴²

Kanımız odur ki, bir zamanlar bir askeri birliğin rahipliğini yapmış olan bu kişi, yalnızlığı ve melankolisiyle, Manfred'den çok Hamlet'e benzemektedir; onun, ondokuzuncu yüzyıl edebiyatının en gerçekçi şiirsel figürü olduğu söylenebilir.

Mr. Hamilton'un, bu şiiri, özellikle de III. Kitabı gereğince okumamış olduğunu gösteren bir başka ifadesi de şudur: "-eğer bunlara ek olarak Yalnız Adam'la, örneğin Annette Vallon öyküsünü birleştir-

seydi, psikolojik gücü yüksek bir destan yaratır, böylece de o uyuşuk kalbe tekme vurup sağlam bir mideye kavuşurdu" (s. 341).⁴³

III. Kitabın ilk, DC.MS. 71 nüshasını ayrıntılı biçimde incelersek şairin bütünüyle kişisel olan Annette Vallon öyküsünü Yalnız Adam'a bağlamış olduğunu, fakat şiir hatırına kendini Yalnız Adam'dan koparmak için metinde birçok bölümü attığını görürüz.

The Excursion'u incelerken şiirdeki dört karakteri ele alan J.S. Lyon, "bütün gezinin şairin kendi düşünce dünyasının tarihçesini anlatan bir alegori olduğunu düşünmenin yanlış" olacağını belirtmektedir (s. 68).⁴⁴ Lyon ayrıca şu görüşü ileri sürmektedir: "Gezgin, şiirin eksenini olmayı sürdürmektedir ve onun hakkında söylenecek çok şey bulunmaktadır" (ss. 70-71).⁴⁵ Oysa bu tezimizde belirtmeye çalıştığımız gibi, tüm gezi olayı şairin özgeçmişinin mecazi bir portresini çizmektedir ve Yalnız Adam, en önemli figür olarak karşımızda durmaktadır.

Şairle ilgili Biography'de Mrs. Moorman şöyle der: "Gerçi Gezgin ve Yalnız Adam çoğu kez Wordsworth'ün düşüncelerini seslendirmektedir, fakat bunlar klasik anlamda 'bir kır manzarasındaki figürler'dir.: Onlar tek başlarına Wordsworth'ün, gençliğinin en görkemli yazını olduğunu söylediği o 'plastic power'ı bu kır manzarasına uygulayamamaktadırlar. Bu nedenle de imrenilecek bir neşeye sahip Gezgin ile kederli Yalnız Adam arasındaki tartışmalar, sevinçli ve hayallerle dolu 'anlar'ı yaşayan, bir başına dolaşır garip şeylerle karşılaşan The Prelude'daki o

'harika çocuk'undan daha fazla sempattir, daha olundur da. "The Excursion'un kahramansız bir roman" olduğu savı da bu nedenle yanlıştır." (II.182).⁴⁷

Yalnız Adam'a ilişkin yorumlarını belirtirken Mr. Harper şöyle der "Konuşuculardan birini böyle bir kukla duruşuna getirerek şair, eserin dramatik etkisini düşürmüştür. Daha başta kuşku altındadır... Şiiri doyurucu olmaktan uzaklaştıran ana neden, herhalde, Wordsworth'ün kişilerini konuşturmak için gösterdiği bu gereksiz çaba olsa gerek. Bu çaba yüzünden konuşmadaki en önemli karakterlere karşı haksızlık etmiştir şair. Şiire karşı yapılan öteki eleştirilerden hiçbirinin pek o kadar geçerliliği yoktur" (II.228-229).⁴⁸ Yukarıdaki görüş kadar şu eleştiri de haksızdır: "Bu şiirde özgeçmiş değeri taşıyan tek öge, The Prelude'dan biraz daha küçük ölçüde, Devrim'in yorumunu yapmasıdır... "The Excursion"ın amacı, Devrim'in umutları suya düşmesi ve bu Devrim'i destekleyenlerin içine düştükleri düş kırıklığını anlatmaktır" (II. 231).⁴⁹

Mr. Hartman'ın görüşlerine de katılmıyoruz: "İtiraf edelim ki, bu dokuz kitaplık şiirin tümünü dikkatle okumak, insanı bunaltıyor. O "keder"ın yerine konacak doğru-dürüst bir seçenek bulmak da çok zor bir iş... Bunun ikinci dereceden bir yapıt olduğu kuşkusunu ortadan kaldıracak hiçbir şey yok" (s. 292)⁵⁰

Mr. Fausset'in yorumu da akla yatkın görünmemektedir: "Gezgin tipini çizerken Wordsworth, yaratıcılık konusundaki olgunluğunu kendisine kanıtlamak için "Lines at Tintern"den sonraki ilk çabasını göstermiştir"(s.311)⁵¹ Bize kalırsa bu yorum, Yalnız Adam için yapılmalıdır.

Mr. Groom Yalnız Adam'ı incelerken yanlış yola götürmektedir okuyanı: "Yalnız Adam topu topu birkaç öze konuşur. The Excursion, bu nedenle, orta yaşa gelmiş olan Wordsworth'ün, özellikle Gezgini ve Papaz aracılığıyla iç dünyasını yansıttığı bir dizi şiir, betimleme ve öyküdür" (ss. 105-6).⁵²

Bir özgeçmiş niteliği taşıması, şiirin büyüklüğünü hiçbir biçimde azaltmaz. Tüm öteki kişiler gibi şairler de, birbirlerine benzer duygular içindedir.. Aynı koşullar altında her hangi bir birey için geçerli olan şey, genelde, tüm insanlık için de geçerlidir. Şairin dışa vurduğu konular, hiç kuşkusuz onun duygularını biçimlendiren öğelerdir. Bu konular ilk bakışta şairin kendi sorunu gibi görünür, fakat bunların etki ve geçerlik alanı çoğu kez genel düzeydedir. Bunun Wordsworth, 22 Mayıs 1815'de S.T. Coleridge'e yazdığı mektupta anlatmaktadır: "The Excursion'daki temel amaçlarımdan biri de, bilinen gerçekleri, özellikle insanların içinde yatan zevgiyi ilginç bir bakış açısı içinde ortaya koymaktır. Derin ve ince gerçekleri aktarmaktansa, insanlara, kendi zihinleri içinde öylece hareketsiz duran, değerlendirme olanağı bulunamayan bilgilerini hatırlatacağım."⁵³

Yalnız Adam'ın yaşamı, davranışları, düşünceleri ve duyguları incelendiğinde, onun, 'hisseden bir zihin' ve 'gören bir ruh' olduğunu anlarız. Kuşkusuz, yaşamının dalgalı dönemleri onu geçici olarak sarsmıştır, fakat o bunları hiç yitirmemiştir. Yalnızca, kendisine yol gösterecek, onu destekleyecek, ruhunu derinden yaralayan acıklı öykülerini can kulağıyla dinleyecek birine ihtiyacı vardı. Dünyasına

çekilmişti, fakat bir insandı önünde sonunda: sosyal bir yaratık olarak arkadaş gerekiyordu ona; öyle bir arkadaş ki, yıllardır yalnız başına içine gömülüp kaldığı duygularını açığa çıkarabileceği bir kapıyı aralası ona. The Excursion, duygularını bu biçimde dışa açmak için kullandığı bir yoldur. Göz önünde tutulması gereken en önemli noktasudur: Bazı kişiler yitirilenin acısını derinden duyar, bazılarında ise bu acı bu kadar derin değildir.

Theodor Reik de The Search Within: The Inner Experiences of a Psychoanalyst (New York: Funk and Wagnallus, 1965) adlı kitabında yaşam deneyimleri ile edebiyat arasındaki psikanalitik ilişkiyi gözlemiştir. Felsefesinin oluşumu ve gelişmesinde yaşamının ilk yıllarındaki eğitim ve uygulamaların ne büyük bir rol oynadığını anlatmaktadır.

Keats'ın de The Excursion'a hayranlık duyanlar arasında bulunduğu önemle belirtmek isteriz. Bu hayranlığın nedeni, Wordsworth'ün yaşam felsefesini ve bunu şiirlerinde anlatmasını beğenmesiydi. Kendi yaşam öyküsünü anlatırken Aileen Ward, Wordsworth'ün yaşam ve şiirini bu yanını sevdiğini belirterek şunları söyler:

Dikkat etmişti: Milton'un din anlayışı öğrenilebilirdi, hem de, "yıllar içinde çok ilerlememiş" kimseler tarafından bile. Oysa Wordsworth'ün iç dünyasına, ancak benzeri bir deneyimden geçtikten sonra girilebiliyordu. Keats, "Kendi nabzımızda kanıtlanmadıkça felsefi aksiyomlar, aksiyom değildir", diyordu. Wordsworth'ün algılamasını anlıyordu: "Dünyanın doğası, bireyin bu dünyanın değişmekte olduğunu giderek daha iyi anladığı oranda değişmektedir. Bu algılamaya Sairi, bu değişmeyi hissettiği biçimde anlatmaya yöneltti."⁵⁴

John Stuart Mill "The Excursion" incelediği zaman onda pek bir şey bulamamıştı (Autobiography, 103). Fakat William James manevi bunalımını anlatırken onu kurtaran, Wordsworth'ün ölümsüz Excursion'ı olmuştur.

The Excursion yalnızca, bu bölümde belirtmeye çalıştığım² gibi, şairi "canlandırılan kişi" durumundaki Yalnız Adam için bir "şifa gücü"ne sahip olmakla kalmaz, aynı zamanda okuyucunun ruhunun derinliklerine de iner. Şiirin planı ve tedavi etkisi, bir Hristiyan'a açık olduğu kadar bir Müslüman'a Yahudiye, Hinduya, Budiste, Parsiye de açıktır. Çünkü şair, kaynağını doğadan ve insan yaşamından almıştır. George Bedborough bir konferansında haklı olarak şöyle demiştir:

Wordsworth Sade Yaşam'ın çağdaş öncüsü olduğu için övülmektedir. Tüm bunlar belki de, Wordsworth'ün şiirinde yaşamın değerinin ilginç bir biçimde ortaya konduğunu ve ona gelinceye kadar bizzat Wordsworth'e ait olan "yaşam şiiri" deyimini hak edecek başka hiç bir şeyin yazılmamış olduğunu belirtmenin değişik biçimleridir.⁵⁵

Şairin Yalnız Adam'la aynı kişilik özelliklerine sahip olduğunu ve böylece Yalnız Adam'la aralarında yakın bir paralellik bulunduğunu göz önünde tutarsak Yalnız Adam'ın duygularını daha yakından paylaşır, insan bilgisinin verilerini daha da gönülden kullanırız onu anlamak için.

'Retrospect' konusundaki son derece önemli kitabında Wordsworth de kendi yaşamına göz atarken bu görüşümüzü destekler:

a Man
With the most common, Husband, Father, learn'd
Could teach, admonish, suffer'd with the rest
From vice and folly, wretchedness and fear,
Of this I little saw, car'd less for it,
But something must have felt.

(Pre. /1805/VIII, 423-28)

Wordsworth, bir koca ve bir baba olarak bir 'bir insan' fiqürünü sadece Yalnız Adam'da çizmektedir. Taslakların ortaya çıkardığı kanıtlar ve metin üzerinde yaptığımız incelemeler, bu 'Adam'ın, Wortsworth'ün kendisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Fakat şiir, kalbin, zihnin ve ruhun ifadesidir. Sanatı bir aynaya benzeten M.H. Abrams, çağdaş şaire ilişkin olarak 1833'de şu gözlemlerde bulunan W.J.Fox'a gönderme yapar: "Çağdaş şair tüm dış dünyayı, insan düşünce ve duygusundan ibaret ayna üzerine düşmüş olan görüntüsüne bakarak çizer. Çoğu kez yansıtıcı ters konmuştur, dıştaki doğa yerine ruhsal durumu görüntüler. Hazlitt de, 'düşünceyi' hemen 'doyuran' şeyin, imgeler ve sözcüklerin sahip olduğumuz duygularla tamı tamına çakışması olduğunu söyler. Şiirin yeniden ortaya atılan bu tanımı, Alman romantik yazarları eleştirilirken de kullanılıyordu. Novalis, 'Şiir', diyordu, 'ruhun, bütünüyle iç dünyanın yansıtılmasıdır'. Tieck de şöyle düşünüyordu: 'Bu bitkiler değil, bu dağlar değil benim resmetmek istediğim, beni şu anda denetiminde tutan kendi ruhumu, kendi ruh halimi yansıtmak istiyorum...' (s.58)⁵⁶

Edward Howard Griggs, Blossomed Hours: Book of the Mind and Heart adlı çalışmasında Raphael ve Angelo için şunları söylemektedir: "Ne Roma'yımış! ... Aynı anda böyle iki insan yaşamış, başlarında da onları durmadan yüreklendiren II. Julius! Raphael ve Angelo - bitmeyen mücadele: Sanat güzel biçimler mi yaratacak, yoksa insan ruhunun içeriğini ortaya çıkarıp yaşamın anlamını mı öğretecek? Güzel mi olsun, önemli mi? Her ikisi de olmalı. İyi ama, bunları Shakespeare gibi

dengeli bir biçimde bir araya getirmek de öyle zor ki. Ve böyle sürer gider bu bitmeyen mücadele."(ss. 92-93).⁵⁷

Bizce Wordsworth de kilit noktasındaki Yalnız Adam aracılığı ile, kendi gerçek iç dünyasında geçirdiği deneyimleri resmederek yaşamın bu "güzel" ve "önemli" anlamını açıklamak amaçındadır. Bu şifre başka bir ad bulmak gerekse bu ad herhalde Book of the Heart, Mind and Soul olurdu. Gerçekte şair, ancak Yalnız Adam gibi topluma veda edip bir köşeye çekilirse yaşayabileceğimiz "içte odaklaşma" (inner centrality) ve "değişmezlik" ("immutability") kuramlarının büyük erdemini göstermektedir. Kutsanmış Kent'in Hayali'nde Yalnız Adam'ın geçirdiği deneyime benzer biçimde bu erdem, insan kalbi ile büyük Ruh'u bir araya getirir. Bu, Maulvi Muhammed Ali'nin anlattığı yaşamın aynasıdır: "Tanrı'nın yüzünü dünyaya gösteren ermiş kişi, Yüce Varlığın insan kılığına girmiş biçimi değildir. Kendi kişiliği Tanrı aşkı ile yanıp kül olmuş, varlığı tanrı'nın vasıflarının tezahürü durumuna gelmiş insandır. O ötekilerine bir örnek ve onların ölçü alacağı bir model olur.

Bu insan, Tanrı ile nasıl tek vücut olunabileceğini gösteren bir örnek olur"⁵⁸

Ayrıca, geçmişinden soyutlanmış olan Yalnız Adam'ın çerçevesinde The Excursion, Rosemary Edmonds'un Childhood, Boyhood, Youth adlı yapıtında Tolstoy'a verdiği hükmü de hak etmektedir: "Gerçeğe ... ve özgeçmişe kök salan düşler." ⁵⁹

III. LYRICAL BALLADS

Aynı kasvet ve yoksunluk havası The Lyrical Ballads'da da esmektedir. John Wilson, 1802 Mayıs'ında Wordsworth'e yazdığı mektupta Lyrical Ballads'a ilişkin görüşlerini şöyle anlatmaktadır.

Siz, insan kalbini çok yakından ilgilendiren, fakat aynı zamanda günlük gözlemlerle de saptanabilecek duyguları yakalamışsınız. Yalnızca düşünürler ve zevk düzeyleri ileri olanlara hitap etmiyorsunuz, aynı zamanda tüm düşünenler, tüm hissedenlere de hitap ediyorsunuz. Eğer annemize, babamıza ya da kardeşimize karşı duyduğumuz sevgi bize bir nebze mutluluk verebilmişse.. İnsan doğasının daha sevimli coşkularını bir kez olsun içimizde duymuşsak, sizin şiirlerinizi, hem de sık sık kendimizden geçerek okumamızın olanağı yok. Onun için sizin duyarlı yanlarınız, duygularınız ve düşünceleriniz, tıpkı şiirde bulunması gereken türden. Her insanın kalbinde heyecan dolu bir ilgi görecektir mutlaka.

John Wilson yanında başka birçok yazar da Wordsworth'ün şiirlerindeki aynı güce işaret etmektedir. Şiirimize geçmeden önce bunlardan bazı alıntılar yapmak yerinde olur sanırım. John Stuart Mill bu konuda şöyle söyler: "Wordsworth'ün şiirlerin, bunalımlarımı geçiren bir ilaç etkisi yapan yanı yalnız, apaçık ortada olan güzellikleri anlatması değil, aynı zamanda güzelliğin verdiği heyecan içinde, bir takım duyguları ve duyguların renklendirdiği düşünceleri ifade etmesidir"(I.84).⁶⁰

De Quincy'nin yorumu şöyledir: "Wordsworth'ün büyük ayrıcalığı ve giderek artan ününün garantisini, insan duygularında gerçekten "kalıcı" olan yanları paylaşması ve bu sempatinin derinliğidir" (XI. 321).⁶¹

Matthew Arnold da dikkatimizi aynı noktaya çekmektedir: "Wordsworth'ün sevincinin kaynağı, insanda bulunabilecek en gerçek ve kalıcı sevinçtir. Bu sevinç aynı zamanda evrenseldir de "(s.307).⁶²

Aldous Huxley ise şöyle der: "Normal olarak Wordsworth'ün yaptığı şey, tehlikeli bilinmeyeni doğadan dışarı pompalayıp tepelerin, koruların, çiçeklerin, suların boşalan kısımlarını çok daha iyi bilinen bir şeyle, insanlıkla doldurmaktır" (s. 117).⁶³

i) The Thorn (Diken) anlatılan öykü, insan düşüncesi ve öykünün anlattığı durum için hem bir konum, hem de sembolik bir araç olmaktadır. Burada Wordsworth, trajik bir baladı, bir ruhbilim araştırmasına dönüştürmektedir. Olay ve durumun duygulara önemi kazandırmayıp tam tersine, şiirde geliştirilen analık duygusunun olay ve duruma nasıl önem kazandırdığını göstermektedir şair.

Şiirde, saldırıya uğrayıp sonrada terkedilen bir anne işlenmektedir.

Kadının adı Martha Ray'dir. Wordsworth, onu terkedilen Stephen Hill'e şöyle haykırır:

O guilty Father-would that death
Had saved him from that breach of faith!

Diken, ihanete uğramış talihsiz annelere ilişkin öteki şiirlerde olduğu gibi burada da insan toplumundan uzaklaşma ve ona yabancılaşmayı temsil etmektedir. Şiirin havasına burukluk getiren öge, Martha'nın, terkedilişi üzerine akli dengesini kaybetmesidir. Kuşkusuz bu, bizim ona daha da çok acımamıza neden olmaktadır. Yağmurlu ve fırtınalı günlerde bile Martha hiç aksatmadan tepeye çıkıp dikenini görmeye gitmektedir. "Yaşlı" dikenin yanına oturup kendi kendine bağırmaktadır:

"Oh misery! oh misery!
Oh woe's me! oh misery!"

Acı dolu bu dizeler, VI, VII, VIII, X ve XI. kıtalarda da yinelenmektedir. Bu, ıstırap atmosferini daha da yoğunlaştırmaktadır.

The Thorn, Martha'nın ruhsal durumunu, şairin çok güzel işlediği imgeler aracılığıyla anlatmaktadır. Dikenin "iki yaşındaki bir çocuk" a, bir tepenin de bir "bebeğin mezarı"na benzetilmesi, şifre bebek motifini getiren kasvetli bir tablo çizer. Ancak XV. kıtada okuyucu çocuğun ortalarında görünmez olduğunu öğrenir. İsterXX. kıtada belirtildiği gibi çocuk ölü doğmuş olsun, istese annesi tarafından öldürülmüş olsun, Martha'nın perişanlık öyküsü bir hayli etkili biçimde gelişir.

Michael adlı şifrin odak noktasını oluşturan "yarım kalmış ağıl" ya da durumu Margaret'in perişanlığını yansıtan "yıkık kulübe" gibi 'diken'de Martha'nın çilelerinin bir simgesidir.

ii) Peter Bell, Dul Kadın ile yetim kalan çocukların öyküsünü anlatır. Dul Kadın'ın kocası bir dereye boğulmuş ve Peter da nasıl olmuştusa onun eşeğini ele geçirmiştir. Bu eşeğin sırtında yakın bozkırlarda dolaşmıştır. Bu gezinti sırasında ormandan acı dolu, anlaşılmaz bir cıgılık duyar. Bu cıgılıkta insanın duygularını ayaklandıran, karşı konulmaz birşeyler vardır. Gerçi Peter günahkar bir insandır ve 'Doğa onun kalbine dokunamamış"tır, fakat bu "acı dolu" cıgılık onun yüreğini sızlatmıştır. Birazdan bir alıç dalı tutan, gelişme çağında bir Orman Çocuğuna rastlar:

whom seeks he-whom? -the silent dead:
 His father!-Him doth he require-
 Him hath he sought with fruitless pains,
 Among the rocks, behind the trees,
 Now creeping on his hands and knees,
 Now running o'er the open plains.
 (640-645)

Bunu anımsayınca büyük bir pişmanlık duyan Peter kendini bir katırtar-
 tırnağının altına uzanmış, karısını da "Anneciğim! Ah Anneciğim!" diye
 bağırırken düşer (930).

She drooped and pined like one forlorn,
 From Scripture she a name did borrow,
 Benoni, or the child of sorrow,
 She called her babe unborn. (807-910)

Şiirin üçüncü bölümü, oğlu kaybolan babasını arayan Dul Anne
 üzerinde odaklanmaktadır. İnatçı eşek onu etrafı boş bir eve götürür. ve
 evin kapısında durur. Az sonra bir kız çıkar ve "Babam! İşte Babam
 geldi!" diye bağırır. Bunu duyan anne hızla dışarı çıkar ve onun başka
 bir adam olduğunu görür. 'Keskin bir bakış'la eşeği inceler ve yıkılmış
 bir durumda, acıyla şöyle der:

'O wretched loss-untimely stroke!
 If he had died upon his bed!
 He knew not one forewarning pain,
 He never will come home again-
 Is dead, for ever dead! '

Şiirin son yüz dizesi, sevdiği insanın yasını tutan annenin duy-
 duğu acıyı doruk noktasına çıkarır. Peter Bell, Dul kadının yanında
 durup, o iç çektiği insanlara karşı o güne dek yaşamadığı duyguları

yaşar: "Seven are they, and all fatherless!" (1.1070. Annemin perişanlığı, yetim çocuğun babasını yitirmesi, ölüm acısını anlayamayacak kadar küçük olan Rachel'in acısı, Peter'e bir alçak olmaktan çıkarıp iyi ve dürüst bir insan durumuna getirir. Bu anne, baba ve çocukların birincil duygularını anlatır.

iii) The Complaint of a Foresaken Indian Woman (1798) da bir annenin ölüm acısını anlatır. Şiir, The Mad Woman'a çok benzemektedir. Browning düzeyinde dramatik bir yapıt değilse de birinci sınıf bir monologdur. Ölmekte olan annesinin ruh durumundaki değişimleri, çeliksikleri ve terk edilmiş bir anne olarak içinde bulunduğu umutsuzluğu göstermektedir. Şiirin başında Kızılderili Kadın, ölümü çağırıyor gibidir:

Before I see another day,
Oh let my body die away!

Aklı, hasta olduğu için karlar içinde yolculuğu sürdüremedi diye elinden alınan cocuktur. İfade ettiği duygular, bir annenin yoğun duygularıdır. Annenin içgüdüsel atılımı IV. kıtada görülmektedir:

My Child! they gave thee to another,
A woman who was not thy mother.
When from my arms my Babe they took,
On me how strangely did he look!
Through his whole body something ran,
A most strange working did I see,
-As if he strove to be a man,
That he might pull the sledge for me:
And then he stretched his arms, how wild!
On mercy! like a helpless child.

Lirik baladın ritm ve müziği, şairin bütün insan doğasını keşfettiğini ortaya koymaktadır. Gerçi şiir tek bir olayı anlatmaktadır, fakat olayın anlatılış biçimi dramatiktir.

iv) The Borderers'ın, Wordsworth'ün zihinsel gelişiminde önemli bir yeri vardır. Şiir, günahsız kör adam Herbert ile Herbert'in Marmaduke'un gaddarlığı yüzünden öksüz kalan kızı Idonea'ya konu edilmektedir. Bir evladın babasına karşı beslediği duyguların bol bol işlendiği sayısız dize içermektedir. I. perdede, gözleri görmeyen babasına yol göstermekte olan Idonea görünür:

But cheerily, Father,-
The staff of yours, I could almost have heart
To fling't away from you: you make no use
Of me, or of my strength,-come, let me feel
That you do press upon me. There- indeed
You are quite exhausted.

(I,125-130)

Aynı anda Herbert'in konuşması da babasal bir içtenlik ve sevgiyle doludur: "I ne'er had heart to separate-my grave,/And thee, my Child!," "My dear, my only, Child," Come, come, Idonea,/We must not part," "To the wide world/ I bore her in my arms," "She was my Raven in the Wildeness," "My Child, my blessed Child!" "precious relic of that time," "More than ever Parent loved a Child?"

Marmaduke ona sorar: "This daughter of yours is very dear to you". Herbert yanıt verir:

Oh! but you are young;
 Over your head twice twenty years must roll,
 With all their natural weight of sorrow and pain,
 Ere can be known to you how much a Father
 May love his Child.

(II, 819-823)

Bu sevginin gücü karşısında Marmaduke Herbert'in, bir mezar kadar karanlık olan bir zindanda öldürülmesi kararından vazgeçer. Bu kararı alması için onu teşvik etmiş olan Oswald'a şöyle der: "his face turned toward me, and I tell thee/Idonea's filial countenance was there/To baffle me-it put me to my prayers"(_I,984-986).

Şiirin ikinci konusu da, bir kadın dilenci çevresinde gelişir. Kadının çocuğuna, Herbert'in Idonea'nın babası olmadığı konusunda ifade vermesi için Marmaduke tarafından para verilmiştir. Herbert, bir çalıllıkta yalnız bırakılır, yaralanır ve ölür. Dilenci kadın, gördüğü karabasanların etkisiyle suçunu itiraf eder. Oyun, Idonea'nın trajik bir sözüyle biter:

was it my Father?-no, no, no, for he
 Was meek and patient, feeble, old and blind,
 Helpless, and loved me dearer than his life.
 (V. 2252-54)

v) The Idiot Boy'a ilişkin olarak 1802 Haziran'ında John Wilson'a yazdığı mektupta Wordsworth şöyle yazar:

Gerçekten de çoğu kez toplumun alt katlarındaki anne ve babaların geri zekâlılara karşı takındığı tavrı insan kalbinin yüce zaferi olarak görmüşümdür. Sevginin gücü, yansızlığı ve büyüklüğü işte buradadır.

The Idiot Boy'da Wordsworth, Betty Foy'un analık duygularının en ince kıvrımlarını inceler. Şiirin odak noktası olarak olayları değil, bu olayların, ne yapacağını şaşırılmış durumda bulunan annenin zihninde yarattığı korku ve endişeleri alır. Komsusu Susan'ın acılar içinde kıvrandığını gören kadın, geri zekâlı oğlu Johnny'yi doktor çağırmaya gönderir. Annenin ve çocuğun başına gelen bütün olaylar ikinci planda kalır, anne sevgisinin yarattığı temel insancıl davranışların anlatılması ön plana geçer. Johnny'nin gecikmesi üzerine Betty'nin derin endişesi, kalbindeki duyguları açığa çıkaran bir dille anlatılır:

So, through the moonlight lane she goes,
And far into the moonlight dale,
And how she ran and how she walked,
And all to herself she talked,

(201-205)

Bu durumda okuyucu da onun duyularını paylaşır, annenin durumuyla yakından ilgilenir. Oysa geri zekâlı oğlan, kendisine verilen görevi bütünüyle unutmuş, akşamın sekizinden sabahın beşine kadar ay ışığında, bir tayla gezip durmuştur. Çocuğu ve tayı bulunca annenin duyduğu sevinç, en ince ayrıntısına kadar anlatılmıştır:

She kisses o'er and o'er again
Him whom she loves, her Idiot Boy,
She 's happy here, is happy there,
She is uneasy everywhere,
Her limbs are all alive with joy.

(387-391)

Gerçi olay yarı-ciddi niteliktedir. Fakat annenin gece boyunca dokuz saat süreyle oğlundan ayrı kalışı anlatılırken birincil duygular büyük bir ustalıkla işlenmektedir.

VI) The Last of the Flock (1798) 1815 yılında, Derin Sevgiler üzerine oturtulmuş bir şiir olarak nitelendirildi ve Wordsworth de bunu, Preface to the Lyrical Ballads'da onayladı: "Genellikle aşağı tabakadan insanların ya da köylülerin yaşamı seçilmiştir, çünkü bu durumda insan yüreğinin özünde bulunan coşkular, olgunlaşabilecekleri daha verimli bir ortam bulurlar."

Kuşkusuz burada uyandırılmak istenen duygu, Mr. Purkins'in düşündüğü gibi ne "garip" ne de "görülmemiş"tir. Burada çobanın sürüsüne karşı beslediği sevgiden daha ağır basan bir duygu vardır: Çocuklarına karşı beslediği sevgi. Onları geçindirebilmek için koyunlarını birer birer satar:

'Six Children, Sir! had I to feed,
Hard labour in a time of need!

(41-42)

Lyrical Ballads'ın 1798 edisyonundaki 'On Çocuk' daha sonra 'Altı Çocuk'a indirilmiştir. Yapılan bu değişiklik, okurun şiire daha da derinlemesine bakabilmesine, ayrıca Wordsworth'ün ilk şiirlerinin hepsinde görülen bu özelliği anlamasına ve böylece, sevecen bir düş coşkusunu kazanarak bütün insanlığın olaylardan anlamlar çıkarma yolunda gösterdiği çabaya katılmasına yardımcı olmaktadır.

vii) The Two April Mornings (1799)'in konusu aslında basittir, fakat bir babanın anıları çerçevesinde öykü içinde öykü anlatılır. Öğretmenlik yapmakta olan Matthew, olayı anlatan kişiyle birlikte tepeler de dolaşmaya çıkar. Birden yaşlı baba durur, çünkü bir bulutun aldığı belirli biçim ve renk ona, otuz yıl önce geçmiş olan bir olayı anım-

satmıştır; kızının mezarının başında durduğu günle çağrışım yapmıştır:

'Nine summers had she scarcely seen,
The pride of all vale;

'Six feet in earth my Emma lay;
And yet I loved her more,
For so it seemed, than till that day
I e'er had loved before.

(33-40)

Bir yandan 'Emma' adı Lucy şiirleriyle bağlantı kurup erkek-kız kardeş ilişkisini yüceltir (çünkü bu Dorothy yerine kullanılan ikinci bir isimdir). Öte yandan 'dokuz', Wordsworth'ün kızı Catherine'e bir gönderme yapıldığı izlenimini uyandırmaktadır. Çünkü Catherine yaşasaydı, şiir yazıldığı sırada yaklaşık Emma yaşlarında olacaktı.

Viii) 14 Haziran 1801'de Wordsworth, Charles James Fox'a Michael ve Brothers ile ilgili olarak yazdığı mektupta şöyle demektedir:

Evdeki derin sevgilerin tablosunu çizmeye çalıştım... Evdeki derin sevgiler, fazla kalabalık olmayan bir ülkede yaşayan insanlar arasında, eğer bu insanlar yoksulluktan kurtarılsa daha güçlü olur... Şiirler, doğaya bağlı kalınarak yazılmıştır.

Şiirin konusunu, Michael ve onun, oğlu Luke'a karşı duyduğu baba sevgisi oluşturmaktadır. Michael tek oğlunu kente yollar. Kendisi, ölüme dek toprağı işleyecek ve daha sonra bunu Luke'a devredecektir. Ataları da toprağı bu şekilde kuşaktan kuşağa aktarmışlardır. Luke kentte kötü yollara düşer ve utancından baba evine dönemez. Gariptir, Michael da herhalde oğlunu bir daha görmeyi ummamaktadır.

Michael Wordsworth'ün, "insan yüreğinin özünde bulunan coşkular olgunlaşabilecekleri daha verimli bir ortam bulurlar" ve "daha sade ve etkili dil" diye tanımladığı şiir anlayışına uygundur.

Michael daha çok, çocuğunu yitirdiğinde metanetini koruyan geleneksel Yorkshire'li baba tipinin bir örneğidir:

There is comfort in the strength of love,
'Twill make a thing endurable, which else
Would break the heart:-Old Michael found it so.

Michael'in oğluna duyduğu sevgide kahramanca bir bağlılık görülmektedir. Nasıl Isabel'in lambası için "a public symbol of Life" denmişse, yarım kalmış ağılın taşları da Michael'in metanetini göstermektedir.

Wordsworth dikkatimizi özellikle şiirin başına, ağıla çekmeye çalışmaktadır. Luke anne-babasından ayrılmadan önce Michael onu taşıyıcısını yanına getirdiğinde ondan, ağılın inşaatını başlatmasını ister:

Now, fare thee well-
When thou return'st, thou in this place wilt see
A work which is not here, a covenant
'Twill be between us.

(II, 422-425)

Bu sözler, baba ile oğul arasındaki akti gösterir. Bunlar aynı zamanda, Luke döndüğünde ağıl tamamlanmamış olsa bile Michael ile Luke arasındaki o kutsal anlaşmanın yerine getirileceğini gösterir.

Wordsworth 14 Ocak 1801'de C.J. Fox'a Michael'i insanlığın "en iyi niteliği", "bağımsız aile yaşamının kutsanması" olarak tanıtmakta haklıydı (Letters, I. 322).

Michael'daki, "insan yüreğinin özünde bulunan coşkular"ı yaratan ve bunları ayakta tutan aile yaşamının bitmesiyle bu duyguların da ölmesi ilginçtir. Kendisiyle toprağı arasındaki doğal bağı kendisiyle oğlu arasındaki baba-oğul bağına yeğ tutmaya başlar. Bu da Michael'in başarısızlığını getirir. Çünkü Luke'a karşı duyduğu sevgiyi malına duyduğu sevgiye dönüştüremez. Burada Wordsworth'ün amacı, mecazî şiir diliyle bu, yalnız Michael'a özgü babasal coşkuların korunmasını sağlamaktır.

ix) Hart Leap-Well'de bir çoban şaire, o yörede anlatılagelen bir efsaneyi aktarır. Efsaneye göre dünyadan uzak bir yerde üç sütun vardır. Bu sütunlar bir karacanın can çekişmesini anıtlıdır. Onu vuran avcı, o noktada bir kubbe yapmıştır. Bu şiiri öteki Lirik Balad'lara bağlayan nokta, karacanın annesi ile olan ilişkisidir. Şair bu noktayı şu dizelerle vurgular:

This water was perhaps the first he drank
When he had wandered from his mother's side.

x) The Affliction of Margaret son yedi yıldır oğlunu bekleyen bir annenin öyküsüdür. Anne şöyle yas tutar: "I've wet my path with tears, like dew/Weeping for him when no one knew (v, 34-35).

Bir annenin korku ve endişeleri şu dizelerde çok güzel dile getirilmektedir:

Beyond participation lie
 My troubles, and beyond relief

 Then come to me, my Son, or send
 Some tidings that my woes my end,
 I have no other earthly friend!
 (71-77)

xi) The Waggoner Wordsworth'ün en çok sevdiği, şairin çevresinde de pek beğenilen bir şiiirdir. Wordsworth 1806 ve 1812'de Londra'ya gittiği zaman bu şiri de yanına alarak Lamb ve Crabb Robinson'a okudu. İkisi de şiri büyük bir zevkle dinledi.

Öykünün amacı, Benjam'in Rydal'dan Keswick'e giderken fırtınalı bir gecede at arabasına aldığı kadın ve bebeğine karşı sempati uyandırmaktır. Kadının denizci olan kocası da "Cherry Tree" Hanı'na kadar onlarla birlikte gelmiştir. Burada adam Benjamin'e arkadaşça bir oyun oynamalarını önerir. Her ikisi de eğlenmektedir, fakat öyküyü anlatan kişi şöyle der:

The Sailor, Man by nature gay,
 Hath no resolves to throw away,
 And he hath now fergot his Wife,
 Hath quite fergotten her-or may be
 Thinks her the luckiest soul on earth,
 Within that warm and peaceful berth,
 Under cover,
 Terror over,
 Sleeping by her sleeping Baby.

(83-91)

Şirdeki egemen figürler anne ve bebeğidir.

Arabacı, Araba, Denizci, Sancak Gemisi, Marti türü köpek, hep şairin, duygularını ifade etmek için kullandığı mecazi öğelerdir. Tüm bunlar kadın ve bebeği odak noktasına getirmektedir. Şir aynı temayla ve arabacı'yla vedalaşma sahnesi ile sona erer:

And babes in wet and starveling plight,
Which once, be weather as it might,
Had still a nest within a nest,
Thy shelter - and their mother's breast!
(260-63)

Bu, konunun şair için pek yeni olmadığını, kaynağını şuradan aldığı-
ğını göstermektedir. "shy spirit in my heart will leap/From hiding
places ten years deep." Prof. Bertz, şirin bir bölümünün 1802'de
yazıldığını söylemektedir. O zaman şair on yıl öncesini, yani, aşağı
yukarı Annette ve Caroline'den ayrıldığı 1792 yolunu anımsamaktadır.

xii) The Emigrant Mother, yavrusundan ayrılan talihsiz bir anneyi
anlatır. Kadın Fransa'dan sürüldükten sonra bebeğini evde bırakıp
annelik duygularını, başka bir bebeğe içini dökerek dökür:

What warmth, what comfort wouldst it yield
To my poor heart, if thou wouldst be
One little hour a child to me!
(22-24)

Xiii) The Sailor's Mother'da uzaklara giden oğlunun son armağanı olan, öten bir kuşla dolaşıp duran, üzüntüden perişan olmuş bir anneyi anlatır. Anlattığı öykü yüreğimizde ona karşı bir acıma duygusu uyandırır:

'I had a Son, who many a day
Sailed on the seas, but he is dead,
In Denmark he was cast away:
And I have travelled weary miles to see
If aught he had owned might still remain for me.
(19-24)

Ayrıca Vale of Esthwaite'deki deli anne, An Evening Walk'daki yuvasız anne, Salisbury Plain'deki askerin annesi, Guilt and Sorrow'daki başıboş kadın (bu kadınla ilgili olarak gezgin asker şöyle der: "All perished-all in one remorseless year"), Julia and Vaudraccour'daki tek çocukları ölen, acılar içindeki anne-baba, The Solitary Reaper'daki, doğadan gelen bir üzüntü, kayıp ya da acıyı şarkısında dile getiren yalnız kız, Lucy Gray'deki fırtınaya kapılan ve anne-babası "In heaven we shall meet" diyerek ağlayan küçük kız ve The White Doe of Rylstone'daki, babasını ve sekiz kardeşini savaş alanında bırakan öksüz Emily-tüm bu figürler yitirmişliğin acısını tatmışlardır.

Kuşkusuz karakterler şairin parça parça algıladığı olayların yansımasıdır, fakat bunları Wordsworth ancak kendi yaşam öyküsüyle birleştirebilirdi. Wordsworth, dış dünya ile iç dünya arasındaki sınırda durmakta ve aynı ölüm, yetimlik ve yitiriş konularını kendi kendine yönelmekten hoşlanmaktadır.

The Prelude'da da anne.babasını yitirmiş çocukların öyküleri anlatılır. Winander'li çocuk, çarpıcı bir örnek oluşturmaktadır. Çocuk akşamları yalnız başına ağaçların altına yada gölün kıyısına oturup baykuş sesi çıkarır. Fakat baykuşlardan karşılık gelmez. Yetim olmasa, hava karardığı zaman vadide yalnız başına oturmayacaktır. Ne var ki bu çocuk 12 yaşında ölür ve The Excursion'daki yetim çocuk gibi yaşamın tüm çilelerini çekmez. Winander'li çocuk portresinin, Wordsworth'ün annesini anlatan bölümden hemen sonra gelmesi ilginçtir (Pre. V. 364-405). Bu dizeler ayrıca, 1800 yılında There was a Boy adıyla ayrıca yayımlanmıştır.⁶⁴ Şair The Prelude'un VII. kitabında bir başka sınıf arkadaşından söz etmektedir. Çocuğun bedensel bir sakatlığı vardır, arkadaşsızdır, melankoliye kapılmıştır. Bu şirin çocuğun annesi ahlak-sız bir kadındır. Çevresini baştan çıkarttığı erkekler ve utanmaz kadınlar almıştır (VII. 367). Kadınlar için çocuk: "a sort of aient scattered from the clouds" der. Bu arada "hasta bir bebek" ("a sickly babe"), çimende babasının dizlerine uzanmıştır. Adam temiz hava alıp güneşlensin diye bebeği dışarı çıkarmış, alçak bir duvarın köşe taşına oturmuştur.

Lyrical Ballads'da ölüm acısını tadan karakterlerin portreleri kadar etkili bir portre de Buttermere'li Kadın'dır. Kadıncağız yaşamın getirdiği bütün talihsizliklere katlandıktan sonra bebeğinin yanına gömülmüştür. (VII. 297-329). Sevgi görmüş ve terkedilmiştir. Yaşamındaki daha feci olay, bebeğinin ölümüdür. Anne ve bebeğinin mezarlarının anlatıldığı bölüm çok dokunaklıdır:

Her new-born Infant, fearless as a lamb
 That, thither comes from some unsheltered place,
 To rest beneath the little rock-like Pile
 When storms are blowing. Happy are they both
 Mother and Child!

(Pre. (1805) VII, 356-60)

Bu, Wordsworth'ün şiirlerinde anne-çocuk ilişkisinin önemini göstermektedir. Şair ayrıca ölüm ve ölümden sonra anne ile çocuğun yeniden buluşma temalarını da sık sık işlemektedir.

The Excursion'da, Papaz'ın tablolarında anlatılan karakterler de ölüm olayını yaşamışlar, sarsıntılar geçirmişlerdir. Elen, bir annenin çektiği çilelerin simgesi gibidir. Din Adamı da yitirmişliğin en sarsıcı tablolarından birini oluşturmaktadır. Karısı, çocukları ve torunu kısa aralarla ölmüştür. Yedi oğullu adam, karısını ve tek kızını, Dul Adam karısını yitirmiştir. Üte yandan Sağır Adam ne kocalığın tadını tatmıştır, ne babalık umudunu ne de baba sevgisini (VII. 427).

200 dizelik bölümde Dawson'un annesinden hiç söz edilmemektedir. Kendisi de çok genç yaşta ölmüştür. Şair ve Gezgin vadiye girer girmez Yalnız Adam, babasının cenaze alayını izleyen ve onun yaşını tutan küçük çocukla birlikte görülür:

"This blooming Child",
 Said the old Man, "is of an age to weep
 At any grave or solemn spectacle,
 Inly distressed or overpowered with awe,
 He knows not wherefore, -but the boy to-day,
 Perhaps is shedding orphan's tears, you also
 Must have sustained a loss."

(Exn. II. 536-42)

Wordsworth'ün şiirlerindeki ana tema bu tür yitirilerin öyküleridir. Bu, şairin kendi yaşamının da eksenini oluşturur. Bu yetim, acılarıyla dolu, yalnız çocuk büyüyecek ve gençliğinde yalnız bir kişi olacaktır. Onun için Wordsworth yas tutan bu küçük çocukta; 13 yaşındaki, yetim kalmış şairi ve ergenlik döneminde bir yığın sorunla baş başa kalan kişiyi görür daha şimdiden. Gerçi bu çocuk şiirde önemsiz bir figürdür, fakat işlenen konu açısından ve taşıdığı simgesel değer bakımından son derece önemlidir, çünkü yetim çocuğun canlı bir tablosudur.

Biographia Literaria adlı kitabının XXII. Bölümünde Coleridge, The Excursion'daki felsefi düşünceleri nedeniyle Wordsworth'ü açık açık kutlar:

Düşünce ürünü bir acıma duygusu, derin ve ince düşüncenin duyarlılıkla birleşmesi. İnsana insan olarak duyulan yakınlık, aynı acıları çekmiş, aynı dertleri paylaşan bir dostun değil (zira izleyici de bir suç ortağıdır)), derinlere inen bir kişinin duyduğu yakınlık. Fakat derinlere inen bu kişi, gerçek doğadan da bir milim sapmamıştır. İnsan ve şair kaybolur, kendilerini burada, bir arada bulurlar: Şair olanının daha sonra söylediği gibi, görkemli bir bütün olarak. Wordsworth bana akranı olmayan bir kişi gibi görünüyor. Kendi de öyle, yazdıkları da.⁶⁵

Wordsworth, S.T. Coleridge'in çizdiği "eksiksiz şair" tanımına çok yaklaşmaktadır. Edwin Pawton Hood'un görüşü de Coleridge'inkine yakındır:

Eğer Milton'a yükseklik, Shakespeare'e genişliği lâıyk görürsek, o zaman Wordsworth'e ikisinden de öte, derinliği lâıyk görmeliyiz. Eğer Milton en büyük Epik Güç'e, Shakespere en büyük Dramatik Güç'e sahipse, Wordsworth de en büyük Düşünce ve Öznelik Güç'üne sahiptir. Çevresindeki şeylerden en fazla, manevi ve ahlaki anlamlar çıkarır. Sırların omuzlara bindirdiği yükün anlamına derinlemesine nüfuz eder: "Hergerentereth into that within the veil of the human soul" (ss. IV-V).⁶⁶

Onun için Milton ve Wordsworth'e Şair ve Peygamber dense yeridir, zira her ikisi de "kutsallığı maddesel olan hiçbir şeyde, Tanrı'nın lütfuyla insanların yeniden yarattığı ruhun dışında hiçbir şeyde"⁶⁷ bulunmamışlardır.

Goethe and Wordsworth'de Barker Fairley önemli bir noktaya parmak basmaktadır: "Profesör Grierson ve Mr. Basil Willey'in şu sıralarda Wordsworth'le bağlantısını kurdukları Proust, hemen tümüyle geçmişe dönmüş ve onu yaratıcı bir yaşamın tükenmez kaynağı olarak görmüştür."

Somerset Maugham'ın şu görüşüne de hak vermek gerekir: "Bir yazarın istediği gibi yazdığı ender görülmüştür. O, yazabildiği gibi yazar. Kusurlarlarının bilincindedir, fakat bunlardan kendini kurtarma şansı, gözünün rengini değiştirebilme şansından fazla değildir " (S.V.)⁶⁹

Ruhbilim; ölüm, acı, yas tutma ve ölümlle ilgili öteki tavır ve davranışlar konusuna giderek daha büyük bir ilgi göstermektedir. Şairimizin anne ve babasını küçük yaşta yitirdiğini düşünürsek, onun yaşamı ile şiirleri arasındaki bu tür bir ilişkiyi açıklayabilecek ipuçları oluşturmaları bakımından bu kuramlara bakmak gerekli görünmektedir.

A Child's Parent Dies'da Erna Furna şu haklı görüşe yer vermektedir: "Ne yazık ki ölümü kabullenme süreci; gömme töreni, mezarlık, mezar ve mezartası gibi, ölüm olayını odak noktasına getiren törenler ve yerlere kadar uzanmaktadır. Bu somut kanıtlar ve beden sağlığını akla getiren bu öğeler, ölümün kabullenilmesine ve çocuğun kendini ölen ki-iden farklılaştırmasına yardımcı olmaktadır oysa"(ss.99-100).⁷⁰

Vamik D. Volkan da bir yazısında şöyle demektedir: "Yeniden acı duyurma yoluyla yapılan tedavi, ölümden bir süre sonra hastanın yitirdiği kişiyi ve bu kişiyle olan anılarını canlandırmaya yöneliktir. Amaç, bunları gerçeklerin karşısına çıkarmak, hastanın bunları acı (özellikle de gereken öfke duygusu) içinde kabul ederek ölen kişiye aşırı biçimde bağlamaktan kendini kurtarmasını sağlamaktır" (s. 334).⁷¹

II Kitapta, Yaşlı Pansiyoner'in cenaze törenini anlatarak Wordsworth yalnızca, karısını ve çocuklarını yitiren Yalnız Adam için değil, kendisi için de bu, yeniden acı duyurma tedavisini uygulamaktadır.

Ruhbilimcilerin bu gözlemlerinin ışığı altında, The Excursion, The Prelude ve The Lyrical Ballads'da kasvetli, ölüm ve bunalımlarla dolu sahnelerin, öykülerin ve figürlerin çizilmesini anlayışla karşılayabiliriz. Wordsworth, kendi içinden doğan duyguları şiirlerindeki karakterlere yansıtmaktadır. Kendine ait kabul edilemeyecek duygu ve tepkileri kendi dışındaki bir figüre yansıtması, bu duygu ve tepkilerin kendi benliğinde çatışmalar yaratmasını önlemekte ona yardımcı olmuştur. Sanattaki projeksiyon yöntemi de bundan başka birşey değildir. Bu yöntem, sanatçı ile yapıtları arasındaki ilişkiyi açığa çıkarmamızda bize yardımcı olmaktadır.

Anlamanın karakterini E. D. Hirsche, "parça ile bütünü birbirlerine bağımlılığı." olarak tanımlamaktadır. Hirsche şöyle sürdürür yazısını: "bütün, ancak parçaları aracılığıyla, parçalar da ancak bütün olunca anlaşılabilir"(s.76).⁷² Bu yorum, sairin öteki eserlerini göz önünde tutarsak The Excursion için de geçerlidir.

Bir benzetme yaparak The Excursion için bir Gotik Kilise dersek The Prelude için "kilise girişi", öteki şiirleri için de "hücreler, ibadet odaları ve mezarlar" diyerek Wordsworth'ün tüm şiir dünyasının bir bütün olduğunu gösteririz. Bu benzetme ayrıca bu şiirlerden her birinin oldukça düzenli ve istikrarlı ifade biçiminin olduğunu ima eder. Şiirlerine bu tutarlılık görüntüsünü veren öge, Wordsworth'ün kendi yaşam öyküsüdür.

I.A. Richards, "İyi bir şair" der, "duygularını ifade edebilmek, tonunu ayarlayabilmek ve amaçlarına doğru ilerleyebilmek için duygularıyla her tür oyunu oynayabilir. Uygun bulursa bunların arasındaki bütünlüğü de bozabilir" (s. 190).⁷³

Lulian R. Furst, Wordsworth'ün duygularını ifade ediş biçimine hayrandır. Herkes sadelik ve içten gelen duyguları bulmak için uzak ülkelerdeki ilk insanlara yönelirken Wordsworth'ün bunları sade kır yaşamının içindeki insanlarda bulduğunu söyleyen eleştirmen, "Gerçekçi Şairlerin... çevremizdeki küçük, yapmacıksız şeyleri ve sebatlı yüreklerin gösterişsiz kahramanlığını değerlendirdikleri gibi" (s.246).⁷⁴

Eve Walsh Stoppard'ın görüşlerine katılmıyoruz: "Salisbury Plain'den Lyrical Ballads'a kadar, Wordsworth ,1790'larda yazdığı şiirlerde ahlak yargıları için bir temel bulabilmek amacıyla yaptığı sürekli arayışı yansıtır" (s. 93).⁷⁵

Wordsworth'ün ilk şiirlerinde kendi dünyasını yansıtışının duygusal güçlü babasının annesinin ve çocuklarının ölümüyle ortaya çıkan yoksunluk ve yitirmişlikten kaynaklanmaktadır. Bu nokta, Dorothy'nin Journals'ının girişini altında III. Bölümde ele alınacaktır.

II. BÖLÜME İLİŞKİN NOTLAR

- 1 H.M. Abrams, The Mirror and the Lamp (1953, rpt. London: Oxford Univ. Press, 1971), s. 236.
- 2 M. H. Abrams, s. 272.
- 3 M. H. Abrams, s. 51.
- 4 Cleanth Brooks, The Well Wrought Urn (London: Dennis Dobson, 1949), s. 219.
- 5 Lionel Trilling, The Liberal Imagination (London: Secker Warburg, 1957), s. 130.
- 6 David Perkins, Wordsworth and the Poetry of Sincerity (Massachusetts: Harvard Univ. Press, 1964), s. 16.
- 7 Memoirs, II, 34-35.
- 8 M. H. Abrams, s. 272.
- 9 George Stephen, Inward Eye (Northfolk Arts Group Pub. 1970), s. 19.
- 10 S. Schneidman and Magro J. Ortega, eds. Aspects of Depression (Boston: Little Brown Co., 1969), s. 16.
- 11 Bridged Gellert Lyons, Voices of Melancholy (London: Routledge Kegan Paul, 1971), ss. 73-79.
- 12 B. Gellert Lyons, ss. 94-95.
- 13 B. Gellert Lyons, ss. 108-9.
- 14 Letters, EV. ss. 156-57.
- 15 B. Gellert Lyons, ss. 73-79.
- 16 Yalnız Adam'ın derin acısı, Rönesans geleneklerindeki alışılmış melankolisiyle Hamlet'i akla getirmektedir. Sorusu da ilginçtir ki Wordsworth, 1 Mayıs 1805'de Sir George Beaumont'a yazdığı mektupta Shakespeare'in Hamlet'ine gönderme yapmaktadır. Bu, şiirin taslak çalışmalarından anlaşıldığına göre Yalnız Adam'a ilişkin II. ve III. kitapları yazdığı döneme rastlamaktadır. James Hogg da, Wordsworth'ün Shakespeare'e büyük bir hayranlık duyduğuna ve Hamlet'in birinci perdesini eşsiz olarak nitelendirdiğine işaret etmektedir (Romantic Reassessment, Salzburg: University of Salzburg, 1973) s. 46.

- 17 Mary Moorman, William Wordsworth: A Biography (London: Oxford Univ. Press, 1965), I. 63.
- 18 Donald E. Hayden, After Conflict, Quiet (New York: Exposition Press, 1951), s. 194.
- 19 Letters, MY. III, 23.
- 20 Letters, MY. III, 31-35.
- 21 Letters, MY. III, 52.
- 22 Letters, MY. III, 75.
- 23 Letters, MY. III, 76.
- 24 Letters, MY. III, 76.
- 25 Letters, MY. III, 39.
- 26 Letters, MY. III, 27.
- 27 Letters, MY. III, 63.
- 28 Letters, MY. III, 50.
- 29 Letters, MY. III, 51.
- 30 Letters, MY. III, 53.
- 31 Richard C. Trexler, "In Search of Father: The Experience of Abandonment in the Recollections of Giovanni-di Pagolo Morelli," History of Childhood Quart: The Journal of Psychohistory, 3, No. 2 (Fall 1975), 239.
- 32 Richard C. Trexler, ss. 247-51.
- 33 James R. Banker, "Mourning a Son: Childhood and Paternal Love in the Consolation of Giannozzo Manetti," History of Childhood Quart: Journal of Psychohistory 3, No. 3 (Winter 1976), 359.
- 34 Letters, MY. II, 64.
- 35 Khalil Gibran, The Prophet (1926; rpt. London: William Heinemann Ltd., 1973), s. 61.
- 36 Rufus Jones, Studies in Mystical Religion (London: Macmillan Co., 1919), s. xxi.
- 37 Newton Stallknecht, Wordsworth and Philosophy (New York: Princeton Univ. Press, 1929), s. 11.

- 38 İslam dini de manevi yoldan gerçeklere varma konusuna büyük önem verir. Buna "İslam Mistisizmi (tasavvuf)" denir. Wordsworth'ün öteki dinlere karşı gösterdiği ilgi, IV. kitapta Gezgin'in ağzından aktarılmaktadır. Şair George Sale tarafından yapılan Kuran çevirisini (London; S. Hazard, 1795), okumuş olabilir.
- 39 Solomon F. Gingerich, Wordsworth, Tennyson, Browning: A Study in Human Freedom (Ann Arbor: George Wahr Pub., 1911, s. 74.
- 40 A. C. Bradley, "Wordsworth and the Sublime," Discussions of William Wordsworth (Boston: D. C. Heath Co., 1961), s. 48.
- 41 Bernard Shoenberg et al. eds. Bereavement: Its Psychological Aspect (New York: Columbia Univ. Press, 1975), ss. 66-67.
- 42 C. C. Hamilton, Wordsworth's Decline in Poetic Power (New York: Exposition Press, 1963), s. 339.
- 43 Ibid., s. 341.
- 44 J. Stanley Lyon, *ibid*, ss. 70-71
- 45 J. Stanley Lyon, The Excursion (New Haven: Yale Univ. Press, 1957), s. 68.
- 46 Mary Moorman, II. 132.
- 47 *ibid*. II. 132.
- 48 G. M. Harper, William Wordsworth: His Life, Work and Influence (1929; rpt. New York: Russell Russell, 1960), II. 228-29.
- 49 *Ibide*, II. 231.
- 50 Geoffrey H. Hartman, Wordsworth's Poetry: 1787-1814 (New Haven: Yale Univ. Press, 1964), s. 292.
- 51 Hugh I' Anson Fausset, The Lost Leader: A Study of Wordsworth (Toronto: Jonathan Cape Ltd., 1933), s. 311.
- 52 Bernard Groom, The Unity of Wordsworth's Poetry (London: Macmillan Co. Ltd., 1966), ss. 105-106.
- 53 Letters, IV. III. 238.
- 54 Aileen Ward, John Keats (1963, rpt. New York: Viking Press, 1967), s. 25.
- 55 George Bedborough, Wordsworth: A Lecture (Letchworth: Garden City Press, 1977), s. 18.
- 56 H. H. Abrams, s. 53.
- 57 Edward Howard Griggs, Blossomed Hours: Book of the Mind and Heart (New York: Orchard Hill Press, 1922), ss. 92-93.

- 58 The Holy Quran, Mohammad Ali, trans. (Surrey: The "Islamic Review" Office, 1917), s. ix.
- 59 Rosemary Edmonds, trans. Tolstoy: Childhood, Boyhood, Youth (1967; rpt. London: Penguin Books, 1975), s. 7.
- 60 John Stuart Mill, "Thoughts on Poetry and its Varieties," Dissertations and Discussions, 4 vols. (London: Longmans, 1875), I, 31.
- 61 Thomas De Quincy, "On Wordsworth's Poetry," The Collected Writings of Thomas De Quincy, ed. David Mason (Edinburgh: Black, 1897), XI, 321.
- 62 Matthew Arnold, "Wordsworth," Essays in Criticism: First and Second Series (London: Dent, 1904), s. 337.
- 63 Aldous Huxley, "Wordsworth in the Tronics," Do What You Will (London: Chatto and Windus, 1929), s. 117.
- 64 Pre. VII. 91-115.
- 65 Bionographia Literarie, XXII. 270.
- 66 Edwin Paxton Hood, William Wordsworth: A Biography (London: W. & F. G. Cash, 1956), ss. IV-V.
- 67 Herbert J.C. Grierson, Milton and Wordsworth: Poets and Prophets (Cambridge: University Press, 1927), s. 46.
- 68 Barker Fairley, Goethe and Wordsworth: A Point of Contrast (Cambridge: Univ. Press, 1934), s. 41.
- 69 Harbert Van Thal, ed., Caleb Williams (London: Cassell Co. Ltd. 1966), s. v.
- 70 Erna Furman, ss. 99-100.
- 71 Vanik D. Volkan, "Re-Grief Therapy," Bereavement: Its Psychological Aspect, s. 334.
- 72 E. D. Hirsche Jr., Validity in Interpretation (New Haven: Yale Univ. Press, 1967), s. 76.
- 73 I.A. Richards, Practical Criticism (1929; rpt. London: Routledge Kegan Paul, 1978), s. 190.
- 74 Lilian Furst, Romanticism in Perspective, 2nd ed. (1969; rpt. London: Macmillan, 1979), s. 246.
- 75 Eve Walsh Stoddard, "The Borderers: A Critique of Both Reason and Feeling as Moral Agents," The Wordsworth Circle XI, No. 2 (Spring 1980), 93.

BÖLÜM III

ŞAIRDEKİ YARATICILIĞIN SIRRI

Annesiz ve babasız bir çocukluk dönemi geçirdiği için Wordsworth'ün ilk şiirlerinde ana-babalık duygularını odakladığı, I. Bölümde belirtilmişti. Her ikisinin de ölümünden sonra şair, teselliyi (babasının tek kızı olan) Dorothy'de aramıştır. Şimdi akla birkaç soru geliyor: Dorothy yetim kalan kardeşinin yaşamında nasıl bir rol oynamıştır? Rolünde başarılı olabilmek için ne yapmıştır. Bu rolün, Wordsworth'ün yaşamı ve şiirleri üzerindeki etkileri nedir? Tüm bu sorular bu bölümde ele alınacaktır.

1783'de babası ölünce Wordsworth, onun yerini alacak ve içindeki boşluğu dolduracak birini aramaya başlar. Hawkshead Grammar School'daki öğretmeni Mr. William Taylor, edebiyat konusunda şairin hayranlığını kazanmış, bu öğrencisine edebiyatı sevdirmiş ve ona sıcak bir sevgiyle yaklaşmıştır. Bütün bunlar Taylor'ı, Wordsworth'ün aradığı kişi durumuna getirir. Şair, "address to the Scholars of the Village of School of-" adlı şiirinde ona, oğulca saygı ve sevgilerini gönderir bol bol. "I kissed his cheek before he died", der. "Dirge"de, dizeleri aydın öğretmenlere ters gelse de bunların "yetim kilise şarkıcımız"a ait olduğunu söyler. Bu ifade de şairin Taylor'a nasıl bir evlât saygısıyla bağlandığını gösterir. Ancak öğretmeni, henüz 32 yaşında ölür (1786). Wordsworth çok fena sarsılır. Bütün acıları tazelenir. Şair için Mr.

Taylor yalnızca gençliğinin saygın öğretmeni, sadık yol göstericisi bir şiir aşığı değil, onda bir saire yakışır düşünce dünyasını kuran kişidir.

Furness'daki Cartmel Manastırı'nda yatan öğretmenin mezarını ziyaret ettikten sonra Wordsworth çok duygulanır.

Taylor'ın ölümünden sonra şair, Fransa'da tanıştığı Michael Beaupuy'da arar baba sevgisini The Prelude'un IX. kitabında Beaupuy'un askerlikte geçen gençlik yıllarını anlatarak onu över: "(Let the name/Stand near the worthiest of Antiquity)". Ancak bu ilişki fazla sürmez. Beaupuy 1792'de oradan ayrılır ve 1796 Kasımında, Avusturyalı'lara karşı yapılan bir savaşta ölür.

1791-92 yıllarında Annette Vallon adı, Wordsworth'ün yaşam öyküsünün bu sayfalarında önemli bir yer tutar. Bu konuda şairin, kızı Caroline doğmadan Annette'i terkettiğini belirtmekle yetinelim. Belki "özdeşleşme süreci"ndeki aksaklıklar yüzünden, belki babasız bir çocuk olduğu için akranlarıyla ilişki kurmakta güçlük çekmesinden, belki de dindar bir kadın olan annesinden kalan etkiyle, Annette'in kendisiyle gayrimesru ilişki kurmasını kabul edememesinden, Annette'den ayrılarak İngiltere'ye döner. Burada çareyi, Dorothy'ye sığınmakta bulur. Annesinin yerini dolduracak tek kişi, ölen babasının kızı Dorothy'dir. 1792'de Annette'i terketmiş olmanın pişmanlığını acı acı duyar, fakat o zaten daha 1787'de, kendisini yaşamın endişelerinden koruyabilecek kişinin Dorothy olduğuna inanmıştır. Onunla aynı günde kutsanmıştır. Bu duygusunu The Vale of Esthwalte'de açığa çıkarır:

Sister, for whom I feel a love
 Which warms a Brother far alone,
 On you, as sad she marks the scene.
 Why does my heart so fondly lean?
 Why but because in you is given
 All, all, my soul would wish from Heaven
 Why but because I fondly view
 All, all that Heav' n has claimed in you?
 (528-35)

Wordsworth anne ve babalarının henüz sağ olduğu, birlikte oyun oynadıkları, mutlu aile yaşamının tadını çıkardıkları günlerin tatlı anılarını canlı tutan Dorothy'ye olağanüstü bir tutkuyla bağlanır. Bu duyguyu The Butterfly'da dile getirir:

Oh! pleasant, pleasant were the days,
 The time, when, in our childish plays,
 My sister Emmeline and I
 Together chased the butterfly!
 A very hunter did I rush
 Upon the prey, -with leaps and springs
 I followed on from brake to bush,
 But she, God love her! feared to brush,
 The dust from off its wing.
 (10-18)

Wordsworth, ona karşı kardeşçe duyduğu bu minneti The Sparrow's Nest'de yineler. Ona "the blessings of my late years" diye hitap ederek bunun nedenini şöyle açıklar:

She gave me eyes, she gave me ears,
 And humble cares, and delicate fears,
 A heart, the fountain of sweet tears,
 And love, and thought and joy.

(17-20)

Dorothy adı da anlamlıdır: Gerçekten de Wordsworth için o, "Tanrı'nın bir hediyesi"dir. Bu tanrısal lütfun bilincindedir şair. Bu inancı Tintern Abbey'de şöyle ifade eder:

Thou my dearest Friend
My dear, dear Friend, and in thy voice I catch
The language of my former heart, and read
My former pleasures in the shooting lights
Of thy wild eyes. Oh! yet a little while
May I behold in thee what I was once,
My dear, dear Sister!

(115-21)

Wordsworth, Dorothy'ye karşı, bir anneye karşı duyulabilecek sevgi ve minneti, yalnızca şiirlerinde değil, mektuplarında da, son derece saygılı bir tonla ifade eder. Örneğin 6 Eylül 1790'da İsviçre'deki Vadi'de bulunan Constance gölünün kıyısında kurulmuş bir köyden yazdığı kardeşine mektupta şöyle der:

Durmadan seni düşünüyorum. Hemen her gün, sende bir an için burada olsanda şu güzel manzaraları görebilsen istiyorum. Sensiz bakmıyorum bile bu manzaralara. Yukarıda dediğim gibi, düşleyebileceğin en yüce, en güzel yerleri görme fırsatını kaçıırıyoruz. Bilsen ne kadar üzülüyorum buna. Gene de bir teselli buldum kendime: Amcam bir sakınca görmezse iki-üç haftalığına belki buraya gelebilirsin. 10 Kasım'a kadar Cambridge'e gitmem gerekmiyor. Bu üç haftada bu kadar güzelliğin hepsini görebilir miyiz, o kadarını bilmiyorum artık. 2

Onun Dorothy'ye karşı duyduğu bağlılık kısa ömürlü değildi, evlenince sona ermedi. Mary Hatchinson'la evlenmesinden sonra da sürdü. Bu da gösterir ki onun kızkardeşine gösterdiği saygı bir arkadaştan çok bir anneye gösterilen saygıdır. Uzun yolculuklarda şair her zaman kardeşine eşlik ederdi. 1805'de onunla birlikte Ulswater'a, 1814'de Mary'yi de alarak İskoçya'ya gitti. 1820'de ise Dorothy ile beraber İsviçre ve İtalya'yı gezdiler

1829'da Dorothy hastalanır. Onun Whitwick'den Rydal Mount'a müzmin sakat olarak dönmesi, Wordsworth için sürekli bir üzüntü kaynağı olacaktır. Crabb Robinson'a gerçek duygularını şöyle anlatır: "Zavallı yüreklerimizin kaldıramayacağı bir sok! O Ay'ın aydınlık bölümü kopacak dünyamdan çıkacak olursa nasıl bir ışık söner-bunu düşünmem..." 1833'de Charles Lamb'a yazdığı mektupta da onun hastalığından söz ederken, kardeşine duyduğu saygıyı da ifade eder: "Bu konunun bu kadar üstüne düşmemin nedeni, sizin ve sevgili kardeşinizin bu harika insanı ne kadar çok sevdiğinizi bilmemdir. Onunkinden daha yumuşak bir kalp Tanrı'nın başka bir yaratılışında var mıdır? Sevgisinin sınırı yoktur. Tanrı ebediyen korusun onu!"

Gerçi 1847'de Wordsworth Seçkin Şair nişanını almak üzere Kraliçe'nin huzuruna çıkarıldığında Dorothy bu şerefi algılayacak ruhsal ve bedensel sağlığa sahip değildir, fakat Wordsworth'ün onun yardımına en çok gereksinim duyduğu sıralarda Dorothy tam anlamıyla sağlıklıdır. Onun kanatları altında şair, bütün iç çatışmalarını çözümlenmiştir.

De Quincy de Dorothy'nin , Wordsworth'ün yeteneklerinin farkında olduğunu, onun içinde yaşayan şairi görebildiğini, onun dünyasının bir şairin dünyası olması gerektiğini bildiğini söyleyerek Wordsworth'ü bu dünyada yaşamaya, Dorothy'nin zorladığını söyler. Böylece Dorothy, kardeşinin yaşamındaki en büyük güç kaynağını oluşturmakta ve adeta onun için yaşamaktadır-öylesine bağlı, öylesine bencillikten uzaktır. "İsabetli ve kehanette bulunurcasına verilmiş Dorothy'ye bu ad", der De Quincy. "Bu isim onda halalık vasfını öngörür. Ancak bunun da ötesinde Yunancadaki "Tanrı'nın lütfu" anlamıyla alırsak, bu ad

Wordsworth için Dorothy'nin önemini ve ona yüklenen görevi daha iyi anlatır: Aile çevresindekiler içinde ona en sıcak sevgiyi en uzun süre yaşatmak görevini " (pp. 364-65).³

De Quincy, Wordsworth'lerin edebiyat çevrelerinde bulunmaktaydı, aile dostlarıydı ve gerek Dove Cottage'da gerekse Rydal Mount'da arada bir onları ziyaret ediyordu. Bu nedenle Dorothy'nin oynadığı rolü çok iyi değerlendirebilecek durumdaydı.

Bu arada yeğenleri Christopher Wordsworth'ün izlenimleri de hemen hemen aynıdır:

Wordsworth'ün zihni bir şüphe girdabında dönüp duruyordu, neredeyse bir umutsuzluk deryasında boğulup gidecekti. Onu bu noktadan kardeşi çekip çıkardı. Tanrı onu, ileride kardeşinin yanında bulunsun diye yaratmış sanki: Wordsworth "Descriptive Sketches"ı ona adamıştı, Şiir dünyasında Dorothy'nin adı onunkinyle birlikte geçiyordu, gezintilerde, dinlenme saatlerinde hep birlikteydiler. Dorothy onu neşelendiriyordu, üzüntülerini alıp götürüyordu. Onu sakinleştiriyor, eğlendiriyordu. Wordsworth o şiirde, "Yalnız Adam"ın kişiliğinde böylesine derin duygularla yansıttığı hüzne kapılmışsa bunu, kızkardeşinin, onun düşünce dünyasında bıraktığı etkidendir. Wordsworth'ü politikadan uzak tutup o güzel, o vefalı şiir dünyasına onu kazandıran, Dorothy'dir. (I. 89-90)⁴

Bu nedenle, The Journals'ı inceleyen Dorothy'nin Wordsworth'ü nasıl "o güzel, o vefalı şiir dünyasına" kazandırdığını görelim. Edebiyatta toplumsal anlamda, ya da anne olarak hangi yöntemleri uygulamıştır? Onu neden uzun yürüyüşlere çıkarmıştır? Şiirlerini temize çekerken neden ona yardım etmiştir? Ona neden bir kardeşin ötesinde bakım göstermiştir? O evde yokken neden onu endişeyle beklemiştir? Bu soruların yanıtlarını bulabilmek için Dorothy'nin anaca tavrını incelemek zorunlu olmaktadır.

Bu çok zor görevi böyle büyük bir başarıyla nasıl gerçekleştirmiştir? Kullandığı tedavi yöntemini Journals'dan anlayabilmek için onun üç yönlü rolü şöylece belirlenmiştir:

- a) anne bakımını gösteren,
- b) yürüyüşlerinde sürekli onun yanında bulunan,
- c) Şiirlerinde ona yardım eden kişi olarak.

Daha sonra The Journals'da ele alınan ve The Excursion'daki dört karakterde karşılıkları görülen dört tema incelenecektir. İlk olarak onu İnsan'a yönelten ve giderek Tanrı'ya dönüşle son bulan Doğa'ya dönüş konusu ele alınacaktır. Bu nedenle konuları açısından The Journals şu bölümlere ayrılmıştır:

- a) anne-çocuk ilişkisini andıran görüntüler,
- b) kederli ve yoksul anne, baba ve çocuklar,
- c) Cenaze törenleri ve mezarlar,
- d) Özellikle göller üzerinde durularak doğadan alınan tabloların anlatılması.

Bu düşünce, şiir ve maneviyat alanında kardeşinin iyileşmesi için Dorothy'nin, bir psikiyatrist olarak iletişim yöntemini uygulamış olduğunu göstermektedir. Onun tedavideki başarısının en iyi kanıtı, The Excursion'dur. Çünkü burada, aynı sahnelerin aynı görüntülerin, aynı konuların işlendiğini görüyoruz. Gerçi Wordsworth burada kendini yansıtmıştır, fakat buna karşılık çatışmaları ve yitirmişliğin verdiği acılar son bulmuştur. Bu sayede The Excursion, psikiatrik yöntemlerle iç dünyasında bir uyum sağlayabilmiştir. Dolayısıyla, The Excursion'da Wordsworth'ün kendi ruhunun tablosunu incelemiş ve böylece iç

dünyasının derinliklerine dalıp buradaki, henüz gün ışığı girmemiş "karanlık mağaralar"a ve kuytu köşelere nüfuz etmiş olduğunu söyleyebiliriz.

a) DOROTHY'NİN WORDSWORTH'E ANNE BAKIMINI GÖSTERİŞİ

i) Öyle doluydum ki, W.'ın yanağına veda öpücüğü kondururken zor tuttum kendimi (14 Mayıs 1800, DJ. s. 15).

ii) Değiştirmeler yaparken yorgun düştü, onun için pek birsey yazamadık (28 Ekim 1800, DJ. s. 48).

iii) Etraf los, hava nemli ve bulutlu Wm. umduğundan iyi (13 Kasım 1801, DJ. s.59).

iv) Wm. biraz halsiz, ama genelde iyi (16 Kasım 1801, DJ. s. 59)

v) Wm. için dua ettim. Biraz hastaydı, evden çıkmamıştı. Onu daha iyi buldum. (18 Kasım 1801, DJ. s. 60).

vi) Mr. S. gittikten sonra Wm.'ın başı ağrıyor. Halının üstünde onu öksadım, daha sonra Sarah'ya mektup yazmaya kovudum (31 Ocak 1802, DJ. s. 83).

vii) Yatağının başına oturup ona Pleasures of Hope'u okudum. Postadan çıktı. Hemen uyuyamadı, ama sabahleyin umduğundan daha iyi uyuduğunu söyledi. (18 Şubat 1802, DJ. s. 83).

viii) Coleridge'e de mektup yazdım. Akşam yemeğinden sonra Wm.'a kitap okuyup onu uyuttum. Saat bir buçuğa kadar okudum. (3 Şubat 1802, DJ, s. 84).

ix) Bulabildiğim bütün çamarı-ları topladım [William'ı uyandı-rırım diye kilere giremedim] (6 Şubat 1802, DJ, s. 87).

x) Yemekten sonra kitap okuyup uyuttum. Ona Spenser'dan şiirler okurken başını omuzuma dayadı (16 Mart 1802, DJ, s. 102).

xi) Yola çıkıp bir kaç yosun topladım. Sevgili kardeşim geldi-ğinde güzel görünsün diye şömineyi süsledim (19 Mart 1802, DJ, s. 105).

xii) Ateş çatırdıyor, saatin tik-takları. Bir de Canım kardeşimin soluk alıp verişini duyuyorum. Arada bir kitabı ileri itip bir sayfa çeviriyor (23 Mart 1802, DJ, s. 106).

xiii) Wm'ı bıraktım. O evde yokken şiirleri ceptim. Endişelenip onu aramaya çıktım (26 Mart 1802, DJ, s. 106).

xiv) Döndüğümde beni Jane karşıladı. William evdeydi. Hiç bekle-miyordum. İyi görünüyordu ama yorgundu . Bir bardak çay içip yattı (13 Nisan 1802, DJ s. 108).

xv) William yataktayken ona şiir okudum. Uyuyunca yanından ay-rıldım. Tekrar okudum ona "This is the Spot"u.

xvi) Çok üzüldüm, perişan oldum. çünkü o ölesiyeye yordu. Ki kendini (9 Mayıs 1802, DJ, s. 123).

xvii) Saat 10 buçuk ama William hala çalışıyor-yorulacak, eminim. İçim çekiliyor (10 Mayıs 1802, DJ, s. 123).

xviii) Eve gelince, pencerenin önünde tek kelime etmeden öyle oturduk. Ben sandalyedeydim, William da kolunu omuzuma dayamıştı. Susuk Sevgiyle. Ne mutlu bir an (2 Haziran 1802, DJ, s. 130).

xix) Zavallı Mary! Wm. benim göğsünde uyuyor ben de Mary'nin üstüne uzandım (26 Temmuz 1802, DJ, s. 158).

xx) William şimdi yanımda oturuyor. Saat 10. Çay saatinden bu yana yanında oturup çorabımın topuğunu onarıyorum. Ona soneler okuyorum. Sonra o okuyor, ben dinliyorum. Milton'dan duyuyoruz: The Allegro Penseraso Sevgili William, Charlotte Smith'in sone'lerini okuyor ama durmadan elini göğsüne bastırıyor (24 Aralık 1802, DJ, ss. 163-64).

Dorothy, evde kardeşiyle birlikte oturarak, onu uyutarak, okşayarak, bir annenin ninni okuması gibi ona şiirler okuyarak, farklı nesnelere karşı yitirdiği ilgi ona yeniden kazandırmak için onunla birlikte Doğa'da uzun yürüyüşlere çıkarak, şiirlerini yazarken ona yardım etmek suretiyle yalnız onun sağlığını kollayıp gereğince dinlenmesini sağlamıyor, yalnızca ona huzur getirmiyor, aynı zamanda günlük işlerde de ona bir anne özeni gösteriyor "Williamson gelip William'ı traş etti " ; "yemekten önce Wm'in pardesüsüyle uğraştık" ;

"Bütün gün William'ın ceketlerini söküp terziye hazırladık" gibi kayıtlar, onun bir kızkardeşten çok bir anne işlevini yerine getirdiğini göstermektedir.

Wordsworth'ün neşe ve eğlence içinde olması onun birincil hedefidir. Birgün kardeşi dışarı çıktığı zaman içi dolar ve ancak ağlayarak rahatlar. Herşey ona melankolik görünür, fakat o halde bile William döndüğünde neşelenir diye bu durumda bile günlüğünü tutar. Wordsworth evden çıktığında ya da başka bir yere gittiğinde bir anne çocuğunu nasıl sabırsızlıkla beklerse o da kardeşini öyle bekler. The Journals'da şöyle der: "Evden çıkmadım, William ve John'a bekledim. Bu arada iş yaptım. Saat 11'i geçiyordu ki, bir ayak sesi duydum. Ön kapıya gidip evi doluştım ve bahçe kapısını açtım. Gelen William'dı. İlk sevincimiz geçince oturup çay içtik. Sabahın dördüne kadar yatmadık, aldığımız yolu görme olanağı bulduk". William'ın varlığı onu neşelendirir, yatıştırır, o yoksa Wordsworth da kederlenir.

Ayrıca kardeşinin moralini yükseltmek için ne gerekirse yapar. 4 Mart 1802'de şöyle yazar: "Çalışacağım. O bana döndüğünde dinç görüneceğim, dinç olacağım. Tatlı şey! Burada onun ısırdığı bir elma duruyor! Kaldırıp sömineye atmaya elim varmıyor... Sevgili kardeşimi düşündüm durdum. Tanrı korusun onu". Bir annenin kutsadığı gibi kutsar onu.

Bazen, sanki ikisi tek bir varlıkmiş gibi "Biz" sözcüğünü kullanır. Bu da onların yakınlığını ve derin sevgisini gösterir. Şöyle yazar Dorothy: "William'la çıktık, oturduk, yemek vaktine kadar meyva bahçelerinde doluştık durduk... Akşam yemeğinden sonra omuzunu ona yastık

yaptım, ona kitap okudum. Canım kardeşime. Uyudu. Sonra ona yastık getirdim. Mrs. Simpson geldiğinde masaya başını dayamış uyuyordu." Buradan da, Dorothy'nin otuz iki yaşındaki kardeşine bir annenin bakımını gösterdiğini anlarız. Onun bu bakımını gösterdiğini anlarız. Onun bu bakıma gereksinimi vardır.

b) WORDSWORTH'ON GEZİNTİLERİNE DOROTHY'NİN EŞLİK EDİŞİ

- (i) Tepelere çıktık- ılık bir gün (21 Ocak 1798, DJ, s.1).
- (ii) Koruyu geçip Halford'a gittik (22 Ocak 1798, DJ, s. 1).
- (iii) Oc buçukla beş buçuk arasında dolastık (24 Ocak 1798, DJ, s.2).
- (iv) Tepelere çıktık, koyunların izlerinden gittik (26 Ocak 1798, DJ, s.2).
- (v) Akşam yemeğinden önce koruda dolastık, Downs'a indik. (2 Şubat 1798, DJ, s4).
- (vi) Sabahleyin parkta dolastık (16 Nisan 1798, DJ, s. 13).
- (vii) Akşamleyin parkta dolastık (16 Nisan 1798, DJ, s. 13).
- (viii) Akşamleyin Coombes'u ikiye ayıran tepeye çıktık (20 Nisan 1798, DJ, s. 14).
- (ix) Çayadan sonra Rydal'a doğru yürüdük. Çanakçının oraya çıktık (14 Haziran 1800, DJ, s. 27).
- (x) W'la birlikte bahçede tur attık. Daha sonra gölün kenarında dolastık (15 Haziran 1800, DJ, s. 27).
- (xi) Wm'la birlikte Little Langdale, Collath ve Skelleth boyunca Brathay'e gittik. (16 Haziran 1800, DJ, s. 27).
- (xii) Akşam yemeğinden sonra Rydale Gölü çevresinde dolastık. Zengin, sakın, renk renk manzaralar (24 Ekim 1800, DJ, s. 48).

- (xiii) Akşam yemeğinden önce o sevdiğimiz tarlaya gittik (29 Ekim 1800, DJ. s. 48).
- (xiv) John's Koruluğu'na girmedik, ama kayalıklar arasında dolaşıp oturduk (12 Kasım 1801, DJ. s. 58).
- (xv) Akşam yemeğinden sonra Wm'la birlikte iki kez Swan'a çıkıp döndük (16 Aralık 1801, DJ. s. 69).
- (xvi) Portinscale'e çıktık çimenlere uzandık ve Newlands Vadisi'ne seyrettik (31 Mart 1802, DJ. s. 107)
- (xvii) Akşamleyin Wm'la birlikte Dalemain'e doğru çıktık (6 Nisan 1802, DJ. s. 107).
- (xviii) Wm.'un yaş günü... Onunla 6 ml kadar yürüdüm (7 Nisan 1802, DJ. s. 108).
- (xix) Wm'la yağmur altında uzun uzun dolaştık (14 Nisan 1802. DJ. s. 109).

Düzenli bir biçimde gezilerde ve gezintilerde kardeşine eşlik eden Dorothy, onu ne kadar çok sevdiğini ve ona ne kadar bağlı olduğunu gösterir Wordsworth'e. Bu aynı zamanda onun kişiliğinin gelişmesine katkıda bulunan en önemli itici güçlerden biri ve şairin allak-bullak olmuş ruh yapısındaki karmaşık sorunları çözümlenmekte önemli bir strateji oluşturmaktadır. Böylece Dorothy iki yönlü bir işlev görmektedir: annelik ve doktorluk. Onunla çıktığı uzun geziler Dorothy'ye, kardeşinin sorunlarına daha derinlemesine bakmasına ve onun için temas-rahatlığı sağlamasına olanak tanır. Bu gezintilerin Dorothy için, tedavi sürecinin tanı koymaya yönelik oturumları olmuştur, denebilir. Ailenin psikoterapideki rolü üzerine Martin Herbers şu görüşleri ileri sürer: "Çocuğu yakından izlemesi, en azından

ona ilişkin gelişme raporları vermesi, bazen da kişisel görüşleriyle tedavide danışman rolü oynaması için annenin yardımına başvurulabilir. Bu tedavi yolu, artık, "aile tedavisi" denilen bir uzmanlık dalı durumuna gelmiştir." (s. 424).⁵ Dorothy de kardeşiyle çıktığı bu gezintilerin tedavideki etkisinin farkındaydı.

Kuşkusuz Dorothy, öksüz kardeşi için hem bir kız kardeş, hem de bir anneydi . Annelik görevinin olağanüstü bir başarıyla yerine getirildiğini görüyoruz. Bu başarının nedeni, kardeşine karşı duyduğu olağanüstü sevgidir. Bu sevgiyi Dorothy, Grasmere: A Fragment'ta kendi dizeleriyle ifade eder:

Many and beautiful they are,
But there is another I love best,
A lowly shed, in truth, it is,
A brother of the rest.

c) ŞİİRDE WORDSWORTH'ON YARDIMCISI OLARAK DOROTHY

- (i) Bütün sabah şiirleri temize çektim (31 Temmuz 1800, DJ. s. 32).
- (ii) Sabahleyin The Brothers'ı temize çektim (1 Ağustos 1800, DJ. s. 32).
- (iii) Bütün sabahı, William'la önsöze ekleme yapmakla geçirdik (5 Ekim 1800, DJ. s. 43).
- (iv) Sabahleyin The Beggar'ın bir bölümünü temize çektim. (8 Ekim 1800, DJ s. 43).
- (v) LB için şiirleri temize çektim, öğleden sonra Mrs. Rawson'a mektup yazdım (12 Ekim 1800, DJ, 45).
- (vi) Yer isimlerine göre bir arada topladığı şiirlerini temize çektim (13 Ekim 1800, DJ. s. 45).

- (vii) The Pedlar'ı temize çektim, ama zavallı William sürekli çalışıyor (12 Şubat 1802, DJ. s. 89).
- (viii) Akşam yemeğini hazırlayıp Peter Bell'in ayrı parçalarını topladım (26 Şubat 1802, DJ. s. 95).
- (ix) Talihim ters gitti. The Pedlar'ı yeniden yazmasını söyledim (3 Mart 1802, DJ. ss. 97-8).
- (x) Mrs. Simpson'a çaya gitmeden önce The Pedlar'ı yazıp bitirdim (6 Mart 1802, DJ. s. 98).
- (xi) Pedlar'ın parçalarını bir araya getirip diktim. Ruth'u yazdım, değişikliklerle okudum (7 Mart 1802, DJ. s. 98).
- (xii) Akşam Ruth'un değiştirmelerini yapıp gönderdik (8 Mart 1802, DJ. s. 99).
- (xiii) Prioress's tale'i temize çektim (28 Nisan 1802).
- (xiv) Eve gelince the Chaucers'ı düzelttik, ama bu gece bitiremedim (28 Nisan 1802, DJ. s. 116).
- (xv) The Leech Gatherer'ı yazdım. William bir gece önce başlamıştı, bu pazartesi sabahı yatakta ilk birkaç kıtayı bitirdi (4 Mayıs 1802, DJ. s. 117).
- (xvi) ~~Ma.'a Milton'dan soneler okuyunca o da Bonaparte ile ilgili~~ bir sone yazdı (21 Mayıs 1802, DJ. s. 120).
- (xvii) William Going for Mary şiirini bitirdi, Ben de temize çektim (29 Mayıs 1802, DJ. s. 129).

Wordsworth'ün şiirlerinden, iki kardeşin mektublarından ve Dorothy'nin Journals'ından, Dorothy'nin Wordsworth'ün, annesi yerine koyduğu bir kişi olduğunu, onsuz bir şair ve insan olarak gelişmesinin hiçbir zaman tamamlanamayacağını anlıyoruz. Ayrıca Annette Vallon'dan

ayrıldıktan sonra şair başka bir kadın aramaz. Onun Dorothy'de aradığı, anne sevgisidir. O bunalımlı döneminde kendisini rahatlatacak, başını omzuna dayayıp ağlayabileceği ve acılarıyla dolu yüreğini boşaltabileceği bir anneydi. İnsan ruhunun derinliklerine inebilen, keskin bir zeka ve güçlü duygulara sahip olan Dorothy, ona ana cömertliğini ve sevginin sıcaklığını verebiliyordu.

Bu nedenle, Mr. Bateson'un Wordsworth: A Re-interpretation'da belirttiği gibi Dorothy'nin kardeşine gösterdiği sevginin "olağan dışı" olduğunu söylemek (s. 156)⁶, ya da Mr. Herbert Read gibi "anormallik, onun (Dorothy'nin) nörotik duyarlılığında ve duygularına normal bir çıkış yolu bulamamasındadır. Bu, onun kardeşine olan sevgisini şiddetlendirir ve bu sevgiyi, bu tür ilişkilerde pek görülmeyen sahip çıkma ve koruma içgüdüüne dönüştürür" diye düşünmek (s. 127-28)⁷ yanlıştır. Gerçekte Dorothy'nin kardeşine karşı beslediği sevgiyi şiddetlendiren şey, Wordsworth'ün, annesinin yerini alıp ona "sağlam bir dayanak" olabilecek bir kişi aradığının bilincine varmasıdır.

Civilization: A Personal View'da Kenneth Clark da öksüz bir çocuk la annesi yerine koyduğu kişi arasındaki bu kutsal ilişkiyi yanlış yorumlamaktadır: "Romantik bencilliğin yanan ateşi! Hem Byron, hem Wordsworth, kızkardeşlerine sınırsızlık aşığıdır. Kaçınılmaz yasak, her ikisini de perişan eder" (s. 280)⁸.

The Journals'ın enine boyuna incelenmesi ve bu günlüklerin hem zevk hem de şiirsel değeri açısından Wordsworth için taşıdığı değerini anlaşılması, savımızı daha da güçlendirecektir. Dört ana konuyu odaklaştırması açısından The Journals'a bakacak olursak şunları görürüz:

a) ANNE-ÇOCUK İLİŞKİSİNİ ANDIRAN GÖRÜNTÜLER

- (i) Longhrigg'in yamacına uzanmıştım. Gördüğüm manzara karşısında yüreğim eridi. Yalınayak yalpalaya yalpalaya yürüyen küçük bir çocuğun sesine benzeyen bir ses duydum. İrkilmedim de daldığım düşüncelerden sıyrıldım. Başımı kaldırıp baktım, az ötede bir koyun. Beni incelemek ister gibi giderek yaklaşıyordu. Sonra, uzunca bir süre öylece durdu. Kıpırdamadım. Sonunda koşarak yanımdan geçti gitti. Sanki annesini arar gibi, meleyerek patikadan aşağı indi. (1 Haziran 1800, DJ, s. 22).
- (ii) Mary, Hartley'e, "Derwent'ı da götüreyim mi?" dedi. "Yo! küçük kardeşimi bırakmam" dedi, H. Elden geldiğinde tatlı bir sesle. "Annesiz de yapamaz zaten" (7 Aralık 1801, DJ, s. 67).
- (iii) Yağmur öylesine soğuktu ki karı zor eritti. William'ın ayakkabısına hasır almak için Parks'da durduk, Genç bir anne, harıl harıl yanan bir ateşin yanına oturmuş, en küçük çocuğunu kucağına almış, öbür ikisini şöminenin birer yanına oturtmuş. Alevin ışığında masum halleri, kırmızı yanakları ve kıvrırcık saçlarıyla öyle şirin görünüyorlardı ki... (8 Şubat 1802, DJ, s. 85).
- iv) Akşama doğru kapının önünden geçen bir arabanın sesini duydum. Bir bebek de için için ağlıyordu. Cama baktım, alacakaranlıkta zar-zor seçebildiğim bir adam bir at arabasını sürüyordu. Anladığım kadarıyla araba fazla dolu değildi. Öte yanda bir kadın, kucağında bir bebekle arabanın hemen arkasından geliyordu. Ne vahşi ve dokunaklı bir sahneydi bu! (12 Şubat 1802, DJ, s. 89).
- (v) Arabacı atlarını coşturuyor, aynı zamanda da on yaşlarında bir kızla konuşuyordu. Anlaşılan kız, ona arkadaşlık ediyordu. Annesi'de en arkadaki arabadaydı ve kucağında şirin bir çocuk vardı. (14 Şubat 1802, DJ, s. 91).

Bu, Dorothy'nin anne-cocuk ilişkilerinden her zaman etkilenildiğini gösterir, ister yolda yürüyor, isterse evde aile arasında konuşuyor olsun hayvanlar arasında bile bu ilişkiyi görür. Bu tür yaşantıların Wordsworth açısından yararlı olan iki yönü vardır: Birincisi,

b) KEDERLİ VE YOKSUL ANNE, BABA VE ÇOCUKLAR

- (i) Rydale'da kalıbı yerinde, sık giyimli bir kadın benden yarım peni istedi. Daha önce hiç böyle bir iş yapmamış. Zor günleri de oluyor insanın (14 Mayıs 1800, DJ. s. 16).
- (ii) Coniston'lu bir kız dilenmeye geldi kapımıza. Bütün gece sokaklarda yatmış. Ovey annesi onu kapıya koymuş. Babası da evde kalmamış "Böylece oradan da öteye" (19 Mayıs 1800, DJ. s. 17).
- (iii) Zavallı bir kız, dileniyordu... Buralarda iş bulamamış, Kendal'a iş aramaya gidiyormuş (9 Haziran 1800, DJ. s. 25).
- (vi) Hawkhead'li bir kadın, Grasmere'li bir dul, Longtown'lu şen bir Afrika'lı dileniyordu (13 Kasım 1800, DJ. s. 51).
- (v) Öleden sonra yoksul bir kadın geldi: Kocasının bacağını sarmak için bir-iki paçavra istedi. O büyük fırtınada çatıdan uçan kayağan taşı yaralamış ayağını. Ah! Ah! diyor kadın hepimiz hastayız. Şu son fırtınada evimizin çatısı uçtu, bir haftadır böyle oturuyoruz evde. Zavallı yaratıklar! Kadın gidince halimize ne kadar şükretsek azdır diye düşündüm. İçinde bulunduğumuz hale şükredeceğimize £ 50 £ 100 olsun istiyoruz ve bu isteklerimizin sonu gelmiyor (12 Şubat 1802, DJ. s. 89).
- (vi) İki çocuklu bir kadın gördük. Biri kucağında, öteki 4 yaşlarında ve annesinin yanında yürüyordu. Çok tatlı bir çocuktu ama açlıktan öldü-ölecek. Varlıklı birinin çocuğuna ait olduğu anlaşılan bir terlik vardı ayaklarında. Terlik ayağına büyük geliyordu. Rahat yürüyemiyordu. Ama ne yapsın zavallı! Çok gençti kadın, ama özenini esirgemiyordu onlardan. Bu yaşta bu kadar çile, bu kadar yorgunluk! yanına gittiğimizde kocasının onu terkedip başka bir kadınla yaşadığını söyledi. Ne kadar aramış onları... Duygulandım ve ona bir şilin verdim (4 Mayıs 1802, DJ. s. 1212).

Fakat hepsinden daha etkili olan kayıt 1800 Mayısında, uzun boylu bir kadınla ilgili olanıdır:

- (vii) 2 yaşlarında, yalın ayak dolaşan bir çocuğu elinden tutuyordu. kocası kalaycıymış. İki çocuğuyla önden gitmiş, ona bir parça ekme verdim. İleride iki oğlan çocuğu gördüm, biri 10, öteki 8

yaşlarında. Bir kelebeğin peşinden koşuyorlardı. Ben yanlarına yaklaşıncaya kadar oyunlarını sürdürdüler. Beni görünce sesleri birden değişti, yalvarırcasına, acıklı bir sesle dilenmeye başladılar. Annenize bu sabah sadaka verdim dedim. (Çocuklar kadına o kadar benziyorlardı ki yanılmış olamazdım) Yo! dedi büyüğü, annemi görmüş olamazsın, çünkü öldü o, babam da komşu kasabada-çanakçı (27 Mayıs 1800, DJ. s. 26).

Dorothy, yoksulluk yüzünden bu çocukların dilenip para istediklerini para alabilmek için de annelerinin öldüğünü söylemek gibi, çok zor ve insanın duygusal açıdan sarsan bir yola başvurduklarını belirtmek istiyor. Bu tür olaylarda bile Dorothy, anne-cocuk ilişkilerine işaret etmektedir. Wordsworth 13 Mart 1802'de bu notları okuyunca, adı sonradan The Beggar Woman olarak değiştirilen The Beggar Boys'u yazdı. Ayrıca, The Excursion'un VIII. Kitabındaki 336-91. dizelerinde dilenciler ve yoksul çocuklardan söz etmesinde Dorothy'nin The Journals'daki bu tablolarının da etkisi vardır.

Dorothy, şiir konusundaki yardımları yanında Wordsworth'e annelik de etmektedir. Dorothy, yoksulluk, dilencilik ve sarsıntı içindeki insan temasını özellikle vurgular. Çünkü ister ki Wordsworth bunları yüreğinde hissetsin, sığınacak yeri, yiyeceği, giyeceği ~~olmasa~~ da insanın insan olduğunu görsün. Wordsworth'ün de aynı saygı ve sempatiyi hakettiğine inanır, çünkü o da acı çekmektedir. Onun için bu tür sahnelerin, İnsan'ın bu dünyadaki gerçek yerini şairin anlamasında yardımcı olacaktır. Javid-Nama'da Doğulu Filozof-Şair Allama İqbal de insanın bu yerini betimlemektedir:

What shall I declare of his sea without a shore?
All ages and all times are drowned in his heart.
That which is contained within man is the world
~~that~~ which is not contained within the world is man.
Sun and moon are manifest through his self-display,
Even Gabriel cannot penetrate his privacy.

Loftier than the heavens is the station of man
and the beginning of education is respect for man.⁹

İşin gerçeğinde Dorothy, Wordsworth'de, S.T. Coleridge'in Biographia Literaria'da betimlediği "düşünce ürünü olan bir acıma duygusu"nın oluşmasını istemektedir.

"Düşünce ürünü olan bir acıma duygusu"nun püf noktası ise sevgi gücüdür. The Journals daki terkedilmiş anneler, dilenci çocuklar ve sarsıntı geçiren anne-babalarla ilgili tablolar, Wordsworth'de böyle bir sevgi gücü yaratmaya yöneliktir. Allama Iqbal, bunu şöyle anlatır:

Love's secret belongs not to the world of wombs,
not to Shem and West, a star unsetting
in whose orbit is neither North nor South. 10

Daha onaltısına basmadan kütüphanesinde Shakespeare, Milton, Fielding, Homer, Goldsmith, Gil Blas ve The Spectator'un nüshalarını buldurmaya başlayan Dorothy'nin kendisinin, öteki insanlara karşı duyulan bu sevginin gücünü çok iyi bilmesi gerekmektedir. İnsanın acılarını yansıtan bu sahneler aracılığıyla Wordsworth'e şunu anlatmaya çalışır: Başkalarına karşı duyulan sevgi, şefkat ve yakınlıkla güçlendirildiğinde Wordsworth'ün kendi kişiliği, yaşamına birlik, düşünce ve eylemi sokmak suretiyle uyumsuz olmaktan çıkarılıp uyumlu duruma getirilebilir. Sevginin özünü içimiz ne kadar dolarsa, yaşam ölçeğinde de o oranda yükseliriz.

c) CENAZE TÖRENLERİ VE MEZARLAR

- (i) John Dawson'un¹ cenaze törenine katıldım. 10 kadar erkek 4 de kadın vardı. 56 yaşındaki adamın cenazesini cemaat gömdü. siyaha boyanıp kaliteli bir kumaşla örtülmüş olan tabutun üzerine ölenin adı özenle yazılmıştı. Tabutu kapının önünde indirdiler. Biz eşğin içinde beklerken şapkalarını çıkaran erkekler, bir cenaze ilâhisini zarif ve ağır bir tonla okudular. Cenaze tepeden aşağı ininceye kadar omuzlar üzerinde götürüldü. Bu arada kasabanın çıkışına kadar cemaat ilâhi okudu. Evde, cenaze tam önümde yatarken göz yaşlarımı tutamadım (3 Eylül 1800, DJ. S. 38).
- (ii) Yoksul bir kadının cenazesi geçti. Kadın suya atlayarak intihar etmiş. Bazıları kocasının ona kötü davrandığını, bazıları da adamın aslında saygın, efendiden biri olduğunu ve kadının kayıtsız kaldığını söylüyor. Nedeni her neyse, adamla daha geçen Whitsuntide'da evlenmiş ve o zamandan bu yana sağlığı kötü gidiyormuş. Gece kalkıp havuza atmış kendini. Annesinin yanına gömülmeyi vasiyet etmiş. Onu cenaze arabasına getirdiler (9 şubat 1802, DJ. s. 87).
- (iii) Dün sabah William, Aggy Fisher 'a birlikte Swan'a kadar bir yürüyüşe çıktı. Coan'un ölen bebeğinin cenaze törenine katılmaya gitti. Aggy şöyle demiş: "Bir bebeğin ölümünden de feci olaylar var. Bu vadide bir kadın vardı, yetişkin 4 çocuğunu aynı yıl toprağa verdi. Kadın, aradan yıllar geçtikten sonra sağ kalan çocuklarından çok ölen o 4 çocuğunu düşünmekten hoşlandığını söylüyordu. Çocuklar uyanıp da karşılarında kendi ailelerini buldukça anne-babalarına karşı sorumlulukları 'aşınıp azalıyor'-muş. Küçük yaşta ölen çocuklarının mezarları arasında uçar gibi dolaşıyormuş, sanki pazar günü kiliseye gider gibi" (3 Haziran 1802, DJ. s. 131).

Çok duyarlı bir insan olan Dorothy, aynı zamanda, yas tutma olayı ile bu olayın kardeşi açısından taşıdığı önemin de farkındadır. Bora Black'in "Intervention with Bereaved Families" yazısında belirttiği gibi. "Üzüntünün ifade edilmesi ve 'acının yaptığı etki'den yararlanılabilmesi" için cenaze törenleri ve mezarlardan sık sık sözetmeyi Dorothy bu nedenle gerekli görmüştür. Dorothy, yeniden acı duyurma tedavisini uygulayarak C. Murray Parkes'in "The Psychology of

Bereavement" adlı yazısında ifade ettiği gözlemleri sanki daha o günlerden sezmiştir. Bir psikiyatrist olarak Parkers insanların, yaşamlarında bir bunalım ve önemli bir değişiklik yaratan ölüm olayına kendilerini nasıl alıştırdıklarını anlatır: "Bugün batı kültüründe, belki hiçbir kültürde görülmediği kadar güçlü bir eğilim vardır: duyguları saklama, "üst dudağı ısırma" ve duyguları denetim altında tutmaya büyük bir değer verme eğilimi. Bu gereksinimi duyan insanlar, acı duyulacak zamanda bir yığın sorun yaratabilirler"¹² (s.56). Dorothy, ileriki yıllarda acı duyacağı zaman bu tür sorunları kardeşinin de yaratmasını istemez. Bu nedenle, cenaze törenleri ve mezarlık sahnelerini tekrar tekrar gündeme getirerek kardeşinin anne ve babasının yasını eksiksiz tutmasını sağlayıp, böyle bir yitiriş çevresinde oluşan koşulların onun yas tutmasını engellemesini önlemek amacındadır. Çünkü tersi bir durum, Erna Furman'ın belirttiği gibi, "sağlıklı bir gelişim göstermesini daha da çok tehlikeye düşürür." (s. 165).¹³ Öte yandan, kardeşinin kederli havadan sıyrılabilmesi, yeni bir "yetim" kişiliğini kazanması ve John Bowlby'nin Attachment and loss adlı kitabında II. Cilt, ölen kişiden "kopma" aşaması diye nitelendirdiği yeni bağlantılar kurabilmesi için Wordsworth'ün ölüm olayını kabullenmesini sağlamak ister.

şurası ilginçtir ki, Dorothy'nin cenaze törenleriyle, ilgili olarak çizdiği tablolar aynı zamanda, Wordsworth'ün edebi düşünceleri için de bir konu stoku oluşturmuştur. The Excursion'un II. Kitabındaki 553-93. dizelerde ve VII. kitabındaki 875-90 dizelerinde anlatılan cenaze sahneleri için Dorothy'nin betimlemeleri büyük bir esin kaynağı olmuştur. Dawson'un cenaze töreni sahnesinde Wordsworth, ruhun

ölümsüzlüğü ve yaşamın sonsuzluğu temasını işleyen aynı günbatımı imgesini şiir biçiminde yeniden dile getirir. Dawson'un cenaze törenini anlattığı sahnede Dorothy'nin odak noktasında tuttuğu konu, ölümlerle birlikte gelen bu "golden lustre" ve "değışte" sorunumuzdur. Bu, De Quincy'nin ölümlerle pençeleşen babasının, "Ah Betty! Betty! Neden gelip de şu ağırlığı kaldırmazsın üstümden?" diye son kez haykırmasını anımsatmaktadır. Ruhu bedenle olan bağlantısından kurtarıp onun, sonsuzluk dünyasına gitmesine olanak sağlayacak olan şey, bu "ağırlığın kaldırılması"dır.

Dorothy'nin istediğı de, Wordsworth'ün bundan böyle bu inancı kavramasıdır. Wordsworth'ün cenaze törenlerini anlatması anne olarak onun görevini başarıyla yerine getirdiğini gösterir. Şu parçalar, savımızı kanıtlamaktadır:

The vision of the blessed abode of the dead
(Exn. II, 829-80).

The Solitary's soul turned inward (Exn. III, 695-705).

"Blest are they... (Exn. VI, 1069-74).

Papaz'ın konuklarının güneşe bakmasını istediğı şu dizelerde Wordsworth'ün yaşam ve ölüm konusunda yeni görüşü kazanmış olduğunu gösterir:

His beams, which unexcluded in their fall,
Upon the southern side of every grave
Have gently exercised a melting power:

Death and its two-fold aspect! wintry-one,
Cold, sullen, blank, from hope and joy shut out,
The other which the ray divine hath touched,
Replete with vivid promise, bright as spring."
(Exn. V, 542-57)

Wordsworth de şu sözleriyle bunu kabul eder: "Burada (The Excursion'ın VI ve VII kitapları) ifade edilen duygu ve düşünceler,.. Mr. Coleridge'ın The Friend adlı sürekli yapıtı için kaleme aldığı Essay upon Epitaphs'dakilerde ifade edilenlerle tutarlıdır." Wordsworth'ün de değindiği şu noktalar, The Excursion'ın egemen öğeleridir: "İnsanın bu cismani çerçevesine saygı gösterişimiz yalnızca onun somut varlığını tutmasından değil, ölümsüz Ruh'unu da tutmasındandır", "ölümlülük yönünde ilerleyen Düşünen Ruh, ölümsüz yaşama varır...", "ölüm, yorgun yalcuya bastırın uyku gibidir".

d) ÖZELLİKLE GÖLLER ÜZERİNDE DURULARAK DOĞADAN ALINAN TABLOLARIN ANLATILMASI

Dorothy, Grasmere Vadisi ve çevresindeki manzaraları Journals'da sürekli olarak anlatır. Ancak buraya, bunların en önemlileri aktarılacaktır:

- (i) Akşamleyin gölü dolaşıp Ambleside'a kadar yürüdüm. Lougħriq tepesinden manzara harika, öylesine yeşil ki, bakmaya doyamazsın. Mr. Benson'ın yanındaki tarlada bir yerin olsa ne güzel olur (19 Mayıs 1800, DJ, s.19).
- (ii) Hava da göl de durgundu. Vadide bir evin ışığı yanıyordu yalnızca. Henüz nesnelere, koruyu, ağaçları ve evleri seçebilecek kadar aydınlıktı ortalık. Karşı kıyıda ötüşen birkaç tür kuşun sesi geliyordu. Halsiz düşünceye kadar oturdum orada öylesine hüznümlendim (26 Mayıs 1800, DJ, ss. 20-21).
- (iii) Bir saat kadar evde oturup sonra tepeye, Rydale gölüne çıktım. Grasmere öyle güzel görünüyordu ki mest oldum. Çok sakindi ortalık yalnızca yer yer ışıklar yakılmıştı. Kilise görünüyordu (21 Haziran 1800, DJ, s. 29).
- (iv) Uzun süre uzanıp gölü seyrettik, yanan günün altında kıyıları kahverengi görünüyordu... Şimdi göl çarşaf gibiydi, gökyüzünün o güzel sarı, mavi, pembe, gri renklerini yansıtıyordu (26 Temmuz 1800, DJ, s. 36).

- (v) Çay vaktine kadar meyve bahçesinde oturduk, çayı erken için gölde kürek çektik. Hafif rüzgarla dalgalanıyordu göl. Rydale'e baktık, yumuşak, neşeli ve güzel görünüyordu. Dönüp gölü seyrettik şimdi siyah bir ayna gibiydi. Camı kadar durğun bir göl üzerinde kürek çekerek eve döndük (28 Ağustos 1800, DJ. s. 36)
- (vi) İki gölün ilahi bir güzelliği vardı. Grasmere çok hareketsiz, bütün gölde de küçük gri dalgalar oynasıyordu (20 Ekim 1800, DJ. s. 47)
- (vii) Akşam yemeğinden sonra Rydale Gölü'nün çevresinde dolaştık, zengin, sakin, yol yol, çok güzeldi (24 Ekim 1800, DJ. s. 48)
- (viii) Nefis bir ay ışığı. Göl güzel, Kilise sükun simgesi... bütün manzara etkileyici, dağlar hayal meyal görünüyor, göl sakin ve yer yer dalgalı- büyük bir ada. Sakin göle dökülen suyun tatlı sesi (18 Kasım 1800, DJ, s. 59)
- (ix) ...parlak güneş gölün sakin görüntüsünü alıp götürüyordu ama genede göl çok güzeldi (27 Ocak 1802, DJ, s. 80)
- (x) Rydale vadisi hayat, hareket doluydu. Rüzgar estikçe göl baştan başa parlak glümiş renkli dalgalarla örtülüydü. Her biri göz kırpmıyor, sonra bazıları kaybolunca onların yerini hemen başkaları alıyordu (18 Mart, 1802, DJ, s. 104).
- (xi) Hava sakinleşti göl parlak kayağantaşı rengini aldı. Tepeler kararıyordu (13 Nisan 1802, DJ, s. 108)
- (xii) Rydale Gölü'nün akşamlara özgü güzelliği, Adalar ve tepeleri açık seçik (16 Nisan 1802, DJ. s. 112)
- (xiii) Göl sakindi(,) Gowborrow parkında gördüğümüz gri geyik gibi adada koyunların görüntüsü suya yansıyor (17 Nisan 1802, DJ. s. 112)

Bu parçanın, The Excursion'un IX. kitabında 437-51. dizelerindeki görüntüsünü yansıtan imgesinde bu bölümün sair için bir esinti kaynağı olduğu anlaşılmaktadır.

Dorothy'nin, çevrenin güzelliğini yansıtan betimlemeleri bir yanda kendisinin de bir Doğa hayranı olduğunu kanıtlarken öte yandan,

Bu nedenle Dorothy, bir anenin çocuğu için yapmak istediğini yapmaya ve şairin gelecekle ilgili düşlerini gerçekleştirilmeye çalışır. Çevreyi ona betimleyerek Doğa'nın hâlâ yaratıcı olduğunu somut olarak ona gösterir. Doğa'nın varlıklarından biri olarak insanın da içindeki kargaşaya son verebildiği sürece bu çevre içinde yerinin olduğunu kardeşinin görmesini ister. Bilinçli çabalar sonunda insanın da, kutsal Ruh'un doğaya yaydığı düzen, uyum ve dengeyi kazanabileceğini ona göstermeye çalışır. Ayrıca, Doğa'nın kendini seven bir kalbe ihanet etmediği, onun en iyi öğretmen, yol gösterici ve hemşire olduğu gerçeğini ona öğretir. Ancak betimlemelerinde gölün dinlendirici sakinliğini vurgulayarak Dorothy, Wordsworth için kargaşadan Kozmos'a doğru giden yola işaret eder.

Dorothy'nin bir kutsal Cuma günü The Journals'a aldığı çok önemli su parçayı aktarmadan, çevrenin görüntüsünü betimleyen notların incelenmesi eksik kalır:

Sabahleyin perdeyi çekince gördüğüm manzara ve değişiklik beni çok etkiledi. Güneş Parlıyordu, rüzgar dinmişti, tepeler sen görünüyordu. İrmak göle akarken pırıl pırıldı. Kilise, küçük bir kaya yığınının arkasından yükseliyordu; çan kulesi sanki normal üç katlı yapı değildi... Suyun öte yakasındaki düz merada bir balıkçı gördük. Bize doğru yaklaştı ve çift kemerli köprüden misinasını fırlattı... İlerledikçe vadi, tek bir vadi halinde açılıyor, beşik biçimindeki bir yatağı varmış gibi görünüyor. Kulebeler ve -tepenin yamacında öbek öbek ağaçlar-2 yaşında ikiz kardeşleri geçip bir sonraki köprüye oturduk; tek kemerli. Çimenlerin üzerine de uzandık ve aynı köprüyü seyrettik. Kemerleri ve bunları suya bağlayıp iki dere oluşturan ayakları seyrettik. Bir koyun dereyi geçti kıyıya varınca sendeledi. bizim yakınımızdan geçti, karşı kıyıdaki küçücük bir köpekten korkmuştu. alt tarafında yünlerinden aşağı sular iniyordu... Brothers suyunun başına gelince William'i köprüde oturur bıraktım ve Göl'ün sağ yanındaki patikadan koruya daldım. Gördüklerim harikaydı. Çıplak, yaşlı ağaçların dallarının altından geçen su, dağların sadeliği ve patı kanın o şaheser güzelliği Bir tek kül rengi bir kulübe vardı (16 Nisan 1802, DJ. s. 110-11).

Şimdi de The Excursion'dan alınan, aynı derecede önemli bir parçaya bakalım. Burada Papaz'ın karısı konuşmaktadır:

"Behold the shades of afternoon have fallen
 Upon this flowery slope, and see beyond -
 The silvery lake is streaked with placid blue,
 As if preparing for the peace of evening.
 How temptingly the landscape shines! The air
 Breathes invitation, easy is the walk
 To the lake's margin, where a boat lies moored
 Under a sheltering tree." - Upon this hint
 We rose together: all were pleased, but most
 The beauteous girl, whose cheek was flushed with joy.
 Light as a sunbeam glides along the hills
 She vanished - eager to impart the scheme
 To her loved brother and his shy compeer.
 - Now was there bustle in the Vicar's house
 And earnest preparation - Forth we went,
 And down the vale along the streamlet's edge
 Pursued our way, a broken company,
 Mute or conversing, single or in pairs.
 Thus having reached a bridge, that overarched
 The hasty rivulet where it lay becalmed
 In a deep pool, by happy chance we saw
 A twofold image, on a grassy bank
 A snow-white ram, and in the crystal flood
 Another and the same! Most beautiful,
 Blended in perfect stillness, to our sight!
 (Exn. IX. 419-51)

Hem The Journals'dan hem de The Excursion'dan alınan parçada, Dorothy'nin de Wordsworth'ün aşağı yukarı aynı varlıklara önem verilmesi ilginçtir: Göl, köprü, vadi, ikiz çocuklar, dereler, bir koyun ırmağın kıyısı, çift kemerli köprüden misinasına fırlatan balıkçı, Wordsworth'ün şiirinde sözü geçen "kayık" ile aynı simgesel anlam taşımaktadır. Papazın karısı ise kiliseyi temsil etmektedir. Dorothy'nin "bir tek kül rengi bir kulebe"si, The Excursion'daki kilise papazının eviyle paralellik göstermektedir. Bunlar da şunu açıkça göstermektedir: Dorothy, anne yerini tutan bir kişi olarak görevini

öylesine yerine getirir ki, yukarıdaki alıntılarda da gösterildiği gibi Wordsworth, belli başlı bütün simgelerini kardeşinin Journals'ından alır. Bu parçaları görünce Dorothy'nin, Wordsworth'e The Journals aracılığıyla planlı bir tedavi uyguladığını savunmak gerekiyor.

Gerçekten de Wordsworth'e annelik eden birisi olarak yalnızca Dorothy yardımcı olabilirdi: Dorothy'nin ona karşı çok güçlü bir sevgisi vardı çünkü yaşları birbirine yakındı; Doğa sevgisi ve şiir konusundaki zevkleri aynıydı, her ikisinde de şiirsel düşgücü ve zekâ açısından olağanüstü bir yetenek vardı.

Wordsworth'ün düşünce ve ruh dünyasının normale dönmesinde oynadığı rol açısından Dorothy'nin Journals'ındaki Doğa görüntüleri ve Doğa'ya yapılan göndermeler son derece önemlidir. Dorothy dindar yarıdılıştaydı. Fornsett'de dokuz öğrencilik küçük bir okulu vardı. Bu okula ilişkin Jane Polard'a 1790'da şöyle yazar: "Kışın, pazar sabahları dokuzda, kilise vaktine kadar ders yapıyoruz... Onlara yalnızca okuma ve hecelemeyi öğretiyorum, onlar duaları ilahileri ve katesizimleri çıkarıyorlar."¹⁶ Wordsworth de The Prelude'da onun dindarlığını över:

Her eye was not the mistress of her heart,
Far less did rules prescribed by passive taste,
Or barren intermeddling subtleties,
Perplex her mind

And everything she looked on, should have had
An intimation how she bore herself
Towards them and to all creatures. God delights
In such a being, for her common thoughts
Are piety, her life is gratitude.

(XII, 153-73)

Bu dizeler, The Prelude'un V. Kitabın 256-93 dizelerinde annesinin dindarlığını övüşünü anımsatıyor. 1805 Martında Dorothy de Lady Beaumont'a yazdığı bir mektupta annesiyle ilgili olarak şunları söylüyordu: "Şimdi sahip olduğum birçok iyi yanımı ona borçluyum."¹⁷ Buradan da anlaşılıyor ki Wordsworth gerçekten de kızkardeşini annesiyle aynı saygınlık düzeyine oturtmaktadır.

Sık sık Doğa'dan tablolar aktaran Dorothy, yaşamdaki olayların kardeşinde neden olduğu akıl hastalığını geçirecek bir yatıştırıcı olarak dinin gücünü kullanmaya çalışmaktadır. Tanrı'ya yaklaştığımız oranda tek başına, kendi kendine yeten bir varlık durumuna gelebileceğimizi, çünkü düzenli olarak Tanrı'yla ilişki kurarak onu özümüze sindirmeye çalışırsak dünyada yolumuzu şaşırmayacağımızı, bunu yapmazsak bütün dünyanın içimizde yok olup gideceğini anlatmaya çalışır. Dorothy insanın Tanrı ile ilişkisini, Doğa aracılığıyla kurabileceğine inanır. Wordsworth'ün, Tanrı'nın buyruğu'na uymasını, "O yakınımdayken O'na yönelmesi"ni (Isaiah, 55:6) ve O'nun şu yüce sözünün bilincine varmasını ister: "Sessiz dur ve benim Tanrı olduğumu bil" (Mezurlar 46:10). Böylece Wordsworth Tanrı'ya dönüp yaşamın umudun ve eylemin yasalarına uyacaktır.

S.T. Coleridge de dinin bu gücüne inanır. Biographia Literaria'da şöyle der: "İnsan bilgisinin hemen hiçbir alanı yoktur ki bir bilgin'in din adamı gözüyle ilgilenmesi gereken değişik eleştirel, tarihsel, felsefi ve ahlaksal gerçeklere dayanmasın "(XI, 131)¹⁸ Charles Lamb de, Mary Islington'daki bir akıl hastanesine yatırıldığı zaman S.T. Coleridge'e yazdığı mektupta aynı gerçeğin farkındadır: "Tanrı'ya

şükür, mutluyum bunu söylemekten. Hen kendimi toparlamışımdır, sakin olmuşumdur, o korkunç günde hile o dehset verici sahne yaşanırken sükunetimi korudum. Bu umutsuzluktan da değildi. Beni en çok ayakta tutan şeyin bir din ilkesi olduğunu söylemek ahmaklık ya da günahkârlık sayılır mı?"¹⁹

Dorothy, kardeşinin de böyle bir dinsel ilkeye sarılıp sakinleşmesini diler. Akli ve ruhi hastalıkların iyileştirilmesinde din kurumunun rolünü çağdaş ruhbilim de gözden uzak tutmaz. Geoffrey Scobie Psychology of Religion adlı yapıtında Freud'un dinle ilgili yılgınlık kuramına gönderme yaparken şöyle der:

Ona göre din, toplumun ve genelde yaşamın yarattığı, birçok yılgınlığı gidermenin ya da bunlarla uyum sağlamanın bir yoludur. Yılgınlığa insanın gösterdiği tepki, yaşamının, babasına bağımlı olduğu dönemine kaçmaktır. Böyle bir baba ya artık yoktur, ya da içinde bulunduğu koşullardan dolayı kendisine yardımcı olacak durumda değildir. O zaman onun yerini alacak birini arar. Bu, Tanrı kavramıdır. Tanrı artık baba konumuna geçer, onu korur, cezalandırır, kısacası ona aynen babası gibi davranır (s. 97).²⁰

Scobie ayrıca şunları söyler: "Dinin temel amacı, suçluluk duygusunu ortadan kaldırmaktır. Bu tür insanların içine düştükleri başlıca çatışma, projeksiyon mekanizmasıyla ortadan kaldırılamaz, içe atılarak sürdürülür. Böyle kimseler, süper - egolarının koyduğu standartlara uyamadıkları için kendilerini suçlarlar. Bu , kendini suçlama, insanda suçluluk duygusu yaratır ve bu duygu, dinsel inanç ve davranışlarla ortadan kaldırılabilir. Bu bağlamda Tanrı'nın bağışlaması kavramı son derece önemlidir " (ss. 98-99).²¹

Ayrıca dine karşı duyulan bilme gereksinimi de aynı yazar fark etmiştir: "Dinsel inanç güdüsü insanın evreni ve kendi kişisel yaşamını

SONUÇ

Wordsworth'ün genelde ilk şiirlerinin, özellikle de The Excursion'un, şairin yaşam öyküsü, Letters'ı ve Dorothy'nin Journals'ının ışığı altında çözümlendiğinde, annesinin, babasının ve çocuklarının ölümlerinin bu şiirleri, şiddetle etkilediğini ortaya koyar. Ancak şöyle bir soru sorulabilir: Wordsworth neden anne-babasını yitirmesini şiirlerinde ifade eder? Bilim olayının etkilerine ilişkin ruhbilimcilerin aşağıda aktarılan görüşleri, I. Bölümde sunulup II. Bölümde çözümlenen bu konuyla ilgili tartışmayı özetlemektedir.

Michael Rutter, şu önemli gözlemlerde bulunmaktadır: "...başlıbaşına ayrılık, ters yönde işleyen bir etkidir. Etkisinin geciktiği, olumsuz etkilerinin çocuklukta değil, yetişkinlikte görülür... Bazı araştırmalara göre çocuklukta yakınları ölen bir kişi, yetişkinlik döneminde üzücü düzensizliklerle karşılaşır."²⁸

Erna Furman A Child's Parent Dies adlı kitabında, şöyle der: "Anne/babanın ölümünün çevresinde oluşan koşulların verdiği, dizginlenemeyen stres, çocuğun yas tutmasını engeller; bu da onun sağlıklı gelişim şansını azaltır"(ss. 164-165).²⁹

R. Davie, N. Butler ve H. Goldstein de From Birth to Seven'da hemen hemen aynı gözlemlerde bulunmuşlardır: "normal gelişim, evdeki doyurucu ilişkilere bağlıdır. Bu tür ilişkilerin engellenmesi ya da bunlara müdahale edilmesi durumunda gerilimlerin artması ve bunun sonunda eğitim ve/veya duygusal gelişme bundan olumsuz yönde etkilenir" (s. 41).³⁰

"Intervention with Bereaved Children" adlı makalesinde Dora Black, şöyle der: "Çocuklar özellikle tehlikededir. **Hele** de anne/babalarını yitirirlerse. Gelişme açısından kendilerine bakacak durumda olamazlar ve anne ya da babadan birini yitirirlerse bu onlar duyarlı hale getirir... Çocuklukları sırasında, özellikle de on yaşın altındayken anne/babalarını yitirmiş kişiler, yetişkinlik dönemlerinde ruhsal sarıntı geçirmeye daha yatkındırlar"(s. 30).³¹

Ronald Davie, "Deprivation, Disturbance, Intervention" başlıklı başka bir yazısında da anne/babanın ölümünün "duygusal, **bitişsel** (cognitive) bedensel, ya da toplumsal bir işlev bozukluğuna yol açan bir durum" olduğunu söyler(s.90).³²

Kızkardeşinin çabaları ve Journals'ın etkisiyle Wordsworth, açıkça olmasa da anne ve babasının yasını tutabilmiştir. Bizzat şairin sanatı bir tedavi aracı olarak kullanması, onun yaşam öyküsünün çok önemli bir yanına dikkati çeker. "Some Early Attempts at Art Therapy" adlı makalesinde deneyim ve gözlemlerini aktaran David Wills, her türlü duygusal çalkantı içinde bulunan kişiler için resmin başlıbaşına terapötik bir değeri olduğunu belirtir. İskoçya'nın Peeble kentindeki Barns House'da uyumsuz sayılabilecek 30 çocukla yaptığı bir deneyde şu sonucu varmıştır: "Çocuklar kendilerini 'son derece' büyüleyici' olarak betimlediler, fakat teknik eksiksizliklerinden ya da bildiğimiz her hangi bir açıdan değil. Eminim ki hiç birinin annesi çocuğunu tanıyamazdı. Fakat her birinin yüzündeki ifade, bu konunun egemen olan duygusal özelliğini yansıtıyordu "(s. 78).³³

Dierde C. Muenchow ve John Arsenian, "An Artist in Turmoil during Art Therapy" adlı yazılarında şöyle bir görüş ileri sürerler:

Bazen bir sanatçıya- yada yetenekli bir kişiye- uygulanan tedavinin temel amacının "normallik"ten çok yaratıcılığın geliştirilmesi olması önerilir... Ancak (yazar olsun, ressam olsun) Sanatçıların çözümlenmesinde, psikodinamik içgörü sağlanmasının esis veyaratıcılık itkisinin gücünü düşüreceği yönünde endişeler ifade edilmektedir... Joseph Epstein, E.M. Foster'in, yazarın ölümünden sonra yayımlanan bir romanını incelerken edebi yaratıcılık tarihinde çok garip, fakat çok sık karşılaşılan bir noktaya işaret eder:"edebiyatta ruhun kazancı, çoğunlukla sanatın kaybıdır."³⁴

Shaun Mc Niff'in "Anthony: A Study in Parallel Artistic and Personal Development" adlı makalesindeki gözlemleri önemli ve ilginçtir:

Anthony'nin uzun süredir keşfedilmemiş algılama ve zekâ yetenekleri, kendisiyle dünya arasındaki duvarları yıktığı zaman canlandı. ³⁵

Wordsworth de kendisi için böyle bir yol bulabilmişse bunun nedeni kendisinin de böyle bir deneyimden geçmiş olmasıdır. Bu noktada Asenath Petrie'nin Individuality in Pain and Suffering adlı kitabında aktardığı gözlemlerine bakmak gerekmektedir: "İnsan olayında hissedebilme kapasitemizden daha önemli hiçbir şey yoktur; bu olayın hiçbir yönü acı çekmekten, özellikle de bedensel açıdan aşırı acılar çekmekten kritik bir önem taşımaz.

Bu kapasiteler, bazı olay ve güçlerin duyu sistemlerimizden biri üzerindeki etkisinden kaynaklanmakta olup harekete geçebilme, tepki gösterebilme ve dış dünyayla en yakın ilişki kurarak ve temel noktaları gözleyerek yaşamayı gerektirir.(s.1).³⁶ Bu, şairin ortaya koyduğu

olağanüstü başarının kökenlerini göstermektedir. Dora'nın albümünde Hartly Coleridge'in ona karşı yönelttiği övgüyü hak eder:

But thou, mighty Seer,
This thine to celebrate the thoughts that make
The life of souls - the truths for whose sweet sake
We to ourselves, and to our God are dear

S.T. Coleridge da aynı görüşü Biographia Literaria'da savunur:

Istenecek olgunluğa erişmiş olan bir şair, insanın bütün ruhunu harekete geçirir, göreceli değer ve saygınlığına göre ondaki yeteneklerden birini ötekine üstün kılar.

(XIV. 173.174)³⁷

Böylece Wordsworth bütün çatışmalarına son verir, kendini bütün sıkıntı ve kederlerinden arındırır suçluluk ve pişmanlık duygularından sıyrılır, içine kapanıklığı ve yalnızlıklarını hafifletir, olgunlaşma konusundaki eksikliklerini tanımlar, özdeşleşme hatalarını düzeltir, yoksunluk ve yitirmişliğinin acısını azaltır, böylece yitirmeye başladığı düşgücünü hem durulaştırır, hem de akıl ve ruh sağlığını kazanmaya başlar. Belki de Wordsworth birgün şiirleri sayesinde kendi kendini iyileştireceğinin farkında değildir.

Self-discovery through Self-expression adlı çalışmasında Mala Betensky şu doğru gözlemlerde bulunur:

Sanatın gereçleriyle çalışmak, içten gelen, sade, dolambaçsız bir işlem olarak kişi ile kullanılan gereç arasındaki etkileşim çerçevesinde somut bir biçimlendirme tarzı oluşturmayı gerektirir. Bu nedenle iki biçim arasında bir benzerlik olduğu söylenebilir:

Biri, gereçleri kullanan kişinin kafasındaki biçim, öteki ise onun dışında, onun bu gereçlerle yarattığı ürünün biçimi. Bu süreç boyunca sanatçı, önündeki kağıt ya da kilde sanatsal ifadesi geliştikçe, bu ifade biçiminin gerektirdiği bazı koşullarla da karşı karşıya kalır.

Bizim de ana savımız budur. Dolayısıyla, anne/babanın ölümü, çocuklu annelerin terkedilişi, babaların çocuklarını yitirmeleri bunların ve yetim/öksüzlerin acıları şiirlerde tek-ar tekrar ele alınır. Bu çalışmamız, Wordsworth'ün en sonunda edebiyatı bir tedavi aracı olarak kullanıp acılarından kurtulduğunu göstermektedir. Manevi açıdan kendini yeniden yaratmayı başarmıştır Şair. Bu çabalar Racedown'da başlamış, Grasmere vadisinde son bulmuştur.

C. Brooks'un savunu desteklemek gerekmektedir: "şairin, bir bilim adamı gibi yaşantısını çözümlemesi, onu parçalra ayırıp bir parçayı ötekinden ayırması, değişik parçaları da sınıflandırması yetmez. Onun görevi, son aşamada yaşantıyı bir bütüne ulaştırmaktır. Yaşantısını bu bütünleşmiş haliyle, insanoğlunun onu kendi tanıdığı biçimde geri getirmesi gerekir. Şiir gerçek bir şiirse, gerçeğin bir yansımasıdır. (Hiç değilse bu anlamda şiir bir "taklit"tir). Çünkü şiir, yaşantı hakkında söylenmiş bir sıradan bir söz, ya da deneyimden soyutlanma değil, yaşantının kendidir" (s. 194).³⁹ Wordsworth'ün şiirini bir dil anıtı durumuna getiren, ve bugüne kadar Wordsworth eleştirmenlerini ve Wordsworth'ü inceleyen kişilerin göremedikleri yanı budur. Onun şiiri gerçekte, onun varlığının bir öyküsü, onun bir oğul, baba ve koca olarak yaşadığı, gördüğü, öğrendiği, hissettiği ya da düşündüğü herşeydir. Fakat bu üstü örtülü bir özgeçmiştir, çünkü şair, kişisel esinti kaynaklarının neler olduklarını ve bu esintilerin hangi koşullarda geldiğini okuyucusunun yakından bilmesini istemiyordu.

Buradan da anlıyoruz ki ruhbilim yöntemleri, önemli deneyimleri, güçlü duyguları, acıları, coşkuları ile insan yaşamının bilinçli yanlarından çıkardığı gereçlerle çalışmaktadır. Şairin 'ruh'u, bu yanları özümleyerek şiir biçiminde ifade eder. Bu açıdan C.G. Jung'un gözlemleri bize ışık tutacaktır:

Şair eserinin kendi içinde doğduğunu, gelişip olgunlaştığını biliyor mu, yoksa bunun kendi düşgücünün ürünü olduğunu mu sanıyor, bu pek birşey değiştirmez. Nasıl insan annesinin dışında büyüyorsa eseri de şairin dışında büyür. Yaratıcılık sürecinin dışıl bir yanı vardır, yaratıcı eser de bilinçaltının derinliklerinden, hatta diyebiliriz ki, Anneler'in dünyasından yükselir. Ne zaman yaratıcı güç egemen olsa yaşamı bilinçli irade değil, bilinçsiz irade yönetip biçimlendirir. Ego da, öylece seyreden çaresiz bir izleyici durumunda kalır. Eserin ilerlemesi, şairin alınyazısı olur, ruhsal durumunu belirler. Faust'u yaratan Goethe değil, Goethe'yi yaratan Faust'tur... Büyük bir sanat eseri, bir düş gibidir, çünkü görünüşteki somutluğuna karşın, kendi kendini açıklamaz, hep belirsiz kalır. Bir düş hiçbir zaman, 'söyle yapman gerekir' demez, hep "gerçek, işte budur", der. Nasıl Doğa bir bitkinin büyümesine olanak tanırsa, bir düş de bize bir imge sunar, bundan sonuçlar çıkarmak bize kalmıştır artık... Onun (bir sanat eserinin) anlamını yakalayabilmek için, aynen yaratıcısını biçimlendirdiği gibi bizi de biçimlendirmesine izin vermek zorundayız. O zaman eserin kökeninde yatan yaşantıyı da anlarız. Sanatçı, toplayıcı ruhun şifalı ve yitirilenleri geri getiren derinliklerine dalmıştır. Burada insan, bilinçliğin yalnızlığı, yanlışlıkları ve acıları içinde yolunu kaybetmez, bütün insanlar, bireyin duygularını ve çektiği çileleri bütün insanlığa anlatabildiği ortak bir ritm içinde erirler... Sanatsal yaratı ve büyük sanatın bizim üzerimizde bıraktığı etkinin sırrı, işte bu, 'participation mystique'e yeniden dalma olayında yatar. Çünkü yaşantı düzeyine geldiğinde geçerli olan bireyin acı ve kederi değil, bütün insanlığın yaşamıdır. İşte bu nedenledir ki her büyük sanat eseri nesnedir, kişinin ötesindedir, ama gene de son derece dokunaklıdır (ss. 103-5).⁴⁰

Bu gözlemler, Wordsworth'ün yaşamla ilgili yaratıcı sürecini bütünüyle anlatır. Şair yaşamı, acılar, üzüntüler, ölümün verdiği uzun süreli sarsıntılar ve gene uzun süre dayanılması gereken yoksunlukların tükenmez olarak görmüştür. Wordsworth'ün kendi yaşam öyküsünün gerçek ayrıntılarını göz önünde tutarsak Gezgin'in, Yalnız Adam'ın ve şairlerdeki öteki karakterlerin içinde buldukları yitirmişlik ve yoksunluk duyguları bir anlam kazanır. Öte yandan bu yoksunluk ve yitirilmişler yalnızca şiirlerdeki karakterlerin değil, başlangıcı bilinmeyen zamanlardan bu yana bütün yoksun ve yitirmiş insanların çektiği acılardır.

III BÖLÜME İLİŞKİN NOTLAR

1. Tezin I. Bölüm, 1. sayfasına bakınız.
2. Letters, EY. ss. 35-37.
3. Thomas De Quincy, Literary Reminiscences (New York: Hurd Houghton, 1877), ss. 354-65.
4. Memoirs, I. 89-90.
5. Martin Herbert, Problems of Childhood (London: Pan Books Ltd., 1975), s. 424.
6. F. W. Bateson, s. 156.
7. Herbert Read, ss. 127-23.
8. Civilization: A Personal View (1969, yeni basım Londra: B.B.C., 1970) s. 280. I'de Kenneth Clark da şöyle düşünen Mr. Clark'la aynı düşüncede olmadığını söylemektedir: "En çok Wordsworth çektii, çünkü Byron, huzursuz ve alaya ölmasına karşın, 'Don Juan'ı yazdı. Oysa Wordsworth, Dorothy'nin ayrılmasıyla perişan oldu ve giderek esintilerini yitirdi. Gerçi eski bir okul arkadaşıyla mutlu bir evlilik yaptı, fakat daha az şiir yazdı; rahatlıkla okunabilecek şiirlerinin sayısı da giderek azaldı. Dorothy ise yalnızca düşünün biri olup çıktı" (s. 230).
9. Arthur J. Arberry, Çev., Javid-Nama (London: George Allen Unwin Ltd., 1916), s. 151.
10. Arthur J. Arberry, s. 151.
11. Dora Black, "Intervention with Bereaved Families," The Journal of the Association of Workers for M. Children- 4- No:1 (Spring- 1976)- 28-34.
12. Norman Autton, ed., From Fear to Faith: Studies of Suffering and Wholeness (London: Anon, 1971), s. 56.
13. Erna Furman, A Child's Parent Dies (New Haven: Yale Univ. Press, 1974), s.165.
14. Amanda Ellis, Rebels and Conservatives: Dorothy and William Wordsworth and their Circle (Bloomington: Indiana Univ. Press, 1967), s. 230.
15. Peter Righton, "Planned Environment Therapy: A Re-appraisal," The Journ. of the Assn. of Workers for Maladjusted Children, 3, No. 1 (Spring 1975), 10-11.
16. Letters, EY, s. 26.

- 17 Letters, s. 568.
- 18 S. T. Coleridge, Biographia Literaria (1955; rpt. London: J.H. Dent Sons Ltd., 1975), XI. 131.
- 19 Amanda M. Ellis, s. 114.
- 20 Geoffrey Scobie, Psychology of Religion (London: B.T. Batsford Ltd., 1975), s. 97.
- 21 Ibid, ss. 98-99.
- 22 Michael Argyle and Benjamin Beit Hallahmi, Social Psychology of Religion, 2nd ed. (London: Routledge and Kegan Paul, 1975), s. 57.
- 23 Ibid., s. 54.
- 24 Earnest De Selincourt, Dorothy Wordsworth: A Biography (Oxford: Clarendon, 1933), s. 253.
- 25 John C. Duffy, Child Psychiatry, 2nd ed. (London: H.K. Lewis Co. Ltd., 1974), s. 168.
- 26 Claus Fasting and A. Halsen, "Active Family Therapy," The Journal of the Assn. of Workers for Maladjusted Children, 3, No. 2 (Autumn 1975), 66.
- 27 Helene Deutsche, "Absence of Grief", Psychoanalytic Quarterly, 6 (1937), 21.
- 28 Michael Rutter, "Parent-Child Separation: Psychological Effects on the Children," Journal of Child Psychology and Psychiatry, 12, (1971), 243.
- 29 Erna Furman, ss. 164-65.
- 30 R. Davie, N. Butler and H. Goldstein, eds., From Birth to Seven (London: Longman Group Ltd., 1972), s. 41.
- 31 Dora Black, "Intervention with Bereaved Families," s. 30.
- 32 R. Davie, "Deprivation, Disturbance, Intervention," The Journal Of Assn. of Workers for Maladjusted Children, 3, No. 2 (Autumn 1975), 90.
- 33 W. David Wills, "Some Early Attempts at Art Therapy," The Journal of the Assn. of Workers for Maladjusted Children, 4, No. 2 (Autumn 1976), 73.
- 34 Deirdre C. Muenchow and John Arsenian, "An artist in turmoil during art therapy," American Journ. Of Art Therapy, 14, No. 1 (Oct. 1974), 22.

- 35 Shaun Mc Niff, "Anthony: a study in parallel artistic and personal development," American Journ. of Art Therapy, 14 No. 4 (July 1975), 30.
- 36 Asenath Petrie, Individuality in Pain and Suffering (Chicago: The Univ. of Chicago Press, 1967), s. 1.
- 37 Biographia Literaria, XII 173-74.
- 38 Mala Betensky, "Self-discovery through Self-expression," Use of Art in Psychopathology with Children and Adolescents (Springfield: Charles C. Thomas, 1973), s. 308.
- 39 Cleanth Brooks, The Well Wrought Urn (London: Dennis Dobson, 1949),s. 194.
- 40 C.G. Jung. The Spirit in Man, Art, and Literature (London: Routledge Kegan Paul, 1971), ss. 133-5.

KAYNAKLAR

a) BİRİNCİL KAYNAKLAR

TEZ İÇİN DANIŞILAN ELYAZMALARININ LİSTESİ

DC. Ms. 14	DC. MS. 70
DC. MS. 15	DC. MS. 71
DC. MS. 16	DC. MS. 73
DC. MS. 17	DC. MS. 74
DC. MS. 47	DC. MS. 75
DC. MS. 69	

Arnold, Matthew. Essays in Criticism: First and Second Series. London: Dent, 1964.

De Quincy, Thomas. Literary Reminiscences. New York: Hurd Houghton, 1877.

De Quincy, Thomas. The Collected Writings of Thomas De Quincy. Ed. David Mason. Edinburgh: Black, 1890.

De Selincourt, Earnest. Dorothy Wordsworth: A Biography. Oxford: Clarendon, 1933.

Discussions of William Wordsworth. Ed. Jack Davis. Boston: D.C. Heath & Co., 1964.

Harper, George McLean. William Wordsworth: His Life, Works, and Influence. London: John Murray, 1916.

Hood, Edwin Paxton. William Wordsworth: A Biography. London: W. & F.G. Cash, 1856.

Journals of Dorothy Wordsworth. Ed. Mary Moorman. 2nd ed. London: Oxford Univ. Press, 1971.

Legouis, Emile. William Wordsworth and Annette Vallon. London: J.M. Dent & Sons, 1922.

Legouis, Emile. The Early Life of William Wordsworth : 1770-1793. London: J. M. Dent & Co., 1897.

Memoirs of William Wordsworth. Ed. January Searle. London: Partridge Oakey, 1852.

Memoirs of William Wordsworth. Ed. Christopher Wordsworth. 2. cilt London: Edward Moxon, 1851.

- Moorman, Mary. William Wordsworth: A Biography. 2 vols. London: Oxford Univ. Press, 1968.
- Morley, F.V. Dora Wordsworth: Her Book. London: Selwyn Blount Ltd., 1924.
- The Poetical Works of William Wordsworth. 5 vols. 2nd ed. 1963: rpt. Eds. Earnest De Selincourt and Helen Darbishire. Oxford: The Clarendon Press, 1968-72.
- The Letters of Mary Wordsworth. Ed. Mary E. Burton. Oxford: The Clarendon Press, 1958.
- The Letters of William and Dorothy Wordsworth. ind. ed. 3 cilt. Ed. Earnest De Selincourt. Oxford: The Clarendon Press, 1969.
- The Love Letters of William and Mary Wordsworth. Ed. Beth Darlington. London: Chatto Windus, 1982.
- William Wordsworth: The Prelude. 2nd ed. Ed. Earnest De Selincourt. Oxford: The Clarendon Press, 1959.
- William Wordsworth: The Excursion, Being a Portion of The Recluse, a Poem. London: J. M. Dent, 1345.
- Wordsworth, The Pocket Notebook. Ed. George Harvis Healey. Ithaca: Cornell Univ. Press, 1942.
- Wordsworth's Hawshead. Ed. Robert Woof. London: Oxford Univ. Press, 1970.
- Wordsworth: Home At Grasmere. Ed. Beth Darlington. Ithaca: Cornell Univ. Press, 1977.
- b) İKİNCİL KAYNAKLAR
- Abrams, M.H. The Mirror and the Lamp: Romantic Theory and Critical Tradition. 1953, rpt. London: Univ. Press, 1976.
- An Introduction to Psychology. Ed. E. R. Hilgard, R. C. Atkinson, R.L. Atkinson Eds. NewYork: 1975.
- Argyle, Micheal and Hallahmi Benjamin Beit. The Social Psychology of Religion. 2nd ed. London Routledge Kegan, 1975.
- Aspects of Depression. Eds. S. Scheidman and Magno J. Ortega, Boston: Little, Brown Co., 1969.
- Aston, P. Jean and Dobson, Gillan. "Family Interaction and Social Adjustment in a Sample of Normal School Children," Journal of Child Psychology and Psychiatry. 13 (1972), 77-79.

- Attachment Behaviour. Vol. 1. Eds. Thomas Alloway, Patricia Pliner, and Lester Krames. New York: Plenum Press, 1975.
- Balslev, Thora. Keats and Wordsworth: A Comparative Study. Copenhagen: Scandinavian Univ. Books Ltd., 1962.
- Banker, James R. "Mourning of a Son: Childhood and Paternal Love in the Consolateria of Giannozzo Monetti," History of Childhood Quarterly: The Journal of Psychohistory, 3. No. 3 (Winter 1976).
- Bateson, F.W. Wordsworth: A Re-Interpretation. London: Longmans, Green Co. Ltd., 1956.
- Beatty, Frederika. William Wordsworth of Rydal Mount. New York: Dutton, 1939.
- Beck, Arron T. Depression: Clinical Experiment and Theoretical Aspects. London: Staple Press, 1967.
- Bedborough, George. Wordsworth: A Lecture. Letchworth: Garden City Press Ltd., 1913.
- Bereavement: Its Psychological Aspect. Eds. Bernard Schoenberg, et al. New York: Columbia Univ. Press, 1975.
- Betensky, Mala. Self-discovery through Self-expression: Use of Art in Psychotherapy with Children and Adolescents. Springfield: Charles C. Thomas Pub., 1973.
- Bicentenary Wordsworth Studies. Ed. Jonathan Wordsworth. Ithaca: Cornell Univ. Press, 1970.
- Billler, Henry B. Paternal Deprivation: Family, School, Sexuality, and Society. Lexington: D.C. Heath Co., 1974.
- Billler, Henry B. Father, Child, and Sex-Role: Paternal Determinants of Personality Development. Lexington: D.C. Heath Co., 1971.
- Black, Dora. "Intervention with Bereaved Families," The Journal of the Association of Workers for Maladjusted Children, 4. No. 1 (Spring 1976), 28-34.
- Bowlby, John. Attachment and Loss. Cilt 1. London: Hogarth Press, 1969.
- Bowlby, John. Child Care and Growth of Love. 2nd ed., 1955, rpt. London: Penguin Books Ltd., 1965.
- Bowlby, John. Maternal Care and Mental Health. Geneva: WHO, 1952.
- Bowlby, John. "Grief and Mourning in Infancy and Early Childhood." The Psycho-analytic Study of the Child, Vol. 15, New York: International Univ. Press, 1966.
- Brooks, Cleanth. The Well Wrought Urn. London: Dennis Dobson, 1949.

- Clark, Kenneth. Civilization: A Personal View. 1979; rpt. London: BBC, 1970.
- Clarke, Paul A. Child Adolescent Psychology. Columbus: Charles E. Merrill Pub. Co., 1968.
- Cody, Richard. The Landscape of the Mind. Oxford: Clarendon Press, 1969.
- Cohen, Stewart. Social and Personality Development in Childhood. New York: Macmillan Pub. Co., 1976.
- Collins, Henry. "Not all plain sailing for the top two percent," Head Teacher's Review, (Nov. 1973), 5-7.
- Darbishire, Helen. The Poet Wordsworth. Oxford: Clarendon Press, 1950.
- Davie, Ronald. "Deprivation, Disturbance, Intervention." The Journal of Association of Workers for Children, 3. No. 2 (Autumn 1975), 90-91.
- De Quincy, Thomas. Literary Reminiscences. New York: Hurd Houghton, 1933.
- Deutsch, Helene. "Absence of Grief," Psycho-analytic Quarterly, 6 (1937), 12-22.
- Discussions of William Wordsworth. Ed. Jack Davis. Boston: D.C. Heath Co., 1964.
- Douglas, Wallace W. Wordsworth: The Construction of a Personality. Kent: The Kent State Univ. Press, 1968.
- Eibesfeldt., Irenais Eible. Love and Hate: On the Natural History of Basic Behaviour Patterns. London: Methuen Co. Ltd., 1971.
- Ellis, Amanda M. Rebels and Conservatives: Dorothy and William Wordsworth and their Circle. Bloomington: Indiana Univ. Press, 1967.
- Elton, Oliver. Wordsworth. London: Edward Arnold Co., 1924
- Fairley, Barker. Goethe and Wordsworth: A Point of Contrast. Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1934.
- Fasting, Claus and Halsen, Arnt W. "Active Family Therapy." The Journal of the Association of Workers for Maladjusted Children, 3 No. 2 (Autumn 1975), 66-72.
- Fausset, Hugh I' Anson. The lost Leader: A Study of Wordsworth. Toronto: Jonathan Cape Ltd., 1933.
- From Birth to Seven: The Second Report of the National Child Development Study (1958 Cohort) Eds. Ronald Davie, Neville Butler, Harvey Goldstein. London: Longman Group Ltd., 1972.

- From Fear to Faith: Studies of Suffering and Wholeness. Ed. Norman
Autton. London: S.P.C.K., 1971.
- Furman, Erne. A Child's Parent Dies: Studies in Childhood Bereavement.
New Haven: Yale Univ. Press, 1974.
- Gibran, Khalil. The Prophet. 1926, rpt. London: William Heinemann
Ltd., 1978.
- Gingerich, Solomon F. Wordsworth, Tennyson, Browning: A Study in
Human Freedom. Ann Arbor: George Wahr Pub., 1911.
- Grierson, Herbert J. C. Milton and Wordsworth: Poets and Prophets, A
Study of their Reactions to Political Events. Cambridge:
The Univ. Press, 1937.
- Griggs, Edward Howard. Blossomed Hours: Book of the Mind and Heart.
New York: Orchard Hill Press, 1922.
- Groom, Bernard. The Unity of Wordsworth's Poetry. London: Macmillan
Co. Ltd., 1966.
- Hamilton, Carson C. Wordsworth's Decline in Poetic Power. New York:
Exposition Press, 1963.
- Harlow, Harry F. Learning to Love. New York: Jason Aronson, Inc., 1974
- Harlow, Harry F. "The Nature of Love," American Psychologist, 13 (1958),
673-146.
- Hartman, Geoffry. Wordsworth's Poetry: 1787-1814. 1964; rpt. New
Haven: Yale Univ. Press, 1971.
- Harper, George Mc Lean. Wordsworth's French Daughter. Princeton:
Princeton Univ. Press, 1921.
- Herbert, Martin. Problems of Childhood. London: Pan Books Ltd., 1975.
- Hirsche Jr. E.D. Validity in Interpretation. New Haven: Yale Univ.
Press, 1967.
- Hurlock, Elizabeth B. Adolescent Development. 4th ed. 1949; rpt.
New York: Mc Graw-Hill, Inc., 1973.
- Introduction to Psychology. Eds. R. Hilgard, Richard C. Atkinson,
Rita L. Atkinson. 6th ed. 1953, rpt. New York: Harcourt Brece
of Jovanovich, 1975.
- Javid-Nama'. Cev. Arthur J. Arberry. London: George Allen
Unwin Ltd., 1916.

- Jay, Eileen. Wordsworth at Colt House. Kendal: Titus Wilson Sons Ltd., 1970.
- Jones, Rufus. Studies in Mystical Religion. London: Macmillan Co., 1909.
- Journals of Dorothy Wordsworth. Ed. Mary Moorman. 2nd ed. London: Oxford Univ. Press, 1971.
- Jung, C.G. The Spirit in Man, Art, and Literature. London: Routledge Kegan Paul, 1971.
- Letters of John Keats. Ed. Frederick Page. London: Oxford Univ. Press, 1954.
- Lyon, Judson Stanley. The Excursion: A Study. New Haven: Yale Univ. Press, 1950.
- Lyons, Bridget Gellert. Voices of Melancholy. London: Routledge Kegan Paul, 1971.
- Lennhoff, F.G. Exceptional Children: Residential Treatment of Emotionally Disturbed Boys at Shotton Hall. London: George Allen Urwin Ltd., 1960.
- Loneliness: The Experience of Social and Emotional Isolation. Ed. Robert S. Weiss. Cambridge: The MIT Press, 1973.
- Marcus, Joseph. "Early Childhood Development in Kibbutz Group Care," Early Childhood Development and Care. 1. No. 1 (July 1971), 67-98.
- Marsh, Florence. Wordsworth's Imagery: A Study in Poetic Vision. New Haven: Yale Univ. Press, 1952.
- McNiff, Shaun. "Anthony: A Study in Parallel Artistic and Personal Development," American Journal of Art Therapy. 14. No. 4 (July 1975), 126-31.
- Medborough, James. Some Wordsworth's Finds? London: Unicorn Press, 1895.
- Meerlo, J.A.M. "The Father Cuts the cord: The Role of Father as Initial Transference Figure," American Journal of Psychotherapy, 10 (1956), 471-480.
- Mill, John Stuart. Dissertations and Discussions. 4 vilt. London: Longmans, 1875.
- Milton, Delany. "Art and Adolescent," The Journal of the Association of Workers for Maladjusted Children, 4. No. 2 (Autumn 1976), 86-92 .
- Minuchin, Salvador. Families and Family Therapy. London: Tavistock Pub. Ltd., 1974.

- Moorehead, Caroline. "Schools for the Gifted," The Times Educational Supplement, 13 Nov. 1970, p. 10.
- Nesbit, George L. Wordsworth: The Biographical Background of His Poetry. Pegasus: Western Pub. Co., Inc., 1970.
- Newton, Annabel. Wordsworth in Early American Criticism. Illinois: Chicago Univ. Press, 1928.
- Noyes, Russell. William Wordsworth. New York: Twayne Pub., Inc., 1971.
- Noyes, Russell. Wordsworth and the Art of Landscape. New York: Indiana Univ. Press, 1968.
- Oxford Antology of English Literature. Eds. Frank Kermode and John Hallander. Vol. 2. New York: Oxford Univ. Press, 1973.
- Perkins, David. Wordsworth and the Poetry of Sincerity. Cambridge: The Belknap Press of Harvard Univ., 1964.
- Perkis, John. A Preface to Wordsworth. 1970, rpt. London: Longman Group Ltd., 1975.
- Petrie, Asenath. Individuality in Pain and Suffering. Chicago: The Univ. of Chicago Press, 1967.
- Potts, Abbie Findlay. Wordsworth's Prelude: A Study of Its Literary Form. Ithaca: Cornell Univ. Press, 1953.
- Rand, Frank Prentice. Wordsworth's Mariner Brother. Amherest: Newell Press, 1966.
- Read, Herbert. Wordsworth. London: Faber Faber Ltd., 1948.
- Redl, Fritz and Wineman, David. Children Who Hate. New York: The Free Press, 1965.
- Reed, Mark L. Wordsworth: The Chronology of the Early Years 1700-1799. Cambridge: Harvard Univ. Press, 1967.
- Reik, Theodor. The Search Within: The Inner Experiences of a Psychoanalyst. New York: Funk and Wagnalls, 1956.
- Reed, Mark L. Wordsworth: The Criticism: A Study of Litarary Judgment. 1929; rpt. Routledge Kegan Paul, 1978
3, No. 1 (Spring 1975), 3-11.
- Romantic Reassessment. Ed. Dr. James Hogg. Salzburg: Univ. of Salzburg, 1973.
- Rutter, Michael. "Parent-Child Separation: Psychological Effects on the Children," The Journal of Child Psychology and Psychiatry, 12 (1971) 233-60.

- Samuel Taylor Coleridge. Biographia Literaria. Ed. George Watson. London: J. M. Dent Sons Ltd., 1975.
- Santayana, George. Persons and Places. London: Constable, 1944.
- Scobie, Geoffrey E.W. Psychology of Religion. London: B.T. Batsford Ltd., 1975.
- Smith, Elsie. An Estimate of William Wordsworth by His Contemporary: 1793-1822. Oxford: Basil Blackwell, 1932.
- Stallknecht, Newton P. Wordsworth and Philosophy. New York: Princeton Univ. Press, 1929.
- Stallknecht, Newton P. Strange Seas of Thought. Durham: Duke Univ. Press, 1949.
- Stephen, George. Inward Eye. Anon: Northfolk Arts Group Pub., 1970.
- Sullivan, Edward D. Maupassant the Novelist. Princeton: Princeton Univ. Press, 1954.
- Symington, A.J. Wordsworth. London: Blackie & Son, 1881.
- The New English Bible. Cambridge: The Univ. Press, 1961.
- The Child in His Family. Vol. 3. Eds E. James Anthony and Ayrille Koupernik. New York: Wiley-Interscience, 1970.
- The Holy Quran. Rev. Maulvi Muhammed Ali. Surrey: The "Islamic Review" Office, 1917.
- The Loss of Loved Ones: The Effects of a Death in the Family on Personality Development. Ed. David M. Moriarty. Illinois: Charles C. Thomas Pub., 1967.
- The Prose Works of William Wordsworth. Ed. W.J.B. Owen and J.W. Smyser. 3 vols. Oxford: The Clarendon Press, 1974.
- Trexler, Richard. "In Search of Father: The Experience of Abandonment in the Recollection of Giovanni di Pagolo Morelli," History of Childhood Quarterly: The Journal of Psychohistory. 3. No. 2 (Fall 1975), 225-52.
- Trilling, Lionel. The Liberal Imagination: Essays on Literature and Society. London: Secker Warburg, 1957.
- Tolstoy: Childhood, Boyhood, Youth. Rev. Rosemary Edmonds. 1967, rpt. London: Penguin Books, 1975.
- Unpublished Letters of Mathew Arnold. Ed. Whitridge Arnold. New Haven: Yale Univ. Press, 1923.
- Ward, Aileen. John Keats. 2nd ed. 1963, rpt. New York: The Viking Press, 1967.

- Warren, Austin. Rage for Order. Chicago: The Univ. of Chicago Press, 1948.
- Wesling, Donald. Wordsworth and the Adequacy of Landscape, London: Routledge Kegan Paul Ltd., 1970.
- Wills, W. David. "Some Early Attempts at Art Therapy," The Journal of the Association of Workers for Maladjusted Children, 4, no. 2 (Autumn 1976), 76-79.
- William Wordsworth. Ed. Graham Mc Master. Harmondsworth: Penguin Books Ltd., 1972.
- Winch, R.F. "The Relation between Loss of a Parent and progress in Courtship," Journal of Social Psychology, 29 (1949) 51-56.
- Winchester, C.T. William Wordsworth: How to Know Him. Indianapolis: Bobs-Merrill Co., 1916.
- Winnicott, D.W. The Child and the Family. London: Tavistock Pub., 1965
- Winwar, C.W. D. Frances. Farewell the Banner: ... "Three Persons and One Soul..." Coleridge, Wordsworth and Dorothy. New York: Doubleday, Doran Co., Inc., 1938.
- Woodring, Carl. Wordsworth. Cambridge: Harvard Univ. Press. 1968.

EK

ANA HATLARIYLA WILLIAM WORSTWORTH'ON

YAŞAM ÖYKÜSÜ

- 1770 Wordsworth'ün 7 Nisanda doğumu
- 1771 Dorothy'nin 25 Aralıkta doğumu
- 1772 S.T. Coleridge'in doğumu
- 1778 Wordsworth'ün annesinin ölümü
- 1779 Hawkshead Grammar School'a (Lancashire) girişi (Colthouse'da Hugh ve Ann Tyson'la kalır.)
- 1783 Wordsworth'ün babasının ölümü
- 1787 Cambridge St. John Koleji'ne girişi
- 1790 Robert Jones ile birlikte Fransa ve Alpler'de yayan olarak yapılan gezi.
- 1791 Mezun oluşu. Robert Jones ile Kuzey Galler'de yayan olarak yapılan gezi. Snowdown'a tırmanış. Fransa'ya yapılan seyahat
- 1792 Annette Vallon'la tanışması. 15 Aralık'ta Caroline'in doğumu
- 1793 Eving Walk ve Descriptive Sketches'in yayımlanması. Salisbury Ovası'nı yayan gecisi. Salisbury Plain'i yazması.
- 1795 Raisley Calvert'le birlikte kalması. S.T. Coleridge ile tanışması. Dorothy ile Racedown'a gelişi. Adventures on Salisbury Plain'in yazılması. The Excursion'un ilk bölümünün taslağının çıkarılması. (bu, IV. kitabın 1210-24. dizeleri ile I. kitabın birkaç dizesini daha içerir (DC.MS. 17).)
- 1796 The Borderers'ı yazması The Excursion'ın Racedown Defteri denilen DC.MS. II'deki ve DC. MS. 17'deki I. kitabının bir bölümünü oluşturan, kederli Margaret'in öyküsünün anlatıldığı, Gezgin'in öyküsü üzerinde yapılan çalışmalar.
- 1797 Dorothy ile Alfoxdon'a taşınır. Racedown Defteri olarak bilinen DC. MS. 14'deki, Gezgin'in yaşamı ile ilgili bölüm üzerinde yapılan çalışmalar.
- 1798 Lyrical Ballads'ın yayımlanması. Kırmızı-kaplı Defter olarak bilinen DC.MS. 16'daki, Gezgin'in yaşamı ile ilgili bölüm üzerine biraz daha yapılan çalışmalar. Christable Defteri olarak bilinen DC.MS. 15'deki, The Prelude ile The Excursion'in bazı bölümlerinin taslağı.

- 1799 Dorothy ile Dove Cottage'a taşınmaları. Dorothy'nin Grasmere Journals'ı üzerinde yaptığı çalışmalar
- 1800 Lyrical Ballads'ın önsözünü yazması.
- 1801 Lyrical Ballads'ın yayımlanması
- 1802 Fransa'ya yapılan ziyareti. Annette ve Caroline ile buluşması. Mary Hutchinson'la evlenmesi. Papaz'ın gençleri anlatan tabloları (the Dejected Priest - Lover, the Dividual Youth, the Jacobite, the Hanoverian) üzerinde çalışmaların başlaması (1802 'Watermarked' DC. MS. 73). Bunlar The Excursion'ın VI. kitabını oluşturur.
- 1803 Dorothy ile İskoçya'da yayan yapılan gezi. The Prelude üzerine çalışmalar.
- 1804 The Prelude'un ilk beş kitabının tamamlanması
- 1805 Wordsworth'ün kardeşi John'un ölümü.
- 1806 Coleorton'a taşınması. The Excursion üzerine yaptığı çalışmalara devam eder.
- 1807 The Excursion'un özellikle VI ve VII. kitapları üzerinde çalışmalara devam eder.
- 1808 Dove Cottage'dan ayrılması
- 1809 Allan Bank'e yerleşmesi
- 1810 Guide to Lakes'in yayımlanması
- 1812 Wordsworth'ün çocukları Catherine ve Thomas'ın ölümleri
- 1813 Wordsworth'ün Westmorlands'da Pul Dağıtıcılığı görevine atanması. Rydal Mount'a taşınması. Yayımlanmadan önce The Excursion'un (Yalnız Adam'ın işlendiği) II ve III. kitapları ile (Papaz'ın tablolarının işlendiği) VI ve VII. kitaplarının son kez elden geçmesi.
- 1814 The Excursion'ın yayımlanması
- 1827 Önce The Excursion'ın, daha sonra da The Prelude'un gözden geçirilmesi
- 1832 The Excursion ile The Prelude'un gözden geçirilmesi
- 1837 Önce The Excursion'ın daha sonra da The Prelude'un gözden geçirilmesi
- 1945 Önce The Excursion, daha sonra da The Prelude'un gözden geçirilmesi
- 1847 Wordsworth'ün kızı Dora'nın ölümü
- 1850 Wordsworth'ün 23 Nisan'da ölümü. The Prelude'un yayımlanması

ABSTRACT

THE THEME OF MATERNAL AND PATERNAL FEELING IN THE
POETRY OF WILLIAM WORDSWORTH

This study examines the theme of maternal and paternal feeling in the poetry of Wordsworth. It is observed that this element is dominant in the poems written during 1795-1814. The first Chapter records a survey of the biographical facts of the poet's life as a deprived child and a bereaved father. But the original part of the thesis is that it handles the case differently. It investigates the so far ignored aspect of Wordsworth's life in the light of his manuscripts and modern psychological observations.

It is argued that the affections of mother and father; a happy home; and warm family links are integral for the proper development of a child. And the loss of a parent causes a greater stress to younger children because of its immediate and far-reaching effects on the growth of their personality and creative abilities. The loss of Wordsworth's mother at the age of eight and of his father at about thirteen caused him unaccountable grief, misery and distress which he projected to the characters in his poetry. That is why his early poems are mainly the tales of mournful orphans, bereaved mothers and grieved fathers. This shows that the death of his mother, father, brother and children is intimately linked with the details of Wordsworth's poetry.

The case is witnessed by the record of the poet's own life in The Prelude; his Letters; his Memoirs ; The Journals and the manuscripts.

A detailed analysis of the subject is worked out in Chapter II in three different areas:

a) The Excursion (1795-1814)

b) The Manuscripts

c) The Lyrical Ballads

The Solitary has been brought into lime-light in the process of the analysis. His thoughts, feelings, actions, way of living, habits, temperament and personality traits are closely examined so as to demonstrate an analogy between him and the poet as deprived children and deprived fathers. The drafts provide a series of passages that are related to death, deprivation, and loss. Most significant passages of the manuscripts which have been heavily revised and crossed out by the poet, are transcribed for this study. These show that there is a certain order and consistency in the cut out passages which correlates with the poet's experiences of deprived childhood and fatherhood. Therefore, the revised drafts are an evidence which cannot be challenged.

The findings of the analysis of the case show that the miserable Margaret of "Ruined Cottage," the agony-stricken Ellen, the pensive Widower-Father, the mournful Clergyman, the parentless Wanderer and the bereaved Solitary of The Excursion; the boy of Winander, the handicapped class-mate of the poet, the lovely Boy of the dissolute mother, the 'sickly babe' of the distressed father, the Maid of Buttermere in The Prelude; the grieved Martha, the afflicted Margaret, the fatherless Rachel, the deprived Idonea, the forsaken Indian Mother, the distressful Michael, and the bereaved Matthew in The Lyrical Ballads,

all of them face privations and deprivations. It suggests that Wordsworth goes to his own heart as the center of primary feelings and finds it an inexhaustible source of his creative life in poetry.

But a question arises: Who helped Wordsworth in the transition from deprivation to the poetic creation? This study investigates into the issue and demonstrates that Dorothy, the only daughter of his father, was the chief agent of the process.

Chapter III surveys the role of Dorothy as a mother 'object'—a maternal care-taker, a poetical assistant and a constant companion of her parentless brother. She used her Journals as a therapeutic device for Wordsworth. She recalled childhood memories, portrayed mother-child scenes, narrated episodes of afflicted children and parents, described funerals and graves so that, "every real loss of a loved person must be reacted with a complete process of mourning" and "no early libidinal or aggressive attachment persists." Only Dorothy could have exercised such a powerful influence on the creative process of Wordsworth with whom she shared an unusual power of poetic imagination. This throws a new light on the relationship of Dorothy and Wordsworth and thus challenges the whole body of criticism on Wordsworth.

However, the theme of maternal and paternal feelings proves very beneficial to Wordsworth. It enables him to resolve all his inner conflicts; relieve himself of his ennui and despondency; get rid of his feelings of guilt and remorse; ease his internalisation and frustration; allay his maturational deficiencies and improper identification; alleviate his grief and privations, thereby bringing about not only the purification of his 'impaired' imagination but also his mental and spiritual convalescence. Hence, the poet's self-expression brings in its wake, his own self-discovery through 'mystique re-immersion.'

